

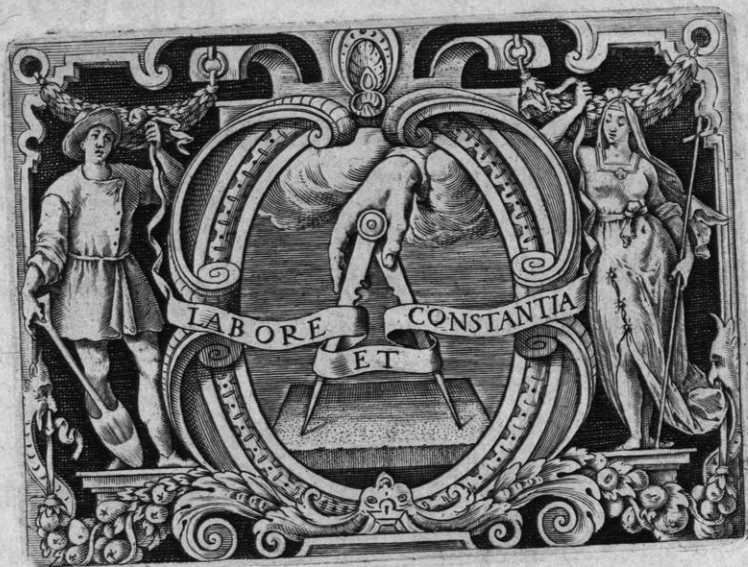
5

IUSTI LIPSI
SATURNALIVM
SERMONVM
LIBRI DVO,

QVI DE GLADIATORIBVS.

Editio vltima, & castigatissima.

Cum aeneis Figuris.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.

MD. LXX. IV.

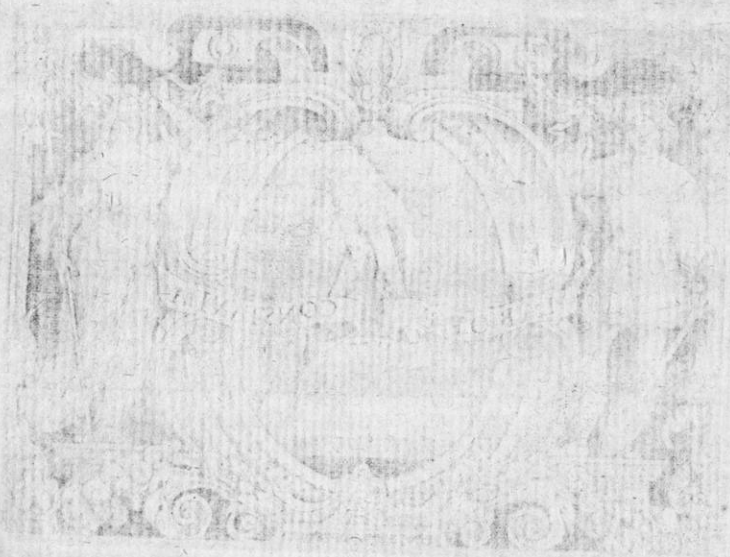
Cum Privilegiis Casareo & Regio.

INSTITVTVM
SARVNALIVM
SERMONVM
LIBRIVS

QVADAM GLADIA TORIBVS

Edito vltimo & castigatissimo

Cum aenea Figuris

AN T V E R I E
K O F I C I N A P L A N T I N I A N A
A p o s t o l i c a e S e d i s M o n e t a

cl. lcc. iv.

Cum Privilegio Cæsaris & Regis

A D

N O B I L I S S I M V M
 A M P L I S S I M V M Q V E V.
 A V G E R I V M G I S L E N I V M
 B V S B E Q V I V M.

I BROS, quos de Gladiatorum prisco ritu diu conceptos nunc profero, lucem adspicere volui, Vir nobilissime, in nomine tuo. Volui, imò debui. siue amoris tui causâ, quem in præsentem absentemq; tenes & perseueras: siue virtutis doctrinæq;, quâ iure omnium bonorum oculos in te conuertisti. certè meos. Nempe tu ille es, qui res & consilia tractasti Imperatoris nō vnus. tu ille, qui summis de rebus ad summum Principem legatus, inter ipsos hostes cognomen repperisti Boni. Scilicet vt radij solis in sordes & caligantia loca coniecti, illustant, non inquinantur: sic tu, inter feros illos squalentesq; animos resplendisti nihilominus verâ virtutis tuæ luce. Et prudentiam sileo doctrinamq;: votum hoc tantum interpono, vt similes tui consiliarij contingant patriæ, quam Fata volent esse saluam. Vidimus nuper libellum duplicem Itineris & Consilij tui. libellum: sed qui, meo animo, scholas dissertationesq; superat multorum sapientum. Breuia omnia, fateor: & eò placent magis, quia inclusa prudentia, non ostensa. Quin genus ipsum dictionis (etsi id minimè inter tuas curas) priscum adstrictumq;, sententijs occultum: &, quod verè in-

uideo, subtilis breuitas innata tibi, aliis adfectata. Sed ne fræna ingenio meo laxem in hoc campo: munus à me cape, Vir maxime; non pretium, vt me deuinctum liberem, sed pignus vt obstringam. Nec enim exigua hæc, & de ludis verè ludum, referendæ gratiæ esse volumus, sed testandæ. Quamquam huic ipsi operæ aliquod pretium fortasse erit apud eos, qui veteri germanaque doctrinâ non perfusi sunt sed tincti: qui hac velut face illustratum iri infinitos scriptorum locos non inuiti fatebuntur. Nam novos istos &, vt sic dicam, musteos homines, iure sperno ab his libris: qui, tamquam in vænalibus, loqui adhuc Latinè tentant: qui que magni & beati sibi videntur in præceptiunculis & concinnatis aliquot nugis, quas oculo recto non digner aspicerè. At mihi prisca placita; & vt ille apud Comicum,

Qui vtuntur vino vetere, sapientes putat:
sic nos, qui doctrinâ. Vale. & me ama, hæc tuère.

IVSTVS

I V S T V S L I P S I V S
CHRISTOPH. PLANTINO

S. D I C O.

 Tu fidem etiam meam appellas; & ubi Satyra, inquis, ubi Funus? Quid tibi vis, mi Plantine? an ut ego sim funus? Si nescis, hoc agitur. Difficile enim dictu credituq, quas turbas mihi dederit Satyra illa prior, parum hercle liquido auspicio emissa. Clamores, conuicia, sibili. Alius, Quis iste est, qui sine ullis suffragiis Censorem publicum agit? qui inuidiam sibi non hominum, sed gentium parat? Insanit homo. irruit in se ipse, & segetem incidit sua fama. Alius, Me aperte laesit: alius, Me schemate percussit. & ad summam ea dicta, imò scripta de misella Satyra, quae sine rubore nemo ex ergastulo audiat cum iniusta fronte. At ego fatuus etiam gratiam expectabam ab nouitate scripti ignarus scilicet deliciarum huius aui: qui eò iam venimus, ut nec vitia nostra, nec remedia ferre possimus. At qui olim Seneca in Claudium ludere potuit, non cum sale solum sed cum morsu; idq, filio & coniuge superstite, imò regnante: mihi venia opus, leuiter & leniter ineptias tangenti Critici gregis. Quid enim castigatione illà mollius? adeo ut lenitate nimia prauaricatus videri possim publica caussa. Reuera enim lusi, non laesi: & ostendi vulnera, non impressi. At enim tectè & colore quodam nos tangis, inquit. O non interpretes me a mentis, sed diuinos! qui non dictum mihi, non scriptum, fortasse nec cogitatum, tamen id sciunt. Per colorem ego te? qui ne

nunc quidem, cuius coloris sis, scio. Unus aut alter per-
 stricti mihi, fateor: sed adeò non rectâ aut obliquâ peti-
 tione, ut nominauerim etiam, & percusserim, quod dicitur,
 manu rectâ. In te si culpa similis: bene & ingenue, quòd agnoscis.
 tamen quid ego possum, si telo quod in alterum ieci tu occurris,
 & induis te tuâ sponte? At enim Principum ius imminutum iui.
 Cedò ubi? quian poësim manare negavi ab Augusto fonte? Idem nunc nego. &
 honores, titulos, quaq; alia fortuna sunt, tribui posse à Principibus
 fateor: ingenium doctrinamque non eripi, non dari. En crimen,
 quod dignum sit tunicâ molestâ. Nec enim aliud vel fidei-
 culis expresserint ex omni eo scripto. Itaque, ut illuc redeam,
 mi Plantine, frustra me vocas in turbidam hanc arenam: diuerti in aliam, cum
 voluptate magis, & sine noxâ. Ad ludos, inquã, me dedi
 & spectacula prisca. quæ desita & ignota nostro uo
 retraxi, & proposui non auribus solum, sed oculis; neque
 ut legi, sed panè dicam spectari possint. Hoc ipsum erit
 fortasse qui spernet, ut leue. sed spernet, nõ culpabit. Mibi
 autem satis, ut hanc inquietam manum & anceps acumen
 stili consumã in re si non magna fama, at non mala. Nullius
 intererit, quid de Secutore aut Myrmillone delirem: &
 ridebit aliquis in his nugis, non ringetur. Denique extra
 iudicium & proscriptionem fuero Ius scribenda Satyræ
 Apollinari alicui relinquam, qui id à * Principe impetrabit.
 Tu, vir amice, pro Saturâ Saturnal hoc habe; pro Funere
 Munus: & tuam meamque causam ages, si opus erit,
 apud eos qui & hæc & memorias omnes veteres non perisse
 uellent, sed interisse. Vale.

* Sidonij
 lib. I. epi-
 stolam XI.
 vide quò
 respexi.

I. L I P S I

S A T V R N A L I V M

S E R M O N V M

L I B E R I.

C A P. I.

Occasio & origo horum sermonum.

ENSI S December erat, & per febriculam
valetudo mihi non bona. Itaque visendi caus-
sâ ad me venerunt Victor Giselinus & Ianus
Lernutius familiares mei. Et post salutem,
Lernutius: Iamne melius? ait. Huius quidem
operâ, inquam ego. certè, Victor, hâc noctem

clementem & cum quiete habui: & omnino commodior esse
mihi visus sum post hesternam medicinam. Ita facilè cense-
bam, ait Victor. sed cedò venam, fodes, vt tangam. Cùm teti-
gisset, hilariore vultu, Benè habet, inquit: respexit nos Hygeia.
Sed duo etiam sunt, à quibus procul habendus es, Lipsi, libri
& curæ. quæ nisi vitas, seriò dico, teipse euitas. Ego cum risu,
Ab alterâ quidem causâ immortalis sum, Victor. Nam libros,
per hâc tædia temporum, summis digitis vix tango. Curarum,
fateor, largiter est: & publica siue priuata respiciam, bona ea-
rum vbique seges. Atqui scito, ait Victor, non ab alio quàm
curarum igne magis interfici vitalem illum in nobis fontem.
At enim patria & nos periclitamur. Scio. sed tu egoque habe-
nas scilicet temperabimus publici fati? Curæ sint hæ curæ illi,
qui supra nos curat. Tu Anaxagoram cogita, qui increpanti

cuidam * ἐδέν σοι μέλει τῆ πατρίδος; ὁ φησιν, ἔφην. ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει
τῆς πατρίδος, & simul cælum ostendebat. Hæc enim reuera pa-
tria nobis. & vt radij solis per terram sparsi, à cælo & in cælo ta-
men sunt: sic noster animus quanquam in terris, humilia ista
spernat, verseturque apud originem sui. Dicebat hæc Victor;
& ecce puer nuntians duos de viâ, vti apparebat, aduenisse,
quibus

* Nilne ti-
bi cum pa-
triâ? Bona
verba, in-
quit. mihi
summa
curæ illa
patria.

quibus opus esset me conuento. Surrexi. & iam ad vos redeo, inquam; ne graue sit tantisper solos esse ad hunc ignem. Et simul innui puero ligna iniicere, & largiùs exstruere focum. Ecce autem exiens video ad fores Duzam, Pighiumque. Cùm trepidâ gratulatione collum iis inuasi, Et vos estis? inquam. ô sperati mihi optati que saluete. Vnde autem, & quò per hanc anni hiemem? nec enim temerarium est, credo. Ego quidem è Batauis, ait Duza, & tuâ vnius causâ. Pighius hic à Veteribus suis: iunxit que nos in viâ bonus aliquis deus. Mihi certè bonus, inquam: & iam viuo valeoque, cùm vos teneo. Sed intremus, quæso: & date duobus istis pariter quod gaudeant. Simul Victor & Lernutius ad limen facti obuij, atque inter se amicissimè complexi sunt. Sed diuelli ego, Et heus, heus, inquam, sedeamus: neu diutiùs ignem inuidete istis, qui stupent certè à curru. Nam herclè strictum hodie frigus, &, vt ille ait,

Iam prata canis albicant pruinis.

Imò iam calemus, ait Duza, apud te quidem nostrum ignem. Sed quid morbi fuerat, sodes? Nam de inualetudine tuâ Antuerpiæ accepimus à nostro Plantino. & mehercules etiam palles. Non nunc quidem, inquam ego. nam vos me hoc gaudio dedistis in ruborem. Tamen febricula fuerat, in quâ oppugnandâ noster hic verè Victor. Sed sedete, agite, mi hospites. vetus verbum nostis, Romanus sedendo vincit. Cùm sedissemus, Quàm saluè autem omnia in Batauiâ inquam, mi Duza? Priuatim omnia, inquit. Nam de rep. quid dicam, nisi maria malorum? Melius ominare, inquam. & nonne per hanc pacem sedauit illa tempestas? Caput mouens leuiter Duza, Vereor, inquit, vt paucorum modò dierum Alcedonia illa sint, non firma tranquillitas. Facem extinctam si igni admoueas, vehementiùs accenditur: sic positum hoc bellum metuo vt insurgat & acriùs recrudescat. Heu sæculum! inquam ego.

Enimverò di quasi pilas nos homines habent,

vt ait Comicus: ita pace & bello alternis iactamur, quasi per lusum. Sed mittamus hæc scæua. Pighius noster quid, & quò? Antuerpiæ, inquit, nescio quid litium molestiarumque mihi fuit cum nummario tricone: quas detersum veni (me designabat) in hoc Sole. Ego verò detergebo, inquam: & lubentio rem

te fa-

te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Conuersusque ad reliquos, Vos amici, aio, cænabitis apud me vnà cum isthoc hodie. Vultu renuit solus Duza, &, Non potest Lipsi, inquit. nam vocata opera est. Quid vocata? inquam. nōne Aduenticia hodie debita vobis? iure communi perigrinantium impetrabo hoc certè: si minùs, vel * *ἐν χειρὶ νόμου*, vt dicunt Græci. Et simul iniicibam manum. Cum subrisu Duza, Hæc quidem vis est, inquit. Cæsar videor: ita iugulum mihi petit iste Brutus. Tamen, amici, relictas omnes res habeo præ quod vos vultis. Puer modò adfit, qui ad Canterum renuntiet. En adest, inquam. abi puer, & redi citiùs quàm Asparagi coquantur. Nos intereà ambulamus.

*manuariã
lege.

CAPVT II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Livi lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus explicatusque. Saturnus deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio Vestis. Canatoria. Syntbesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

PVER redire mihi tardè visus. Itaque spatiis aliquot confectis, Sedeamus, inquam: puer hic Duza intereà ministrauerit. Age tu, vasum cum aquâ. Lauimus. & cum trepidarent de loco, Eriam inter vos hæc delicia? inquam. Amicitia aut pares omnes accipit, aut facit. Sede tu Duza, tu Pighi, vos reliqui. Ego adfedi in imo. & cum oculos circumtulissem, Heus puer, inquam, profana nobis hæc mensa est. salinum oblitus. Lernutius me adspexit, velut causam requirens eius dicti. Ita, inquam, Lernuti. Profanam sine salino mensam esse veterum opinio fuit, sed & nostra. Arnobius: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris deorum.* Quin & salinum ipsum inter vasa sacra. Benè notat interpres vetus ad illud Horatij,

*Salinum
sacrâ men-
sam facit.*

— *splendet in mensâ tenui salinum.*

Salinum propriè est patella, in quâ diis primitiæ cum sale offerebantur.
Et Statius ad hanc mentem:

— *& exiguò placuerunt farra salino.*

Itaque in Livi libro x x v i. ferre iam possum, *Vt salinum patellamque deorum causâ habeant.* etsi non pessimè rescripsi * olim, *culignam.* Sed affirmat vulgatam etiam Valerius, qui de pau-

*Vide epist.
Quest. lib.
I. epist.

pertate Fabricij & Æmilij: Vtræque, inquit, patellam deorum & salinum habuit. Et Plinius: Fabricius bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. At de simulacris deorum, quod addit Arnobius: verum est, collocasse eos in mensâ statuam dei cuiuspiam velut tutelam geniumque mensæ. Ita Herculem Epitrapezium lego in Siluis Statij: qui Vindici fuit

In mensâ olim deorū imago ali-qua.

— *Castæ Genius tutelaque mensæ.*

Et ante Vindicem, eum

— ** Pelleus habebat*

*Martialis de eodem Hercule Vindicis, Hoc habuit num̄ Pellei mē-ſa tyranni.

Regnator, lætis numen venerabile mensis.

Quinetiam deos ipsos initio mensæ inuocabant. Quintilianus Declamat. CCCI. *Habuiſti honorem & illud humile limen intraſti, & adisti mensam: ad quam cum venire cœpimus, deos inuocamus.* Inter hos sermones puer regressus à Cantero. Ego in clamaui,

Saturnalia veterum, quo die.

Ades, inquam; testudo, non homo: & qui ignauio-rem possis facere ipsam ignauiam. Dic, vbi moratus? Parabat respondere puer, sed Duza occupauit. &, Vnam hanc noxiam amitte Lipsi, inquit. Seruorum hic dies est. Quid tu iam? inquam. Nempe, inquit, hodie Saturnalia. Cùm capite ego abnuissem, Ita vero, inquit, hodie legitima veterum Saturnalia. aut Fasti omnes me fallunt, qui ea coniiciunt in diem xvi. Kalendas. Atqui per id festum, velut vsurariam quandam libertatem seruos habuisse, non ignoras. Imò ius iis datum quodam genere supra ipsos dominos; cum quibus commutabant etiam vestem. Dio lib.

Seruis tunc libertas.

LVIII. *Ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δ' ἔλοιο τὸ τῷ Δεσποτῶν ἡμέραι μεταλαμβάνοντες ἑορτάζουσι.* id est, Saturnalibus serui habitum herilem sumentes festiuè agunt. Atque adeò sedebant ad dominicam mensam, dominis præministrantibus. Athenæus lib. xiv. *ταῖς τῷ Κρονίων ἡμέραις ἔθ' ὅς ἐστι Ρωμαίων παισὶν ἐστὶν τὰς οἰκίτας, αὐτὰς τὰς τῷ οἰκετῶν ἀναδεχομένους λειτεργίας.* id est, Saturnalium diebus, mos Romanis, præbere seruis conuiuium, sic ut ipsi officia seruorum obirent. Attij versus huic rei:

Imò domini fungentur eorum vices.

Exercent epulas læti, famulosque procurant Quisque suos.

Seneca explicatus:

Et Senecæ locum non inuitum huc traxerim, epistolâ XLVII. *Instituerunt diem festum, non quo solum (ex veteri meo libro, solo, cum sententiæ totius medicinâ) cum seruis domini vescerentur,*

Correctus que.

ſed

sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam remp. esse iudicauerunt. Nam intellegit hoc Saturnalium festum. Ego post ea Duzæ verba placatior, inò verò iam hilarior, Abi puer, inquam, vicisti hoc patrono. conuersusque ad conuiuas, Amici, aio, comburamus hunc diem. Bona Saturnalia hodie.

*Quapropter edulcare conuenit vitam,
Curasque acerbis sensibus gubernare.*

vt ait Matius. Id quidem in procliui, ait Pighius. Certè, vt hic apparatus est, nos hodie molliùs apud te curabimur, quàm regi Antiocho oculi solent. Non cibo, Pighi, inquam, (subita enim hæc cænula est, & velut conducta) sed voluntate certè lubentiaque. Sed doce nos, antiquùmne hoc Saturni festum? Antiquissimum, ait Pighius. Nam Saturnus, vti scire te scio, inter veterrimos Italiae deos. qui frugibus repertor, qui que gentes eas primus docuisse creditur sationes. Itaque non dubiè Latinis nomen inuènit à fatu. Vt enim à portu Portūnus, à nuptu Neptunus; sic disertè à fatu, Satunus. Nam ita primitus pronuntiabant. Festus: *Hic Deus in Saliaribus Saturnus nominatur, videlicet à sationibus.* malè ibi vulgò, *Satirrus*, vel, *Saturnus*. Nam Salij scilicet aliter indigetabant, quàm vulgus. Sic Tertullianus, *Exceptus à Iano, vel vt Salij volunt, Eano*. Crebra autem & vetus ea terminatio in nominibus deorum. Sic Pilunus, Picunus, Vertunus, etiam hodie in antiquioribus libris: denique, vt dixi, Neptunus. Victor hîc interfatus, De Neptuno Pighi, inquit, permitte ambigam: Cicero contra te, qui deriuat à nando. Eius verba I I. De naturâ deor. *Vt à portu Portunus, sic Neptunus à nando, prioribus litteris paullum immutatis.* Pighius exceptit, Imò tu permitte de scriptura ista ambigam. Neptunus ais à nando? quomodo potest? Rem spectem, siue verba: infelix originatio tua Cicero, imò falsa. Varro meliùs, *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit*. Sed, meâ fide, numquam fugit id verbum ab ore Marci. Corruptum locum adfero, scribendumque, à *nubendo*, vel, à *nuptu*. Res auctor est, & Cicero ipse, qui comparat Neptuni etymon cum Portunni. ineptissimè, vulgata quidem illa lectio si vera sit quam ego planissimè persuasus sum ab stolido aliquo Hermâ esse, qui nubendi verbum

*Saturni
etymon
Latinum.*

*Festus cor-
rectus.*

*Ratio ter-
minandi
inflecten-
di, nomi-
na deorum
prisca.*

*In Cicerone
diuinatio.*

non nisi in coniugiis nouerat. Vetus ergo in Italiâ ille deus :
 etiam festum, si Macrobij centonibus fides, quos vobis non
 inculco. Dionysius Halicarnasseus originem Saturnalium ad
 regem Tullum clarè refert libro tertio. At Liuius post reges ex-
 actos demum festum id constituit, lib. 11. *A Sempronio, inquit,*
et M. Minutio Cos. ædes Saturno dedicata : Saturnalia institutus fe-
stus dies. Imò centenis aliquot post annis agnoscere institutio-
 nem eius videtur libro vigesimo tertio: eâ mente tamen, credo,
 quòd aut paucis adhuc sacer festusque esset is dies ; aut quòd
 tunc demum in Decembrem mensẽ reiectus, cùm antea ha-
 bitus alio mense. Verba quidem Liuij clara hæc : *Postremo, ex*
libris Decembri iam mense ad ædem Saturni immolatum est, lectister-
niũque imperatum et conuiuium publicum, ac per urbem Saturnalia
die ac nocte clamatum : populusque eum diem festum habere ac seruare
in perpetuum iussus. Nam hæc narrat Cn. Seruilio & C. Flami-
 nio Coss. bello Punico secundo. At Liuius, clamatum Satur-
 nalia. Vellem voce additâ, Iò Saturnalia. Certè is solemñs cla-
 mor. Dio de militibus in Claudij libertum iocantibus : *συμβόη-*
σαντες ἑαίφνης τὸ δὴ τὸ θρυλλέμενον, ἰὼ Σαταρνάλια. id est, *clamâtes sta-*
tim illud tritum, Iò Saturnalia. Macrobius tamen, vt vulgata le-
 ctio Liuij: *quo solo die apud ædem Saturni, conuiuio soluto, Saturnalia*
clamabantur. Clamabant &, Bona Saturnalia. Arrianus in Dif-
 fertationibus Epicæti: *τοῖς γὰρ παιδίοις ὅταν προσελθόντα προτιπὴν λέγη,*
σήμερον Σαταρνάλια ἀγαθὰ λέγομεν, ἐν ἔσπιν ἀγαθὰ ταῦτα, ἕδαμῶς ἀλλὰ καὶ
αὐτοὶ ἐπιπροσέμεν. id est, *Pueris enim cùm adueniunt plaudentes et di-*
centes, Hodie bona Saturnalia, dicimûsne, Non sunt hæc bona ? nequa-
quam : sed ipsi quoque applaudimus. Martialis allusit,

Iste tibi faciet Bona Saturnalia porcus.

Fortasse & Catullus, *Saturnalibus optimo dierum.* Caussa huic
 clamori, præter religionem, etiam lætitia. quia certè non alium
 diem priuatim publiceque habuerunt hilariorem. Inde sermo,
 Saturnum Pollucis filium esse, *vel à pollendo* (ait Fulgentius in
 Mythologicis) *vel à pollucibilitate, quam nos humanitatem dicimus.*
Vnde et Plautus in comœdiâ Epidici ait, Bibite, pergræcamini pollu-
cibiliter. Nec malè Fulgentius. Omnes enim illi dies reuera ioc-
 orum conuiuiorumque. Inde ortum, vt præter reliqui tempo-
 ris morem, Saturnalibus manè lauarent, quasi statim transitu-
 ri ad

*Saturnalia
 quando in-
 stituta.
 Dissensus
 Liuij à
 Dionysio.*

*Iò Satur-
 nalia.*

*Bona Sa-
 turnalia.*

*Saturnus
 Pollucis
 proles.*

*Læticia Sa-
 turnalium.*

*Manè tunc
 lauabant.*

ri ad mensam. Didici è solo Tertulliano: *Non lauror, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen lauror honestâ horâ & salubri.* Et ab eâdem causâ, vt ego quidem conuicio, instituta mutatio vestis. Nam Imperatorum temporibus, Senatores Equitesque, Saturnalibus, in synthesi conspiciantur. Refero ad Imperatorum tempora. quia vix est, vt id obtinuerit antè; vel ex Senecâ, epistolâ XVIII. *Si te hic haberem, libenter conferrem quid existimares esse faciendum: vtrum nihil ex cotidianâ consuetudine mutandum, an & hilariùs cœnandum & exuendum togam.* Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solet, voluptatis causâ & festorum dierum vestem mutauimus. Ita enim narrat, vt videatur eam culpam impingere suo æuo. Idque in parte verum. Nam olim quidem Togas ponebant domini, easque serui induebant: at synthesim sumpsisse eos non credo, non lego. Quæ tamen Senecæ & post æuo, receptissima per eos dies. Martialis:

*Synthesibus dum gaudet Eques dominusque Senatus,
Dumque decent nostrum pillea sumpta Iouem.*

Nec alterius sententiæ illud epigramma:

*Nil lasciuus est Charisiano.
Saturnalibus ambulat togatus.*

Causa recipiendi, quoniam cœnatoria, opinor, ea vestis. At Saturnalia, non aliud quàm promiscuæ epulæ & velut continentes comissiones. Iure ergo, tanquam in publico quodam ciuitatis conuiuio, sumpta vestis quæ ad conuiuia, eaque etiam in publico vsurpata lætitiæ testandæ. Finierat Pighius. sed ad eum Victor, Velim Pighi, inquit, paullò ista fusiùs. Tibi hic liquet, credo: sed nobis in priscis iis ritibus adhuc nubes. quam sermonis tui luce remoue. Parebo, inquit. etsi vobis eruditis rerum veterum, satis censebam, vt pedem modò ponerem in viam. Romanis in duplici discrimine vestis. Alia Domestica, alia Forensis. Suetonius, Ammianus, Iurisconsulti. Illa intra parietes scilicet vsui: hæc in negotiis inque foro. Commutare eas, & domi forenses, aut foris domesticam induisse; probrum. Inter domesticas, Cœnatoria quam non fas videre publicam lucem. Martialis in lemmate,

Cœnatoria:

*Synthesi-
nari etiam
honestiores
ciues.*

*Quando id
institutum.*

*Quare in-
stitutum.*

*Forensis
vestis &
Domestica.*

*Cœnatoria
domitan-
tium.*

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota :

Hoc opus est, pictis accubuisse thoris.

*Aut foris
etiam, sed
sub tempore
cæna.*

Itaque ut rem nouam narrat Dio in Hadriano, quòd Fronto nobilis orator Turbonis tribunal adierit ἐν τῇ σολῆ τῇ δεῖπνιῳ, in conuiuiali veste. Et ab hac mente idem Hadrianus Imp. Senatores & Equites semper in publico togatos esse iussit, nisi à cænâ reuerterentur, ait Spartianus in eius vitâ. Et benè iuuat Spartianus. Fas enim mosque, ut apparet, cum cænatorijs conspici in publico, sub cænæ tempus. Cur non igitur Saturnalibus diebus permittum, per quos continuæ, ut dixi, cænæ? Hercules non aliam causam video Synthesis sumptæ. Nam quod probandum superest, Synthesim adfirmo dictam cænatoriam vestem: utique hominum lautiorum. Martialis satis clarè:

*Synthesis,
inter cænato-
ria.*

Vndecies unâ surrexti, Zoile, cænâ:

Et mutata tibi est Synthesis vndecies.

Tranquillus validè adiuuat, qui in Nerone obseruat cum notâ, quòd plerumque *Synthesinam indutus, prodierit in publicum, sine cinctu & discalceatus.* qui scilicet conuiuantium habitus. Iamne capitis? an etiam de Cænatorijs latius dico? Annuistis: dicam. Mos ille vetus Romæ, ut domi haberent vestes ad cænâ. & si foris cænarent, acciperent ab amicis, aut ipsi adferrent. Capitolinus in vitâ Maximini: *Cum ad cænâ ab Alexandro esset vocatus, in patris honorem, quòd ei deesset vestis cænatoria, ipsius Alexandri accepit.* Plautus pallium malacum id appellauit, me interprete, Bacchidibus:

*Semper Ro-
mani vestè
in cænâ
mutabant.*

*Pallium,
pro eâ ve-
stè.*

*Plautus
lux.*

Pro galeâ scaphium, pro insigni sit corolla pleetilis,

Pro hastâ talus, pro lorica malacum capiam pallium.

Nam describit omnia, quæ solita conuiuio. Et benè, Pallium. credo enim fuisse ad eam formam. Martialis quidem sic appellat, vbi de se cum vxore accumbente:

Ad mensam venies, sed sic diuisa recumbes,

Ut non tangantur pallia nostra tuis.

Et Petronius de Trimalcione cænante: *Pallio coccino adra sum incluserat caput, circaque oneratas veste ceruices laticlaviam immiserat mappam.* Rectè etiam, Malacum Plautus. Reuerà enim mollior pretiosiorque ea vestis, & è purpurâ sæpè. Apud Horatium vetula amatrix:

Muri-

Muricibus Tyriis iterata vellera lana

Cui properabantur? tibi nempe.

Ne foret aequales inter conuiuia, magis quem

Diligeret mulier sua, quam te.

Nam ad conuiuia manifestè accommodat. Etiam Petronius:

Vestimenta mea cubitoria (legerim, accubitoria, litterulâ retractâ) per-
didit, quæ mihi natali meo donauerat cliens quidam, Tyria sine dubio
sed iam (malim negandi notâ, sed haud, vt dibapha significet)
semel lota. Sed & Persius:

*Petronius
leuiter e-
mendatus.
Accubito-
ria vesti-
menta.*

— *ecce inter pocula querunt*

Romulide saturi, quid dia pœmata narrent.

Hæc aliquis, cui circum humeros hyacinthina lena est,

Rancidulum quiddam, &c.

Nam lænam circum humeros & quidem hyacinthinam, ve-
 stem hanc dixit conuiuialem. Lautiorum videlicet hominum
 cænatoria semper purpurea coccinaue: quæ fortassis propriè
 Synthesis dicta, & ideò tantùm Equiti & Senatori adtributa à
 Martiale, exclusâ plebe. Dio, vbi Suetonius de Nerone, *synthe-*
sinam dixit, siue synthesisim: vertit in eadem re, *ἡ δὲ κόκκινη ἐνδυση*. id
 est, *tuniculam floridam*. Et scio floridam vestem in Apulcio aliis-
 que legi; sed videte tamen ne veriùs hîc sit, *ἡ κόκκινη*. à colore vi-
 delicet, qui in synthesisi violaceus, vel vt * Plinius etiam appellat,
 Ianthinus. Hæc de Cænatoriis. quem morem mansisse ad Si-
 donij tempora disco ex libro primo Epistolar. vbi de conuiuio
 imperatorio, à quo iam surrexerat: *Paulum à prospectu Imperato-*
ris processeramus, atque etiamnum chlamydibus induebamur, cum mi-
hi Consul, &c. Ostendit clarè positam à se chlamydem, & refum-
 ptam.

*Lana, pro
cænatoriis.
Plerumq;
è purpurâ
coccinæ.*

*Coniectura
in Dione.*

** Plinio lib.
XXI. c. VI.
Ianthina
vestis di-
cta.*

*Quamdiu
perseuera-
ris is mos.*

C A P V T III.

De Saturnalium diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Var-
roni lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

BEAS nos, Pighi; sermonibus istis, inquam. sed de nume-
 ro dierum Saturnalium, nîlne addis? Neque enim liqui-
 da vulgò ea res: & Macrobius, qui conatur, puluerem ob ocu-
 los nobis spargit. ita concinnat nescio quid perplexi, & quod,
 peream, si vîquam cepit ipse. Pighius, Ita solus ego qui confu-
 lor?

* Qui cele-
ber inter
Priscos Iu-
recōsultos.
Quot dies
Saturna-
lium.
Opalia.

Suidas ex-
plicatus &
excusatus.

lor? inquit. Melius est domum aperiā, & folium mihi ponam nouus * Brutus. Tamen, quā de re quæris, sic habuit. Antiquitus vnus Saturnalia dies: & idem communis cum Ope. Nam Opalia & Saturnalia vtraque incidebant in diem XIV. Kal. Iani. Macrobius testis, & Kalendarium vetus repertum Romæ. Quid mirum? quorum lectus communis est, vt sit dies? Nam Ops siue Rheā, vxor Saturni. Hoc nisi præscimus, nunquam illud Suidæ è Lexico dextrâ manu capiemus: *Κεβνια*, *ἑορτὴ ἀπομύεν Κρόνον & τῆς μητρὸς τῆς θεῶν*: id est, *Saturnalia, festum celebratum Saturno & Matri deūm*. Quid enim in speciem vanius, quàm Saturnalia adscribere Matri deūm, siue Opi? At causa confusionis Græculo non iniusta, communio illa dierum à me dicta. Hæc Ops opem feret Aufonio poëtæ, cuius desperatæ fanitatis versum etiam Æsculapius noster, Scaliger, deposuit: ego de viâ medicus sanabo. In carmine de Feriis Romanis:

*Visne ope * sancte sacrum, vel Saturnalia dicam?*

Festaque seruorum, cum famulantur heri?

Aufonius
correctus.

Varroni
data lux.

* Vide Ma-
crobiū,
qui multa,
lib. I.

Varro,
quandoli-
bros de
L. L. scri-
pserit.
Forasse is
emendatus.

Nam clarè lego, *Visne Opis antè sacrum*. Ambigit poëta Opalia prius an Saturnalia dicat. quare? quia, vt iam iteravi, conueniebant ea festa, & vtrique deo, deæ, facer idem dies. Interpellauit hîc Victor: & Correctio, inquit, per-clara: non illa quam ponis dierum concursio. Varro facit tenebras, qui lib. quinto de L. L. *Saturnalia*, inquit, *dicta ab Saturno, quod eo die ferie eius, vt post diem tertium Opalia, Opis*. Ecce, nōne disertè post diem tertium à Saturnalibus Opalia celebrata vult? at tu aiebas die eodem. Respondit Pighius, His tenebris, Victor, dabo lucem. Quæ de communione dierum prædixi, ad Consulū tempora pertinent & reimp. priscam: non idem de C. Cæsaris & deinceps ætate sentias. Vt enim Cæsar fastos correxit, & huic Decembri mensi duos addidit dies: * Saturnalia, vt sic dicam, sedem mutarunt, & à XVI. Kal. numerari cœpta, non vt antè à XIV. Migrarunt igitur Saturnalia: non tamen Ops, quæ in die veteri stabilis permansit. Hanc correctionem Cæsarianam clarum Varronem spectasse. qui condidit eos De linguâ Latinâ libros (vti vel hinc discimus) Cæsare iam Dictatore: & feriarum dies ad Fastos eius aptauit. Tamen in Varrone scribi erit verius, vt post, die tertio. Hoc mihi iam lucet, inquit Victor: tu

perge.

perge. Iterumque Pighius: Vt ergo cœpi dicere, inquit, vnus Saturnalium dies mansit ad C. Cæsarem: ab illo, tres celebrari cœpti. idque Octavianus Augustus tenuit, qui in legibus iudiciariis triduum ferias seruari iussit. Hactenus certa possum: de die quarto dicam incerta. Nam illum quis addiderit, non lectum mihi, & credo, nunc non scriptum. Quintum saltem diem additum à Caligulâ reperio. Suetonius: *Vt lætitiã publicam in perpetuum auget, diem adiecit Saturnalibus, appellauitq; Inuenalem.* Diem Beroaldus intellegit sextum vel octauum. Errat. vos accipite quintum. Dio lib. LIX. de hac ipsâ re: *τὸ τε Κεβνία ἐπιπέοντε ἡμέρας ἑορταζέουσι ἐκέλευσε:* id est, *Saturnalia per dies quinque celebrari iussit.* Tamen ille ipse quintus dies post Caij cædem abolitus, sed restituit Claudius docente eodem Græco lib. LX. *τοῖς τε Κεβνίοις, τὴν πέμπτην ἡμέραν, τὴν κατὰ εἰρηθεῖσαν τε ὑπὸ τῆς Γαίης, καὶ τὴν καταλυθεῖσαν, ἀπέδωκε.* id est: *Saturnalibus quintum diem, à Caio institutum, posteaque omissum, restituit.* In vniuersum ergo Saturnalium dies legitimi, vti videtis, quinque. Ego dixi. Cùm defuisset Pighius, Lernutius occupauit. Sed enim scrupus ille de die quarto. non tollis hanc molestiam pedibus? Vellem tu meo capiti, inquit. nam iuxta tecum id scio. Diuinemus, inquam ego. An Tiberius, si fortè, addidit? Certè ille solus interiectus Caligulam & Augustum. Huic vaticinio, ait Pighius, ex Tiberij moribus non est fides. Nec enim ille vnquam fautor rei ludicræ: & vt eius seueritas fuit, diminutum potius publicas voluptates isset, quàm auctum. Ego quamquam cum Euripidæâ nutrice possim dicere,

Ὅ μάρτυς εἰμί τ' ἀφανῆ γυναικα σαφῶς:

Vates ego haud sum, incerta certò vt nouerim.

tamen diuinem diem quartum esse ab Augusto. cuius extremis annis irrepsit, crescente luxu, & quia ea auctio plebi volenti.

Quartum quis addiderit, incertum.

Videritane ab Augusto esse.

CAPVT IIII.

Etiam questum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

SVSCIPIT Lernutius. Anchoram iecisti, Pighi, sed nondum adspicis terram. Duo me turbant. Ais à Iulio Cæsare tres Saturnalium dies factos, antea vnum. Ais nunquam plures fuisse quinque. Primum oppugnat Cicero, qui libro v.

Tres dies etiam ante Cæsarem.

C

ad Atti-

ad Atticum diu ante Iulianam correctionem tertia Saturnalia nominat: *Mancipia vanibant*, inquit, *Saturnalibus tertiis*. Sed & Mallius quidam apud Macrobiū, cuius ibi verba. Alterum. Interrupit Pighius, St, inquit. turbinem hunc prius remoueam, ne naui nostræ frangat ratem. Tertia Saturnalia nominat Cicerō: Fateor. hilaritas ergo triduana, sed non feriæ, non sacrum. Festus pro me: *Quinquatrus appellari quidam putant à numero dierum. qui scilicet errant, tam hercules quàm qui triduo Saturnalia et totidem diebus Compitalia. Nam his omnibus, singulis diebus fiunt sacra.* Iam dic de altero. Septem dies Saturnalium comperior, ait Lernutius, non vt tu perseueras quinque. Lucianus in Croniis plus vno loco. Martialis,

*Quo modo
septem nu-
merati.*

Saturni septem venerat ante dies.

& poetæ alij. Subridens Pighius, Per hanc, inquit, tempestatem facile ero in portu. Saturnalia legitima dixi quinque fuisse: tu, illique quos laudas, spurios adiiicis dies binos. Vt clarè dicam. Ipsa Saturnalia constabāt diebus quinque: at Sigillaria, quæ subtequebantur, binis. Quæ festiuitas quia non abhorrens à lætitiâ priori, illique continens erat: factum vt confusè numerati Saturnales septem. At in re aliud fuit. Itaque ille ipse Martialis, vbi veritatis diligentior, nominat Saturnalia modò quinque:

Et iam Saturni quinque fuere dies.

Alibi: *Hæc signata mihi quinque diebus erunt.*

*Tamen se-
ptem dies
etiam ante
Cæsarem.*

Et iamne hæc res in vado? Imò, inquit Duza, ecce alius imbricator Auster. Nam vt Martialis ætate dies septem numerentur, causam video: anteriori æuo quid fiet? cùm septem recensitos reperiam multis ante Cæsarem annis? Nouius Atellanarum scriptor:

Olim exspectata septem veniunt Saturnalia.

Sed & Mummius quidam:

— nostri maiores veluti benè

Multa instituere, sic hoc optimè, frigore

Fecere summo dies septem Saturnalia.

Et quid ais tu? Vnus ante Cæsarem Saturnalia dies: binos Sigillaritios adde: vbi septem? Amplius largior. tres fuerint Saturnalium: vbi septem? Exspecto quid ad ista noster Brutus. Tacebat Pighius. Et in hercules obbrutui, inquit. Iuua in par-
tem

*Nec facilis
solutus
vodus.*

rem Lipsi. Egone? inquã. oram reperire nullam quã te expediam queo. & quin ad prius illud tectorium confugimus, lætitiã fuifse dies plures, non festi? Nisi id sit, submitto equidem arma.

CAPVT V.

Saturnalia Gladiatoribus ludisq̃ue destinata. Ipsi Gladiatores Marti, vel potiùs Saturno sacri. Saturnus inter inferos maleficus & cruento sacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

RISIT vehementer Duza; & Hic Anster, vt video, inquit, vos omnes perculit. Heus puer, da vinum huic naufrago Lipsio: sed merum. Nam aquã non vltra illi õpus. Etiam rides? inquã ego. vlciscar. Da mihi puer eccliam pateram è crystallo: illam capaciorem dico, quæ est in Delficã. Admiratus Duza, Hui! tam grandem? inquit. Non id è more tuo, non è sanitate. Nimirum, inquã, non Cereri, sed Saturno hoc sacrum fit. Itaque, ait Duza, tu nos omnes hodie reddes faturos. malle m hilaros & lubentes. Sanè mos Romanus non magis conuiujs hunc diem dicauit, quàm facetijs & ludis. Itaque Gladiatores, Venatio, Circenses, quanquam aliãs; tamen his diebus propriè dabantur. Gladiatores inprimis, quorum tutela Saturnus. Erras Duza, inquã: Mars potiùs. Apud Tertullianum certè lego (libello de Spectaculis) *Martem & Dianam* Gladiatores Saturnalibus dati. Eorũ præses Mars. *utriusque ludi præsidem nouimus.* ludi videlicet gladiatorij, venatorijque. Item Saluianum: *Colitur & honoratur Minerva in gymnasijs, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palaestris.* Duza renidens & renitens, Non pugnem, inquit, tantis scriptoribus libens: tamen vereor vt verior Lactantius sit: *Munera,* inquit, *& quæ vocantur Venationes, Saturno adtribuerunt.* Ita eum locum insertã copulã ego. Nam & in Epitomã Lactantij: *Munerum editiones Saturno factæ (lego sacra) sunt: scena Liberi patris est.* Addicit Lactantio Aufonius,

Et gladiatores funebria prælia notum

Decertasse foro: nunc sibi harena suos

Vindicat, extremo cum iam sub mense Decembri

Falcigerum placant sanguine cæligenam.

Vbi duo notes, & pugnasse gladiatores Saturnalibus; & Saturno pla-

no placando propitiandoque. Caussam quam putem eius tutelæ fuisse, hæc est. Saturnus non inter superos, sed inferos deos.

Saturnus
inter deos
inferos ha-
bitus.

Plutarchus in καταγραφῇ κεφαλαίων. Ρωμαῖοι, inquit, τὸν Κρόνον ἠγᾶν ὁ δὲ ὕπερθεαῖον καὶ χθόνιον, & alibi, Κρόνον δὲ τὸ κάτω θεῶν, ἢ τὸ ἄνω νομίζουσιν.

Eademque opinio apud Græcos ipsos. Itaque in Tartaro eum collocat Prometheus apud Æschylum,

Ἐμαῖς δὲ βελαῖς Ἐρτάρου μελαμβάθης
Κόλυμῶν καλύπτει τὸν παλαιγεῖν Κρόνον
Αυτοῖσι συμμάχοισι.

*Me consulente, in Tartari recessibus
Habet latebra antiquitus satum Cronum,
Eiusque comites.*

Et in Catalogo deorum duodecim maiorum omisit Ennius,

*Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

non facturum, si inter cælites fuisset. Credo eam opinionem valuisse, quia triste Saturni sidus & maleficum: quale ingenium deorum inferorum. Inde est nænia Græcorum, Κρόνον ὄμμα: id est, Saturnius oculus: inde superstitio, Saturni diem viæ non

Saturnus
maleficus.

fauustum. Tibullus,

Tibullo
lux.

*Aut ego sum caussatus aues, aut omina dira,
Saturni aut sacram me tenuisse diem.*

Ovidius ad amatorem, cui iter inuito suadet:

*Nec pluiias opta, nec te peregrina morentur
Sabbata, nec damnis Alia nota suis.*

Idèò san-
guine pla-
candus.

Saturni
sacerdotes
coccinati.

Iure ergo Romani, quia gladiatorum sanguine placari manes credebant, eaque prima ludicri causa; hoc spectaculum dedicarunt crudo & sanguineo deo. Quò traho etiam cultum sacerdotum eius à reliquo vulgo secretum. Nam pallio coccineo mystæ Saturni velabantur. Tertullianus de Testimonio animæ: *Atque id plerumque facit (& vittâ Cereris redimita, & pallio Saturni coccinata, & deæ fœdis linteata.* Idem de Pallio: *Cùm letioris purpuræ ambitio & galatici ruboris superiectio Saturni commendat.* Coccineus enim color (quem Galaticum ruborem appellat, quia granum id Galatiæ frequens) sanguinis & cædium est: ideoque & Imperatoriis olim paludamentis, ait Plinius, dicatum coccum. Hæc satis certa. Abnuere tamen

Paluda-
menta Im-
peratorum
coccina.

nobis

nobis Prudentius tuus videtur, Victor, in Hamartigenciâ:

*Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,
Cui cadit infestâ fusus gladiator arenâ.*

Sed * Ditem qui eundem cum Saturno hîc capiat, meâ sententiâ, haud aberret.

*Diti sacros
esse gladiatores ex
Prudentio.*

** Aut etiâ
Diti, hoc
respectu,
quod manibus placandis datâ
gladiatores.*

CAPUT VI.

Gladiatores olim in conuiuio: Campanorum instituto. Romani id emulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immanitas.

INTER hos sermones intulerant pueri missum secundum. in quo gallinæ, columbæ, turdi, & eiusmodi altilium minuta. Et ego ad hospites, En, inquam, paravi ad illud Comicum,

Non ampliter, sed munditer conuiuium.

Tempus non tulit. nec inter eos ganeones ego, quibus modulus est vitæ culina, ut ait Varro. Itaque sumite quæso contenti istis. Etiam excusas? ait Pighius.

Sibi habeant sua regna reges, sibi diuitias diuites:

nobis dum sic sit. Et quæ cæna præ istâ, quam suauissimæ doctissimæque fabulæ condiunt? Vellem paullò magis, inquam: nec tu Pighi sermonis esses tam parcus. Parcus ego? inquit. cui linguarium meherelè dandum fuit, ita insolitè hac omni cænâ sum loquax. Scis enim ingenium meum: quamque illud Homericum in me conueniat,

Ἄλλ' ἔοι χεῖρες ἀμφιπέρις ἐπέεσσιν.

Sed non illius cingebat Gratia labra.

Tace, inquam. Nam tu quidem

λέγειν ἀεὶς ἄδωατότατ' ἀλέειν.

Bonus loqui, sed fabulari nescius.

ut inuertam illud Eupolidis. Sed quoniam cœpiimus, & belliam occasio est, de Gladiatoribus placetne largiùs fabulari?

Nam verum fateamur. non alius mos est, quem disertè intellegi pluris interfit veterum scriptorum. Quæ historia ab hac commemoratione gladiatorum, quis orator, quis poëta abstinet? Et quidem pleræque metaphoræ, similitudines, imagines, alij flores orationis sunt ab istis. Occupa ergo hanc gratiam

Virilitas intellectus rei gladiatoria.

tiam tu Pighi, & doce nos inuulgatum adhuc ritum. Egónē? ait. inò Duza hic potiùs. — παλαιά τε πολλά τε εἶδός. — & *prisca & pluri noscens*. Et solùsne Pighius hìc pro magistro? Tum ego, Qui viam ad mare nescit, amnem sibi quærit ducein: sic nos te Pighi, vti penetremus ad mare illud antiquitatum. Eia! vrgetis modestiã meam, inquit. sed enim ne alienum sit ab hac mensã. Renidens Duza: Adeò hic sermo, Pighi, mensã non disconuenit, vt Romani rem ipsam cottidie oculis vsurpauerint super mensam. Nam in lætiori conuiuio solemne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam. Ortus, vt videtur, mos à Campanis: de quibus Silius libro xi. Punicor.

Gladiato-
res olim
super men-
sam:

Auctori-
bus Cam-
panis.

*Quinetiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro, sæpe & super ipsa cadentum
Pocula, resperfis non parco sanguine mensis.*

Strabo de iisdem lib. quinto: ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ ἐνεξέφυκτον, ὡς ἐπὶ δ' εἴπουν ἐκάλουσαν τὸς ζῶντων μοιμαχῶν, ὀρίζοντες ἀειθεμὸν κατὰ τὴν τ' δειπνῶν ἀξίαν. id est: Eò *luxus* prouecti sunt, vti conuiuias vocarent ad paria gladiatorum, quorum numerum augebant minuebant ve pro dignitate cuiusque conuiuij. Liuius libro nono: Et Romani quidem ad honorem deum insignibus hostium armis vsi sunt: Campani ab superbiã & odio Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornatus armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Ab ijs ergo auide hauerunt Romani. de quibus Nicolaus Damascenus: τὰς τῶν μοιμαχῶν θείας, inquit, εἰ μόνον ἐν πανηγύρεσι καὶ θεατροῖς ἐπιόντων Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐστίασιν. ἐκάλου δ' ἐν ταῖς πολλὰς ἐπὶ δειπνῶν τὰς φίλας ἐπὶ τῶν ἄλλοις, καὶ ὅπως ἀνδρῶν ἢ θείας ζῶντων μοιμαχῶν, ὅτε καὶ κορυδαίνου δειπνοῦ & μέθης, εἰσεκάλου τοὺς μοιμαχῶν, καὶ ὁ μὲν αἶμα ἐσφαττετο, αὐτοὶ δὲ ἐκρότων ἐπὶ τῶν ἡδόμενοι. id est: *Spectacula gladiatorum non per ferias tantum & in theatris Romani exhibuerunt; sed priuatim in conuiuijs. Quin & ad cenam sæpe amicos vocare soliti, cum ob alia, tum vt bina aut terna paria gladiatorum viderent: quos vino iam & cibo madidi intrò vocabant. atque ille quidem trucidabatur: isti plausum manibus dabant, tanquam in re letã.* Nec de alio ritu Horatium exaudio:

Quos Ro-
mani imi-
cati.

Horatius
explicitus.

*Cædimur, & totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites, ad lumina prima duello.*

Lumina accipio, cænæ, præter opinionem florilegi interpretis.

Perfe-

Perseueravit ille mos ad extrema imperij tempora. Capitulinus de Vero: *Gladiatorum etiam frequentis (ita inibi lego) pugnas in conuiuio habuit, trahens canam in noctem, & in thoro coniuiali condormiens.* Lampridius de Antonino: *Gladiatores ante conuiuium pugnant, sibi frequenter exhibuit.* Atque hi coniuiales gladiatores sunt, quos Cubicularios Lampridius in Commodio dixit: *Inter hæc habitu victimarij victimas immolauit: in arenâ rudibus; inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus.* Ita paullò verius doceo, quàm Turnebus: qui Rudiarios pro Cubicularijs substituit, deâ non fauente. Nam & Dio illum in publico sine ferro; domi gladiis, & ad cædem vsque, dimicasse commemorat: *καὶ ἐμορομαχεί, inquit, ὅμοι μὲν, ὡς καὶ φορέων τινὰς. ἐν δὲ τοῖς κοινῶν, ἀλλὰ σὺν ἡμῶν καὶ ἀλλοθιμαγῶν ἀνδραγαθίαις.* id est, *Et digladiabatur domi quidem, etiam ad cædem quorūdam, in publico autem, sine ferro, & sine sanguine humano.* Desierat Duza, & ad eum ego: Sed censent hanc legitimam in conuiuio pugnam fuisse, an quasi lusum? Hostibus quidem nostris, inquit, fit hic lusus. prorsus legitima pugna, & cum applausu coniuuantium, occidebāt, occidebantur. Ita Nicolaus: cuius verba, vt video, præteruolarunt tuas aures. Vultu auersatus feritatem eam Victor, Di boni! crudas & immanes epulas! inquit. & iam miror Lapitharum conuiuia in prouerbiū esse, non esse Romanorum. Quid illos culpas? respondit Duza. nos ecce Galli nihilo meliores. Posidonius: *Κελτοί, inquit, ὅσα τὸ δειπνον μορομαχέσθην.* Galli super canā digladiantur. Imò hoc ampliùs scribit, eò dementiae prouectos, vt paullulo argento vel vasis aliquot fictilibus conducti (quæ pacto scilicet propinquis darentur) supini in scuto immobilesque iacerent, atque ibi accedens alius iugulum ijs incideret. At enim, inquit Victor, de Germanis id accipi commodius veriusque est. Scis enim quomodò Græci vsitari voce κελτῶν.

Cubicularij gladiatores.

Vulgata in Lampridio lectio defensa, distinctione tamen adiuta.

Cruenta Romanorū conuiuia.

Celtarum, siue Germanorum magis.

Huc refer Figuram de Gladiatoribus in conuiuio.

Hanc inuentionē ad paginam 72.

CAPVT

CAPVT VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatorij ludicri. quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Munerator. Editio, Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

AT tibi, Pighi, fatin' vt præcisa nunc omnis tergiuersatio? Perge, cum Musis beneuolentibus. Sed mussante etiam Pighio, ego velut commotior, Quàm lenta hæc materies? inquam. corbita celerius moueatur in tranquillo mari. Fac, siquid facis. At Pighius renidens, Sine præmediter saltem, inquit. Vnde enim tam numerò possim, de re obsitâ & vetustâ? Nos precabimur, ait Lernutius, Numeriam deam tibi vt adsit & Monetam. De postremâ, inquit, accipio omen: fauentior vt mihi quàm Antuerpiæ sit. Vos audite, adiuuate, & aberrantem dirigite. Spectaculorum res nec antiquis quidem sine curâ fuit: scripseruntque de iis ex professo, quod sciamus, Suetonius Tranquillus, & * Tertullianus. Alterius liber nunc est: alterius, fuit. Sed caussa scribendi iis finisque, non vna. Ille vt explicaret, noster vt damnaret, descenderunt in hanc arenam. Et sanè pleriq. Theologi è priscis, cum viderent pietatis damno, additum deuinctumque populum his ludis; passim inuecti in eos, vt libidinis sæuitiæque fontes. Et benè illi. nec malè nunc ego, qui per Suetonij vestigia iens ritus illustrabo prisci & nobis ignoti æui. Quomodo enim vel illos ipsos viros sanctos legemus capiemusque, nisi cognitione aliquâ imbuti rerum earum quas carpunt? Vt omittam scripta omnia profana; quibus immittenda lux ab hac narratione. Atque vt primas totius sermonis lineas ducam; Spectaculorum apud Romanos quadrigas constituo, Gladiatores, Venationem, Circenses, Scenam. Tria ex iis ad oculos maximè, vnum pertinuit ad aures. Quæ ad oculos, propria ferè Romanorum. aut si in aliâ gente; tenuia præ istis, & dictu partim digna. Scio & Agones Musicos fuisse, & Gymnicos ludos: sed nouè illa traducta Romam, nec mihi nunc curæ. Dicam de Gladiatoribus, vt petistis. quod inter omnia scire vos volo celeberrimum fuisse frequentissimumque

Scriptores etiam olim de re ludicra.

** Præter hos, etiam Sinius Capito.*

Theologi veteres inuecti in Spectacula crebrò.

Diuisio Spectaculorum.

Gladiatorij ludi, inter omnes, celeberrimi.

que

que Romæ. Cicero adfirmat feriò, oratione pro Sestio: *Equidem existimò nullum tempus esse frequentioris populi, quàm illud gladiatorium: neque concionis vllius, neque verò vllorum comitorum.*

Et in quo plebs maximè vel delectabatur, vel veriùs, insaniebat. Idem Cicero, de gladiatoribus: *Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur.* Idemque studium appositè exprimit & tangit quicumque scriptor, De caussis corruptæ eloquentiæ. *Iam verò, inquit, propria & peculiaria huius urbis vitia*

Gratissimi plebi.

*panè in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus obsessusque animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inueneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios * adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nam illud foedum, incredibile, quod addit: Ne præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. Colligunt enim discipulos non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione saluantium, & illecebris adulationis. Spectaculum hoc appellatum*

Iuuenturi in deliciis.

propriè, Munus. vel quia populo gratis daretur; vel, vt Tertullianus ait, ab officio, quia officium se mortuis facere arbitrabantur. Et bene ac peritè Tertullianus. nam Munus propriè officium antiquis; sicut Munis, officiosus. Festus: Munem significare certum est officiosum: sicut è contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur officio. At origo gladiatorum, vt mox dicam, à funebri re. Is qui præbebat, ab eâ voce Munerarius dictus. Glossæ, Munerarius,

** Exemplum habes in Sueronij Nerone, cap. xxij.*

à τῶνο τῆς τῆς. cuius vocis primum patrem Quinctilianus facit Augustum libro VIII. Quædam in vsu, inquit, per quàm recentia, vt Messalla primus Reatum, Munerarium Augustus primus dixerunt. Nam antea vel Domini ludorum dicebantur, vt Ciceroni de Legibus: vel Editores, & res ipsa Editiones. Capitolinus in Antonino: Absens populi Romani voluptates per ditissimos editores curari vehementer præcepit. Lapis propter Neapolim: HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN. MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM. ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA. EDIDIT. Alius Præncipste: OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM. MVNERIS.

Hi ludj propriè Muneris nomine veniunt: et si Venatio etiam comprehensa, vt dico lib. ij.

Domini.

Editores Editiones.

Munerarius.

Domini.

Editores Editiones.

Munerarius.

Domini.

Editores Editiones.

In Tacito
coniectura.

RIS. BIDVI. Et exempla plura obuia vulgò. Tacitum in hac voce bene emendasti Lipsi, lib. III. Annal. de vitijs Drusi: *Huc potius intenderet, diem adificationibus, noctem conuiujs traheret.* benè, inquam, tu, *editionibus*: quia ad ludos hos cruentos edendos frequentandosque Drusus pronus. Nec sine causâ tamen ficta ab Augusto illa vox noua. quia Editores Dominive, communes sunt omnibus ludis: Munerarius non nisi is qui munera edit, id est Gladiatores aut Venationes. Muneratorem dixit magis nouè Florus de Spartaco: *quasi planè expiaturus omne præteritû dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Hic Lernetius, Sed non res ipsa, etiam *Gladiatorium* dicta? quæ vox mihi alibi lecta. Ad illum Pighius, Lecta in Liuiio, inquit: sed pro* aucto-ramento pretioque gladiatorum, non pro ludis. At* Cicero alijque, plus semel *Gladiatores*, pro spectaculo & munere ipso vsurpant, homines pro re: vt contrâ rem pro hominibus, cum Seruitia, Coniugia dicimus, seruos & coniuges ipsos: De verbo quod satis est dixi, si addidero Gladiatorem à Quintiliano definiri *qui in arenâ populo spectante pugnavit.* Ita enim hîc appello: non eos, quos Iurisconsultus, l. vlt. De iure immunitatis *μαχηεργους* dixit; satis propriè, at parum vsitatè.

Munera-
tor.

*Vide lib.
II. cap. v.
Gladiato-
res, pro ip[s]is
ludis.

*Lib. II. ad
Attic. ep. I.
Philip. I.
& IX.
aliâsq[ue].
Gladiator
quis.

CAPVT VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio præluximus, eumque emendauimus. Recensio veterum munerum, quæ olim comprehensa Actis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores mox etiam plebeio idque ex testamento. Postremò & feminarum.

Termini
gladiatorij
huius ser-
monis.

Gladiato-
res orti ab
Etruscis.

* Sed hoc
ad duel-
lum potius
pertinere
videtur,
quàm ad
hoc ludicrû

AD ipsam rem venio. de quâ dicenda mihi quattuor, Ori-
go progressusque, Locus, Homines, Modus. Hæc septa
non transiliam: si fecero, lineam aduersum me poscite, vt olim
urbanè Afer. Origo gladiatorum à re funebri: exemplum, ab
Etruscis. Ita Damascenus Nicolaus tradit: *οἱ Ῥωμαῖοι*, inquit, *πα-
ρὰ Θυρρήνων παρέλαβον τὸ ἔθ[ος]*: *Romani à Tyrrhenis morem hunc acce-
père.* At fortasse Etrusci ipsi à Græcis. Hermippus certè apud
Athenæum *ἢ μὴ* μονομαχέντων εὐρεταὶς ἀποφαίνει τὰς Μαντινεῖς*, inuentores
gladiatoria pugnae facit Mantinenses. Et Staius Papinius extremo
libro

libro VI. inter certamina ludosque Argolicos, etiam Gladiato-
rios tentatos ponit: idque prisco illo (nescio an satis cautè) auo.
Undecumque exemplum; caussa tamen & origo, Funus. Causa
prebendi,
Funus. Ter-
tullianus: *Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine pro-*
pitiari creditum erat, captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exse-
quijs immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare.
itaque quos parauerant, armis quibus tunc & qualiter poterant eru-
ditos, mox edicto die inferiarum, apud tumulos erogabāt. Hæc muneris
origo. Et cum illo Seruius ad hoc Virgilij, Videntes rapit, inferias
quos immolet vmbri. Moris erat, inquit, in sepulchris virorum for-
tium captiuos necari. quod postquam crudele visum est, placuit gladi-
atores ante sepulchra dimicare, qui à busti cineribus Bustuarij dicti. Bustuarij
gladiato-
res.
Quod suggerit de Bustuariis, Ciceroni præbit ad lucem, scri-
benti in Pisonem: *Neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu pa-*
tria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore (Clodium intelle-
git) & tecum certandum fuisset. Mos autem vetus, quem tan-
gunt, immolandi captiuos, vel ex Homero notus, apud quem
Achilles in Patrocli rogam coniecit

Δωδεκα μὲν Τρώων μετὰ δὲ μὲν ἕως ἐδλῆς.

Bis senos iuuenes Troiano sanguine cretos.

Itaque prætextu hoc religionis dati publicè Romæ primi gla-
diatores. Dico publicè. quia facilè suspicor, iamantea priua-
tim & per conuiuia innotuisse. At publicè primò in Foro bo-
ario, anno vrbis ccccxc. Dederunt M. & D. Bruti, caussa mor-
tis patris. Valerius Maximus adnotauit: *Gladiatorium munus*
primum, inquit, Romæ datum est in Foro boario, Ap. Claudio &
M. Fulvio Cos. Dederunt M. & D. Bruti, funebri memoriâ patris ci-
neres honorando. Et Epitome Liuiana xv r°. D. Iunius Brutus
munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus. vbi
malè tamen scriptoris an exscriptoris culpâ, omisus Marcus.
Aufonius,

Tres primas Threcum pugnas, tribus ordine sellis

Iuniada patrio inferias misère sepulchro.

Ita rectè. & * Threces, pro quouis gladiatore. *Phæaces* non ha-
bent hîc locum, quidquid vetus liber eos ingerat, & vir doctus,
qui in ijs defendendis sudat. Malè autem *tribus ordine sellis*, pro
bellis. Nam intellegi vult, primò data tantum tria paria: quæ

*Vide lib.
II. cap. xv.

Aufonius
correctus
& expli-
catus.

poëtice & *μεγαλόφων* appellat tria bella; non aliter quàm antea *Tres Threcum pugnas*. Nisi quis tamen *tres fellas* capiat, triplicem illum confessum Senatus, Equitum, Plebis. Hæc origo. & fallor? an numquam rep. illâ priscâ data munera, nisi in funere, & vt Liuius appellat, *mortis causâ*? Non fallor. Illum ipsum scriptorem videamus, qui, in libris qui exstant, pleraque ea serio recensuit & cum curâ. Libro xvi. narrauerat (id enim ex Epitomâ liquet) tria paria data à Iunijs. Ecce annis quinquaginta post, (non enim prius in ipso Liuiio reperio) refert data paria duo & viginti, anno urbis *DXL*. Verba eius è lib. *XXIII*. *M. Emilio Lepido qui bis Consul fuit, filij tres L.M. Quidos funebres per triduum, & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in foro dederunt*. Iterum libro *XXXI*. interiectis quatuordecim ferme annis, *P. Sulpicio C. Aurelio Coss.* paria vigintiquinque. *Ludi, inquit, funebres eo anno per quatrimum in foro mortis M. Valerij Leuini causâ. paria quinque & viginti pugnarunt*. Et lib. *XXIX*. *P. Licinij funeris causâ Visceratio data, & gladiatores CXX. pugnarunt*. Qui numerus grandior, quàm vt conueniat in id æuum; scribamque gladiatores *LXX*. Denique etiam, anno urbis *DLXXX*. paria data triginta septem: quod velut primariæ magnificentiæ recensuit lib. *XLI*. *Munera, inquit, gladiatorum eo anno parua aliquot alia data. vnum ante cetera insigne fuit, vt per triduum quattuor & septuaginta homines pugnarint*. Nec * pluriens, quod mens mihi suppeditet, gladiatorum mentio in Liuiio: nisi lib. *xxviii*. de Scipionis munere, quod in prouinciâ præbitum, non Romæ. *Scipio, inquit, Carthaginem ad vota soluenda diis, munusque quod mortis causâ patris patriusque parabat, edendum rediit*. Victor hîc interpellans, *Quæso, inquit, quod consilium aut quod otium Liuiio, in grauem illam historiam res ludicras intexere, & has verè nugas? Pighius, Nugas nobis, inquit: non Romanis, qui hæc talia etiâ referebant in Acta urbis. atque inde scito Liuium hausisse*. Satis id liquet ex Epistolâ Ciceronis ad Cælium: à quo cum petijisset acta omnia urbis ad se mitti; ille *gladiatorum compositiones miserat, Cicerone leuiter irridente & indignante*. Sed ne excidam, quod dicitur, à lineâ, in funere tantum olim noti gladiatores: nec eo omni, sed virorum principum, illustriorumque. Non enim dabantur, credo, nisi in funere Indictiua.

Olim, tantum in funere gladiatores. In Liuiio diligens recensus munerum publicorum.

*Eo, quia libri alij defunt. Nam parâ curâ ubique recensuit.

Gladiatorum editio- nes Actis publicis perscripta.

Ea non in omni morte, sed illustriorumque.

ctiua.

Et iuo. Cicero suadet II. de Legibus: *Reliqua sunt in more, inquit, funus ut indicatur, siquid ludorum.* Et Festus: *Indictiva funera sunt, quibus adhibentur non ludi modo, sed etiam desultores.* Spectauit eò Spartaci immane factum, qui illudens, & quasi imitatione Romanâ, Crixo è ducibus suis cæso, CCC. captiuorum morte parentauit, hoc gladiatorio ritu. Appianus narrat. & Florus eleganter: *Ille, inquit, de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honorem virium gladiator, defunctorum quoque prælio ducum funera imperatorijs celebravit exsequijs, captiuosque circa rogam iussit armis dimicare, quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus si de gladiatore munerator fuisset.* Sed & Hispani in Viriathi funere fecerunt apud eundem Appianum: *Igni extincto & iustis factis, decreuerunt ut in eius honorem multa gladiatorum paria super sepulchrum eius dimicarent.* Ergo hæc certamina primò in honorem Imperatorum procerumque. Sed paullatim, ut solet, res increbuit: & à tenui canali in mare quoddam (fas sic loqui) excreuit editionum. Dare enim cœperunt vulgò etiam priuati: & plerisque ea cura in testamentis. Cauebant, inquam, post mortem suam tot & tot paria sibi edi. Tertullianus: *Priuatorum memorijs legataria editiones parentant.* Seneca de breuitate vitæ: *Quidam disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogam munera, & ambitiosas exsequias.* Munera ad rogam, gladiatores sunt: rideo, qui munera subiiciunt. Apud Horatium, heredes

Floro & historia data lux.

Mox etiam in priuatorum. Idq; ex testamento.

Firmata & interpretata Seneca scriptura.

Persius explicatus cõtra vulgum.

*Ni sic fecissent gladiatorum dare centum
Damnati paria.*

Apud Persium senex,

— at tu meus heres

*Quisquis es, à turbâ paullum seductior audi.
Dis igitur genioque ducis centum paria ob res
Egregiè gestas indico.*

Quæ malè accipi scio de Hecatombâ. Cicero pro Sullâ: *Ita prorsus. interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Imò vsque eò mos eualuit, ut ditiori aliquo mortuo, populus Munus efflagitaret, velut debitum, & ex præscripto legis. Exemplum in Suetonio insigne, cum Tiberij reprimentis laude. *Cum Pollentina plebs, inquit, funus cuiusdam primipilaris*

Licentia plebis in flagitandis numeribus.

non prius ex foro misisset, quam extortâ pecuniâ per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab vrbe, & aliam à Cotyis regno, dissimulatâ itineris causâ, detectis repêre armis, per diuersas portas in opidum immisit. ac partem maiorem plebis & decurionû in perpetua vincula coniecit. Nec verò hac fini, aut in virorum saltem funeribus, stetit mos: transiit etiam (pudet pigetque) ad fœminarum. Dux & auctor rei stirps illa Veneris Cæsar Iulius: qui munus populo epulumque in filie memoriam pronuntiauit, quod ante eum nemo, ait Suetonius, cap. xxvi. Et confirmat Dio: ὅτι τῆς θυγατρὸς, inquit, καὶ θυρίων σφαγῆς καὶ ἀνδρῶν ὀπλομαχίας ἐποίησεν. id est, Filie suæ & ferarum cades, & virorum pugnas exhibuit. Nec dubitate quin Diui exemplum cupidè imitatus sit vulgus. In Spartiano certè lego, Hadrianum præcipuos honores socruæ suæ ludis gladiatorii impendisse.

In mulierum etiam funeribus dati.

Inferre Figuram de Bústuarijs Gladiatoribus.

hanc inuenietis ad paginam 78.

C A P V T I X.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus. etiam Sacerdotibus. Arcariis, (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

Voluptatis causâ præbiti.

FONTEM crebræ editionis habetis: sed vnum. Alter superest, Voluptas. Postquam enim res placere populo visa, & omne vulgus cupiens harum spectationum: ecce ansa præbendi reperta est etiam citra funus. Florus tangit & carpit: Unde, inquit, gladiatorij aduersus dominos suos exercitus? nisi ad conciliandum plebis fauorem effusa largitio, cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit. Scilicet nimis raræ illustrium diuitumque mortes: & inuentum, vt Magistratus darent, Sacerdotes, Principes, denique omnes qui gratiam à populo exambire vellent aut honorem. Benè Tertullianus ad hanc insaniam, Transiit, inquit, hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, Quæsturas dico & Magistratus & Flaminia & Sacerdotia. Et Lactantius lib. vi. Quid dicendum est de ijs, qui populari leuitate ducti, vel magnis urbibus suffecturas opes (notate de effuso sumptu) exhibendis numeribus impendunt? Nisi eos dementes atque furiosos, qui præsentent populo quod & ipsi perdât, & nemo eorum quibus præstatur accipiat. Distinctè & velut per indicem de omnibus dicam.

Ab omnibus qui in honore.

dicā. sed propitia mihi esto dea Fides : quia vereor vt apud istos inueniam fidem. Primi è magistratibus dederunt, vt conijcio,

ÆDILES. Quidni enim exemplum rei primum ab illo magistratu censeam, cui, velut peculiare munus, ludi? Adde quòd antiquissima mentio Ædilitiorum aliquot munerum Ciceroni de Officijs secundo : quem est videre. Etiam Cæsar Ædilis munus præbuit, ex Suetonio cap. x. & Plutarcho in eius vitâ. Editio tamen ea quando cœperit, non callidè scio : vix est vt ante sexcentimum vrbs annum, si non imponit mihi Liuius. Cur enim funebria aliquot munera recenset, nulla Ædilitia : quæ probabile fuisse ampla, & Senatorij apparatus? Quâdocumque cœperint, mansère tamen ad extrema imperij, recensetquè Capitolinus in Gordianis: *Ædilitatis suæ tempore, duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula de suo exhibuit.* Secundò dedere

Coniectura de exortu voluptarij muneris.

PRAETORES, more item vetere. Plutarchus, in Bruto, Cassium facit eum alloquii : *Ὡς δὲ μὲν τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἐπιδόσεις καὶ διατέα, καὶ μονομάχους : Ὡς δὲ σὲ δὲ τὴν καταλύσιν τῆς τυραννίδος (ὅτι ἀπαίτην).*

id est: *Ab alijs quidem Prætoribus munera, & spectacula, & gladiatores: à te verò depulsionem tyrannidis populus exspectat.* Augustus

In Prætoribus mutata sæpe res.

aliquid hac in re innouans & astringens, τοῖς μὲν στρατηγοῖς σωτέταξον τὰς πανηγύρεις πάντα, ἐν τε τῆς δῆμῳ δίδοσθαι τι αὐτοῖς κελύσεις, καὶ προσωπειῶν μὴτε ἐς ἐκείνας ἀπόθεν τινὰ πλεῖον τῆς ἑτέρου ἀναλίσκειν, μήθ' ὀπλομαχίαν, μήτ' ἄλλως, εἰ μὴ ἢ βασιλῆϊ ψήφισαίτο, μήτ' αὖ πλεονάκις ἢ δις ἐν ἐκάστω ἔτει, μὴτε πῦρ.

Publico dati sum-

πλεόντων εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ἀσπῶν ποιεῖν: id est, *Prætoribus curam ludorum omnium imposuit, è publico aliquid eis dari præcipiens: & interdicens, ne quis à se aliquid amplius altero impenderet, siue in Gladiatores, siue in alios, nisi Senatus id decreuisset. Neve sæpius, quàm bis quoque anno, Gladiatores daret, neu plurium quàm sexaginta parium:* ait Dist libro LIII. Postea tamen edictum illud, quò de sumptu eius laxauit Augustus idem : καὶ τοῖς βελομένοις τῆς στρατηγῶν τετραπλάσιον :

Ὡς δὲ τῆς δημοσίας σφίσι ἐς τὰς πανηγύρεις διδομένοις προσωαναλίσκειν ἐφήκεν. id est, *Et Prætoribus, si qui vellent, concessit, vt triplum in ludos impenderent, eius quod è publico accipiebant.* Imò è publico aliquid dari vltra vetuit, narrante eodem Græco, lib. LV. τὸ ἀργύριον τὸ τοῖς στρατηγῶν, τοῖς τὰς ὀπλομαχίας ποιεῖσιν, ἐν τῆς δημοσίας διδομένων, ἐκέλευσε μικρὸν ἀναλίσκειν. id est, *Pecuniâ Prætoribus, qui Gladiatores daret, è publico ad-*

Sed mox sublata.

co ad-

co tribui solitam, vetuit ultra in eam rem absumi. Caligula etiam

* Credo id capiendū, ut iterum publico sumptu de-derint, permisso Caij. Claudius pratoria munera tollit.

Qua mox iterum in usu.

aliquid constituit hac in re: ἢ δύο στρατηγὸς, ἢ τὰς ὀπλομαχικὰς ἀγῶνας,

* ὡσπερ ποτε ἐγίνετο, λαχάνειν ἐκέλευσε: id est, & duos Praetores, ludos

Gladiatorios, vti antea factum, sortiri iussit. notat Dio lib. LVIII. At

Claudius profum vetuit, & à Prætoribus ea munera remouit.

Idem Dio: τοῖς τε στρατηγῶς τὰς ἀγῶνας τὰς ὀπλομαχικὰς ἀπηγόρευσε μὴ

ποιεῖν. id est, Prætores vetuit ultra edere Gladiatoria munera. for-

tasse tunc, cùm Quæstoribus imposuit, vt dicam. Videntur

tamen iterum irrupisse, & sub Traiano ea Iuuenalis agnoscit:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant celsi prætoris vendere ludis.

De arenâ enim ij versus. Et Lampridius in Commodo: Com-

Lampri-
dus corre-
ctus.

modianum etiam Prætozem dixit, quo præsentem sæpissimè gladiator pug-

navit. vbi legam, præsentem. Tertio

QUÆSTORES. instituto Claudij, vt disertè notat Tran-

quillus cap. XXI. Collegio Quæstorum pro staturâ viarum gladia-

torium munus iniunxit. Quod tamen conatus Nero tollere, qui

Quæstorū
munera
Nero tollit.
Frustrâ re-
uocâre ite-
rum Domi-
tiano.

lanxit, vt ne designatis quidem Quæstoribus gladiatores edendi ne-

cessitas esset. Sed reduxit denuò Domitianus, & Quæstoria mune-

ra olim ommissa reuocauit, vt scribit Suetonius capite IIII. Itaque

crebra mentio deinceps. Capitolinus in M. Antonino: Gladia-

torium quasi priuatus Quæstor edidit munus. Idem in Vero: Me-

dius inter Pium & Marcum resedit, cùm Quæstor populo munus da-

ret. Spartianus in Caracallâ: Papinianus qui ante triduum Quæ-

stor opulentum ediderat munus. Non leuauit sed auxit Quæsto-

rum onus Alexander: qui Quæstore candidatos iussit ex sua pecu-

niâ munera populo dare: sed vt post Quæsturam Præturas acciperent,

& provincias regerent, ait Lampridius. Quarto dedere

CONSVLES, * exemplis tamen haud ita crebris. Cicero se-

* Non cre-
brò reperit
consularia
munera.
dico de g-
diatorios.
Nam de
Venatione
sæpe.
Et ad eam
hac ipsa
possis refer-
re, excepto
Tranquilli
loco.

cundo de Offic. magnificentissima Pompeij munera secundo consulatu

celebrat. Marcellus Iurisconsultus l. xxxvi. De cond. & de-

monstr. Vno Memio Seius consul designatus est, & munus edidit.

Et facit Suetonij locus, Nerone capite IIII. Hæc de magistra-

tibus reperio. Iam verò dedere etiam

SACERDOTES. atque ita Pontificales ludos in Tranquil-

lo obseruo Aug. cap. xliiii. & Sacerdotales ludos in Plin-

nio

nio libro VII. Epistolarum. Addite & Tertulliani verba, quæ supra. Item nouo nomine & re

ÆRARIJ. Ita enim sanè in Lampridij Alexandro legitur: *Ærarios verò instituit qui de arcæ (ita vetus lectio) fisci ederent munera, eademque parciora.* quamquam emendandum censeo, *Arca- rios instituit, & mox, de arcâ fisci.* Arcarij enim apud * Symmachum, Cassiodorum, & in Codice Theodosij lecti, qui præerant arcæ. Denique

IMPERATORES, ita quidem frequenter, vt hoc eximium censuisse videantur inter munia Principatus. Dabant enim Natali suo: dabant Quinquennialibus, Decennialibus, Vicefimalibus: dabant in Dedicatione publicorum operum: in Victoriâ & triumpho: & per variam occasionem, vti ex historiâ inferioris æui promptum colligere, ne fastidium vobis pariam tot exemplis.

Lampri-
dij emen-
datus.
Arca &
Arcarij.
* Iurei
Notas ad
Symmachū
vide, lib. I.
epist. LXII.
Principes
quando
dederint.

CAPUT X.

Nec Romæ solùm, sed in prouincijs. Vbi reges dabant, præsidisque. Paulatim in coloniis & municipijs increbuit mos: vbi minores magistratus dabant. Postea promiscuè priuati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

ROMAE ista. Quid in prouincijs? certè & eas peruasit *Dati etiam in Prouin-*
studium huius ludicri, velut tabes. Primus Perseus Ma- *cijs, à regi-*
cedonum rex transtulit in Græciam: quod docuit me Lilius *bus.*
libro XLI. *Speâculorum quoque magnificentia, inquit, reges omnes*
vicit superiores, reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum:
gladiatorium munus Romanæ consuetudinis, primò maiore cum terro-
re hominum insuetorum ad tale spectaculum, quàm cum voluptate de-
dit. deinde sæpius dando, & modò vulneribus tenus, modò sine missio-
ne etiam, & familiare oculis gratumque id spectaculum fecit, & ar-
morum studium plerisque iuuenum accendit. Nec dubiè alij reges &
dynastæ, in sua regna. Et profanæ solùm gentes? imò ipsi ecce
*Iudæi. apud quos * Herodes rex sub Augusto in singulis pænè*
opidis theatra & amphitheatra constituit. & Agrippa vnâ com-
missione dedit paria septingenta, Romanos quodammodo
ipso exsuperans. Iosephus lib. XIX. in hæc verba: Επισταύλαστων
ταύ-

Quando in
Macedo-
niâ, & for-
tasse Gra-
ciâ, pri-
mum.
* Quod ip-
sum hodie
eueniret.
Quando in
Iudæâ.
* Vide Io-
seph. lib.
XIX. variis
locis.
Multitudo
gladiaro-
rum in Iu-
dæâ.

το αὐτῶν τῶν κατ' ἐξουσίαν μεγαλοπρεπῶς, ἐν τῇ ἀμφιδραξίῳ, πλήθει μοναμά-
 χων, τῶν αὐτῶν δαικνύς μεγαλόνοισιν ἐνθα καὶ τῶν κατὰ τὴν ἀντίσταξιν, βελτι-
 δεῖς θυρόσων τῶν δευμένων τέρψιν, ἑπτακοσίους ἀνδράς ἑπτακοσίους μαχησομένους
 ἔπεμψε, κακέρους ὄσους εἶχεν ἄποτάξας εἰς τὴν δετὴν τῶν ἀράξιν, ἵνα οἱ μὲν πολα-
 δῶσι, τὸ πολέμου δὲ ἔργον γένῃ) τέρψιν εἰρήνης. id est: Dedicatio e eorum
 operu magnificè celebravit in Amphitheatro, copia gladiatorum, osten-
 dens animi sui magnitudinem. vbi etiā, vt multitudinē inter se pugnā-
 tium augetur voluptas spectantium, septingentos viros cum septin-
 gentis commisit, noxios quot quot habuit in hanc operam destinans: vt
 illi pœnas dignas luerent; & bellimagō, oblectatio pacis esset. Nec

Dati etiam
 à Præsidi-
 bus.

Tacitus
 explicatus.

reges solum insanierunt hanc insaniam, sed etiam in prouinciis
 passim Proconsules Præsidesque. Ab eā mente est, quod Tacitus
 Junio Bruto qui Pannoniæ Præfectus, gladiatores adtribuit,
 lib. I. Annal. Noctē proximā, inquit, iugulauit per gladiatores
 suos, quos in exitium militum habet atque armat. Et mox: Pars
 militum gladiatores, qui è seruitio Bruti erant, vincunt. Et multo
 clariùs lib. XII. Edixit Cesar nequis magistratus aut Procurator qui
 prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod
 aliud ludicrum ederet. Nam antè non minùs tali largitione, quàm corripiendis
 pecunijs subiectos adfligebant: dum quæ libidine deliquerant,
 ambitu propugnant. Vbi etiam vetitas eiusmodi editiones vide-

Dati in co-
 loniis &
 municipiis
 vulgò.

tis: sed obedientiā, vt metuo, non diuturnā. Iam verò coloniarum
 & municipia pleraque æmulabantur: & passim inter reliquias
 vetustatis Amphitheatra etiam nunc, cædium istarum sedes.
 De Græciā quidem Philostratus satis testabitur, I. I. de vitā
 Apollonij. Alius item error Athenis emendatus est. Conueniens
 enim populus in theatrum, quod in arce est, Gladiatores sese mistuo iu-
 gulantes spectabat, magis que ibi tunc talia exempla edebantur, quàm
 nunc Corinthi. Nam magnis pecuniis empti homines nequam eò duce-
 bantur, vt adulteri, perfossores parietum, sectores marsupiorum, rece-
 ptores fugitiuorum, aliq; tales. Athenienses autem eos armis instru-
 entes, certare inter se iubebant. quam tam crudelem consuetudinem Apol-
 lonius illuc sustulit. Videtis in Græciā passim edita, & parum fi-
 deliter, puto, sustulit Apollonius. Idem alibi: atque vt Romæ
 magistratus præbebant: sic in coloniis municipijsque Duum-
 viri aut Ædiles. Apuleius indicat libro x. Thyasus, inquit, oriun-
 dus patriā Corintho, gradatim permensis honoribus, quinquennali ma-
 gistratu

Ab Ædi-
 libus.

gistratu fuerat destinatus: & ut splendori capeffendorum responderet fascium, manus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam protendebat. Nam quòd scribit quinquennale magistratum, non alios intellegit quàm Ædiles quinquennales. Sed & multi priuati dabant, nullâ lege, ad populi tantum gratiam & pecuniæ suæ illudentes. Sic apud eundem Apuleium lib. IIII. in Platearum ciuitate Demochares quidam, munus gladiatorum editurus, genere primarius vir, & opibus pluribus, & liberalitate præcipuus, digno fortunæ suæ splendore publicas voluptates instruebat. Sic apud Martialem nescio quis cerdo: quem poëta tangit iure,

Apuleio
lux, silere
Beroaldo.

Dati etiam
à priuatis.

Imò à cer-
donibus.

Das gladiatores sutorum regule cerdo:

Quodque tibi tribuit subula, sic rapit.

Apud Tacitum, Fidenis, Atilius quidam generis libertini. Et ab hac causâ in lapidibus frequenter decreti honores leguntur: ut Præneste,

Status ob
prebitione,
& tituli
passim.

A. MVNIO. A. F.
MIN. EVARISTO
* SPL. EQ. R. PAT. COL.
OMNIB. HONOR.
NITIDE. FVNCTO

OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM
MVNERIS. BIDVI. POPVLO
POSTVLANTE. BIGAM
PLACVIT. EQVEST. STATVA
DECRETO. ORDINIS. EVM
ORNARI
L. D. D. D.

* id est,
splendido
equiti Ro-
mano, pa-
trono colo-
nia.

Item iuxta Neapolim:

L. EGNATIO. INVENTO
PATRI. L. EGNATI. POLLI
RVFI. HONORATI. EQVO. P.
AB. IMPERATORIBVS. ANTONINO
ET. VERO. AVG.
HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO
IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN.

E 2

MAX.

SATVRNAL. SERMONVM
 MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM
 ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA
 EDIDIT
 COLONI. ET. INCOLAE
 OB. MVNIFICENTIAM. EIVS
 L. D. D. D.

*Dabant
 pro salute
 principis.*

*Vetuit
 Claudius
 frustra.*

*Certis die-
 bus dati.
 Saturnali-
 bus.
 Quinquag-
 uibus.*

*Dies inser-
 ti ad hono-
 rem princi-
 pis.*

Frequens etiam titulus præbendi, Salus Imperatoris. Sic Suet-
 læ C. Titio cuidam honores decreti in marmore leguntur,
 QVOD. PRO. SALVTE. ET. INDVLGENTIA. IMP.
 ANTONINI. PI. FELICIS. AVG. MVNVS. FAMI-
 LIAE. GLADIATORIAE. EX. PECVNIA. SVA. EDI-
 DISSET. Quanquam id Claudius, quod in se erat, vetuisset,
 narrante Dione libro vlt. τοῖς τε σερατηροῖς, inquit, τὰς ἀγῶνας τὰς
 ὀπλομαχίαις ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δὴ τις ἀλλ᾽ αὐτὰς ὁμοίως ποτε ὀπι-
 τελοῖν, ἀλλὰ μὴ τι νεῶς καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς σερατηρίας γηγομένων σφῶν ἢ γράφεσθαι ἢ καὶ
 λέγεσθαι ἐπέλδουε. id est: Prætoribus edixit gladiatorios ludos non præbe-
 re: & si quis alius eos ubicumque locorum daret, ne susceptos eos fa-
 ctosque pro salute sua aut scriberet aut diceret. Atque hi fortasse
 Honorarij ludi Suetonio dicti, in Aug. cap. xxxii. quia in ho-
 norem Principis suscepti. etsi aliam eius verbi sententiam haud
 sperno. Postremò non homines solum certi qui darent, sed
 etiam tempora quædam quibus darentur: Saturnalia inprimis,
 vt prædixi. Deinde Quinquatruum festi dies. Ouidius:

*Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro;
 Causa, quod est illa nata Minerva die.
 Altera tresque super rasâ celebrantur arena,
 Ensis exsertis bellica leta dea est.*

Quod ait diem primam puram à sanguine: ita capio, vt pugna-
 uerint quidem, sed rudibus non ferro. Dio ad hanc rem scribit
 lib. LIII. Augustum dedisse μονομαχίας ἀγῶνας, ἐν τοῖς Παναθηναίοις,
 τὰς τῶν αἰδῶν ἰσότητι, gladiatorum ludos, Quinquatribus, filiorum no-
 mine. Atque etiam per adulationem Senatus, dies vnus alterve
 gladiatoribus sæpe additus, in honorem Cæsaris: vt in eo ipso
 scriptore obuia exempla.

CAPVT XI.

*Crebritas numerum, & multitudo pugnantium, supra nostram fidem.
Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.*

INTER QUIESCENTE paullùm Pighio, Victor, Non teneo
me vltra, inquit. & quis hic furor? quæ publica clades orbis
terræ? Pighius illum intuens, Magis id dicas Victor, inquit: si
numerum tibi dierum recensuero, quibus dati: numerum <sup>Crebritas
gladiatorum
& nume-
rus.</sup> hominum, qui dati. Cæsar Ædilis cccxx. paria dedit, au-
ctore Plutarcho. Adrianus Cæsar *Gladiatorium munus per sex
dies continuos exhibuit*, narrante Spartiano. Gordianus, *adilitatis
sua tempore duodecim populo Romano munera, id est, per singulos men-
ses singula exhibuit: ita vt* * *gladiatorum nonnunquam quingena paria
exhiberet, nunquam minus centenis quinquagenis, vt scribit Capi-
tolinus. Et nugas adhuc loquor & vitreas fractas, præut Titi
editio fuit; qui Gladiatores, Venatus, Naumachias per centum
dies dedit, auctore Dione. Quid plura? ecce bonus & modera-
tus Princeps Traianus, spectacula eiusmodi per dies centum
vigintitres continuauit, & gladiatorum decem millia dedit.
Tu Lipsi abnutas? dabo fidei meæ causâ Dionis ipsa verba.
καὶ δέας, inquit, ἐν ἑξήκοντι καὶ εἰκοσὶ καὶ ἑκατὸν ἡμέραις ἐπόμισεν, ἐν αἷσι θύσια τε καὶ
βότῃ χίλια τε καὶ μύρια τε ἐσφάζη, καὶ μονομάχοι μύριοι ἠγωνίσαντο. id est,
Et spectacula centum & viginti dierum edidit. in quibus feras cicu-
resque animantes, interdum mille, interdum ad decem millia, interfectæ
sunt. gladiatorum autem decem millia pugnarunt. Itaque magna
copia Romæ & in prouincijs gladiatorum: nec diutiùs conni-
ueo in mendâ quæ Plinij codices obsedit libro x i. cap. xxxvii.
Viginti, inquit, gladiatorum paria in Caij principis ludo fuerunt, in <sup>In Plinio
mendum
ostensum.</sup> ijs duo omnino qui contra comminationem aliquam non conniserent.
Vestram fidem! in magnifici illius & in has voluptates effusi
Principis ludo, dumtaxat viginti paria? At ego scio plures sæ-
pe habuisse vnum aliquem è Quiritium plebe. Gordianus
ecce Romæ habuit gladiatorum fiscalium paria mille, ait Capi-
tolinus. nec tamen aut imperium tunc, aut ipse, ad Caligulæ &
illius æui opes. Otho Imperator duo millia gladiatorum con-
tra Vitellium armavit, auctore Tacito. credo, ex ijs tantum,*

Et sublaturum.

Millenaria nota saepe corrupta.

Etiā in Suetonio.

** Omnes enim vocati, qui accusati in causā Seiani.*

qui in Principis fisco. Fidenter igitur rescribo, *Mille gladiatorum paria.* & video erroris causam. Notatus apud Plinium scilicet numerus fuit, non perscriptus. Nota autem millenaria hæc olim, in lapidibus obuia, ∞ : quæ ignorabilis obiecta exscriptori. Itaque censuit, similitudine aliquâ captus, geminatum X esse : fecitque viginti. Nunquam mihi fides apud vos, si hodie huius rei sum mendax. Idem planè mendum in Suetonij Tiberio, cap. LXI. de Principis illius immani sæuitiâ : *Viginti*, inquit, *vno die abiecti tractique, interque eos pueri & feminae.* Corrigo utiliter, *Mille vno die.* Quidni corrigam ? Tacitus de eadem re : *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati.* Quæ hîc (vt cum Plauto loquar) paratragœdiat Tacitus, non est vt locum habeant in viginti homullis. Denique * historia ipsa refellit, quam censeo legatis in Dione. Quod autem ad rem, de quâ Plinius : certè magis mira eius adseueratio, si inter tam multos reperti dumtaxat inconniuis oculis duo ; non mira, si inter viginti.

C A P V T X I I.

Detestatio huius verè sceleris. quæque leges ab antiquis latae, ad coercendam effusam præbitionem. Ex duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent : quæque numerum & modum editioni ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus & Prudentius.

Calamitas orbi inuenta per hos ludos.

Diminatio probabilis in numero interfectorum.

ORIGINEM videtis, progressumque : & quàm non temerè à funere orta res, quæ reuerà funus & pestis orbiteræ. Credo, imò scio, nullum bellum tantam cladem vastitatemque generi humano intulisse, quàm hos ad voluptatem ludos. Numerum cum animis vestris recensete dierum quos dixi hominumque : mentior, si non vnus aliquis mensis Europæ stetit vicenis capitum millibus aut tricenis. Heu mores ! Neronem culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot homines vitâ interfecerunt, irâ siue metu : ecce vnus editor, homines supra mille ludens interfecit, & die non toto. Atque hæc delicias vocabant, & cibum oculorum : fiebantque non per vnus alteriusve lasciuiam, sed velut publicâ lege, & decreto.

Itaque

Itaque eò ventum est, vt alijs legibus effusio ista fuerit coë-
 cenda: quas ordine dabo. Primò ad ambitum reprimendum,
 inuenio cautum, nequis daret candidatus. Legem eam tulit
 M. Tullius consul: & vis eius sententiaque expressa, interroga-
 tione in Vatinius: *Cùm mea lex dilucidè vetet, biennio quo quis pe-
 tat, petiturúsve sit, gladiatores dare, nisi ex testamento præstitutá die:
 quæ tanta in te sit amentia, vt in ipsá petitione gladiatores audeas da-
 re?* Et pro Sestio: *Acta mea ait sibi displicere. quis nescit? qui legem
 eam contemnat, quæ dilucidè vetat, gladiatores biennio quo quis petie-
 rit aut petiturus sit dare?* Ex quibus postremis verbis facile visu
 & sublato mendum in priore loco contra Vatinius, *biennio*
quo quis petat. Potius enim, *quo quis petijt.* Cautum etiam de nu-
 mero gladiatorum aliquid, sub idem tempus. Suetonius de
 Ædilitate Cæsaris, cap. x. *Cùm multiplici familiá undique compara-
 tá, inimicos exteruisset: cautum est de numero gladiatorum, quo ne
 maiorem cuiquam Romæ habere liceret.* etsi id interdictum ad habi-
 tationem potius in vrbe pertinere videatur, quàm ad pugnan-
 tium numerum. Sicut in Catilinariâ coniuratione, item remo-
 ti gladiatores ab vrbe: & *decreuere*, inquit Sallustius, *vti gladia-
 toriæ familiæ Capuam & in cetera municipia distribuèrentur.* Sed
 Augustus certè etiam de numero parium cauit, edixitque an-
 no vrbis DCCXXXII. *μήδ' ὀπλομαχίαν πλεονάξῃς ἢ δὴς ἐν εἰκάσῳ ἔσῃς, μήτε*
πλεόνων εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν: *nec Gladiatores sapius quàm bis*
anno dari, nec plurium quàm LX. parium. quod ipsum tamen perti-
 nuisse modò censeo ad editiones Prætorum, qui publico, in
 parte, sumptu præbebant: vti ex prioribus Dionis verbis ap-
 pâret. At Tiberius firmus contra ista, certum numerum in
 commune præscripsit, narrante Tranquillo, cap. xxxiiii. *Ludo-
 rum ac munerum, inquit, impensas corripuit, mercedibus scenicarum
 rescisis (ita verius quàm, rescissis) paribusque gladiatorum ad certum
 numerum redactis.* Ad hoc edictum, siue Sc. fuit, respexit Taci-
 tus lib. xiii. *Annal. Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum,
 quo ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus fi-
 nitum concedebatur, nisi Patrus Thrasea contradixisset, præbuissetque
 materiam obtrectatoribus arguenda sententia.* Sed post Tiberium
 Caligula, conculcato hoc interdicto, *ἐπέστρεψε τοῖς βελομένοις καὶ ὑπὲρ*
τῶν νόμων τῶν ἀειθρῶν τῶν μονομαχάντων χεῖρας: *permisit volentibus cunctis,*
etiam

Leges re-
 primendis
 editioni-
 bus.
 Veti dare
 Candidati.

Cicero cor-
 rectus.

Numerus
 definitus,
 supra quæ
 ne haberet
 in vrbe.

Ne darent
 etiam.

Tiberij est
 de re edi-
 ctum.

Tacitus
 explicatus.

Caligula
 nullum fe-
 cit T. berij
 interdictum.

etiam supra numerum definitum, gladiatores præbere. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio suo & sæculo videtur, ducente nos Plinij loco, in Panegyrico: *De ampliando numero gladiatorum aut instituendo collegio fabricum consulebamur: & quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, nunc menses nomini Caesarum dicabamus.* Nec de numero solum Tiberius; aliquid etiam statuit de munerariis. cavitque Sc. *nequis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res,* ait Tacitus libro IIII. Fortasse & idem vetuit, nequis edidisse vellet libertus. Fuisse id scitum, colligo ex Suetonij Claudio cap. xxvi. qui Harpocræ liberto, *lecticâ per urbem vehendi spectaculaque publicè edendi ius tribuit.* Nisi enim id antè vetitum, indulgeat nunc frustra. Quin & Nerone Principe statutum, nequis Præses aut Procurator qui prouinciam obtineret, gladiatores daret. Tacitus auctor lib. XIII. cuius verba memini referre antè. Reperio etiam Sumptum ad munera, coërcitum plus semel. Antoninus Pius *Sumptum muneribus gladiatorii instituit,* ait Capitolinus: id est, profusionem vetuit, certâ pecuniâ definitâ. Post illum Marcus Philosophus *Gladiatoria spectacula omnifariam temperauit,* siue, vt idem Capitolinus postea ait, *Gladiatorij muneris sumptus modum fecit.* Alexander verò, monente Lampridio, *Habuit in animo vt munera per totum annum dispergeret, vt per xxx. dies munus populo daretur:* salubri consilio, sed sine effectu. Perripit enim omnia septa inueterata licentia: nec iam princeps aut lex, qui capere posset tam effusis cupiditatibus modum. Itaque tardè, imò serò, descensum eò, vt gladiatoria spectacula prorsum tollerentur. Eam sublationem Zonaras Neruæ Imperatori adsignat, qui, vt ait, *gladiatorum compositiones & certamina vetuit.* Parum cautè, verèque. quoniam reuerâ sub Neruâ & post Neruam mansêre ij ludi: sed sumptus dumtaxat numerumque imminuit. & circumspectius Dio, πολλὰς, inquit, ἰπποδευκίας, ἄλλας τε τινας θείας κατέλυσε, συσέλλων ὡς οἶον τε διαπανήματ'ε: *Cerebros Circenses, & alia quædam spectacula sustulit, imminuens & temperans, quâ fieri posset, sumptus.* Verius pulcherrimæ rei laudem ad Constantinum Imp. referemus: cuius vtinam cetera fuissent ad hoc exemplum! Is primus Romanorum Principum, gladiatoria spectacula è toto orbe Romano submouit, anno

ab vr-

Fortè &
Domitia-
nus.

Cautum
qui dare
possent, qui
non possent.

Nō liberti.

Non Prae-
sides.

De sum-
ptu item
cautum.

Tandem
sublati
gladiato-
res.
Zonara la-
is.

Constanti-
ni lex.

ab vrbe conditâ ∞ . L X V I I . pænè sexcentis, post instituta ea, annis. Auctor Sozomenus lib. I. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, inquit, τότε πρῶτον ἢ τῶν μονομάχων ἐλύθη θύρα : *Apud Romanos tunc primum sublatum Gladiatorum spectaculum.* Et Eusebius lib. III. de vitâ Constantini: διεκείλευτο, inquit, μὴ θύειν εἰδώλοις, μὴ μονομάχων μαιφονίαις μολύνειν τὰς πόλεις : *vetuit idolis sacrificari, vetuit gladiatorum cadibus pollui vrbes.* Meminit & Callistus libro V I I . Quin etiam nunc inserta Iustinianæ * Codici Constantini ipsa lex : *Cruenta spectacula, in otio civili & domesticâ quiete, non placent. quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.* Et hoc quidem rectè notatum à peritis duobus nostri ævi Iuriconsultis : quibus suggero Ammiani Marcellini egregium locum lib. X I I I . de sauitiâ Constantij : *Erat, inquit, diritatis eius hoc quoque indicium nec obscurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex vel septem aliquotiens vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium perfusorumque sanguine specie, vt lucratus ingentia letabatur.* Nam ludicra cruenta, ita, vt Constantini lex cruenta spectacula. & quòd ait Pugiles, vsurpat sanè pro Gladiatoribus, ritu Græcanico, quibus πύκτης & * πυκτώων etiam de istis. Ipse clarè indicat, cùm addit, *se se concidentium & sanguine perfusorum : capita πύκτης μονομάχων.* multoquæ clariùs, cùm ait, *vetitis certaminibus.* respiciens scilicet ad Constantini interdictum. Et repressit quidem igitur Christianus Princeps ; eoquæ nec apud Saluianum, qui ludos exagitat ex professo, memoria gladiatorum ; nec apud Cassiodorum quidem accurata : tamen & sub Constantio, & postea sub Theodosio ac Valentiniano conati irrumperè : imò irrumperè. Lex in Theodosiano Codice est, quâ *Munerarij prohibentur auctoratos militiae, vel Palatinâ præditos dignitate, in ludum producere.* Si in istis tantùm vetitum : iure argumentor, permillum in aliis. Adde & l. quanquam. Cod. Theod. De paganis. Etiam Augustinum lib. VI. Confess. cap. VIII. qui *Alypium suum, gladiatorij spectaculi inhiatu incredibiliter abreptum* scribit. Etiam sub Honorio, Prudentius locis aliquot describit, & damnat : votum imò precesquæ interponit ad Principem pro tollendo :

*Quod genus vt sceleris iam nesciat aurea Roma
Te precor Ausonij dux augustissime regni:
Et tam triste * sacrum iubeas, vt cetera, tolli.*

F

Et pau-

* Lib. XI.
tit. XLIII.Ammiano
data lux.* Artemi-
dorus in
capita πύκτης
μονομάχων.Iterum in
usu gla-
diatores.Lib. ult.
contra Sym.* Bend, Sa-
crum. quia
Dis inferis
placandis.

Et paucis interfitis:

*Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
 Quodque patris superest, successor, laudis habeto.
 Ille urbem vetuit taurorum sanguine tingi:
 Tu mortes miserorum hominum prohibeto litare.
 Nullus in vrbe cadat, cuius sit pœna voluptas.
 Iam solis contenta feris infamis arena
 Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.*

Et sustulit fanè Honorius, occasione Telemachi cuiusdam monachi, qui gladiatores Romæ pugnantes, pio quodam ardore diducere conatus, à populo lapidibus obrutus fuit. De quo facto Theodoretus lib.v.Histor.Eccles.cap. xxvi.& Cassiodorus in Tripertita lib.x.cap.ii. Ita obuiam itum ludo non ludo: & sublata adeò res cum memoriâ gladiatorum, vt ægrè nunc ad intelligentiam retrahere possimus morem fugitiuum.

C A P V T X I I I .

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

*Habitus
 vestisque
 Editorum.*

*Prætextati
 fuere.*

*Suetonius
 nouè illu-
 stratus.*

*Pallioliati,
 agri.*

DE origine, progressu, deque interdicto gladiatoria rei, quod satis est, dixi: non absurdè adiunxero, quo habitu dederint, quoque modo. Duo genera collocaui inter Editores: Magistratus, & Priuatos. Qui enim munus mortis causâ dabant, plerique videlicet fuere priuati: tamen dabant non quasi priuati. Per dies enim omnes muneris, prætextæ illis ius, lictorum, accensi: omni noque imaginem quandam gerebant magistratus. De prætextâ, Festus: *Prætextâ pullâ nulli alijs licebat uti, quàm ei qui fumus faciebat.* Cicero in Pisonem: *Sex. Clodium qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare passus es.* Ex hoc ritu Suetonium nouè interpretor Claudij cap.ii. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præsedit.* Benè, nouo more: debuisset enim prætextatus. Sed Palliolum, in morbo vestis. Quintilianus: *Palliolum, sicut fascias & focalia, sola excusare potest valetudo.* Seneca libro iiii. Natural. Quæstionum: *Videbis quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & agros.*

& agros. De licitoribus & accenso, Cicero de Legibus: *Reliqua* Lictores
& accensus
Editori.
sunt in more, funus ut indicatur, siquid ludorum: dominis que funeris
utatur accenso at que licitoribus. Nec illud in occasione pratero, Spectatores
in qua veste.
 propriam quandam vestem fuisse in munere funebri ipsorum
 spectatorum. Spectabant enim in penulâ pullâ. Dio LV. καὶν
Penulati,
ad funebre
munus.
τέτρω καὶ ἑπτάφοιο ἐπὶ τῶν Ἀρχίπρω ἀπλομαχίαι, Φαιῶν ἐοδῆσεν τῶν τε ἄλλων,
πλῶν τε Αὐγέσσης καὶ αὐτῶν τῶν ἕξων αὐτῶν, λαβόντων, καὶ ἑνὸς πρὸς ἑνα καὶ πλείο-
νων πρὸς ἑαυτοὺς ἐγένοντο: Interea & funebre munus gladiatorium editum,
 cum singulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alij om-
 nes spectarunt in pullâ veste, tum & filij Augusti, solo ipso excepto.
 Lampridius in Commodo: *Contra consuetudinem, penulatos iussit*
spectatores, non togatos ad munus conuenire; quod funeribus solebat;
ipse in togâ pullâ praesidens. Quibus è verbis vtrumque discimus, Ad volun-
tariam,
Togati.
 in funebri munere penulatos; in alio, togatos spectatores fuis-
 se. Nec procudo ultra sermonem limitis primi.

CAPVT XIII.

Pars secunda, De loco. qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei
 inuentus: quam multi Romae: qui praefecti & administri. De vi-
 etu & saginâ gladiatorum in his ludis. qui fuere etiam extra Ro-
 mam. & aliquid de ludorum formâ.

AD locum transeo. qui duplex, Ludus, & Arena. Illum
 appello, vbi habiti alti que gladiatores: hunc, vbi dati &
 producti. De priore, prius. *Ludus gladiatorius*, inquit Isidorus, De ludis
gladiator-
um.
Antea in
domibus.
inde dictus quòd in eo iuvenes vsum armorum condiscant. Nam pri-
 mò credo gladiatores domi & in reliquâ familiâ fuisse; imò nec
 eruditos valdè ad pugnam fuisse. Polybius hoc mihi dicit, nec
 ratio abnuat, quæ vult prima omnia rudia magis & impolita
 esse: sed Polybius ita in fragmento apud Suidam: Ἐπὶ μὲν πα-
λαιὸν ἔπειτα τῶν κρατίστων ἐγένετο ὡς δὲ ῥωμαίοις ἢ μονομαχίαι: ἐν δὲ τῶν κατὰ ἡμᾶς
πολλὰι ὁδοὶ ἔσονται: *Olim & initio apud Romanos nudis viribus gla-*
diatorum certamen constabat; nunc autem plures via & modi reperti.
 Significat nec genera tam multa fuisse, quam mox dicam: nec
 item ludos, in quibus accuratè docerentur. qui tamen, cre-
 scente numero & crebritate editionum, publice sunt aperti, &
 in ijs Magistri. Etsi quidam splendidiore, etiam post institu-
 tos

tos ludos, habuere domi eos aut apud amicos. Ita C. Cæsar *Tirones neque in ludo neque per lanistas, sed in domibus per equites Rom. ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat*, scribit Sueton. cap. xxvi. Quod tamen perrarum, & vulgò ars pugnandi docta exercitaque in ipsis ludis. Prudentius:

Ludi ad artem destinati.

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?

* Malo parata.

*Quid mortes iuuenum, quid sanguine * pasta voluptas?*

Lusoria, dicti etiam.

Seneca libro II. de Irâ: *Non alia quam in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viventium, pugnantiumque.* Lusorium appellasse Lampridius videtur in Eligabalo: *Stravit sibi, inquit, triclinium in summo Lusorio, & dum pranderet, noxios (ita appellat gladiatores) & venationes sibi exhibuit.* vel vt mauehim, *ibi exhibuit.* Et in Saluiano Massiliensi Episcopo idem verbum, lib. vi. *Longum est nunc dicere de omnibus Amphitheatris, Odeis, Lusoriis.* Græcè, *καταγώγιον μονομάχων* appellat Herodianus, quasi dicas diuersorium domiciliumque. De Commodò: *εἰς τοῦτον, inquit, ᾠροεχώρησε μανίας, ὡς κηπέτι βέλεσθ βασιλείου ἐσίαν οἰκείν, ἀλλὰ γὰρ μετοικιδύων ἐβούλετο μονομάχων καταγώγιον.* id est, *Eò dementia venit, vt iam nec Aulam & Palatium inhabitare vellet, sed migrare constituerat in ludum Gladiatorium.*

Plures ludi in vrbe Romana.

Quam eandem monstri illius insaniam etiam Lampridius & Xiphilinus adnotarunt. Suidas *μονομαχοτερεῖον* dicit, contentus tamen, sine alio additamento, posuisse nudam vocem. In vrbe autem plures eiusmodi ludi, nominibus suis noti & discreti: quorum in P. Victore mentio, & passim in marioribus priscae vrbis. Repperi istos. LVDVM GALLICVM. LVDVM DACICVM.

Eorum catalogus.

*Distincti ludi bestiariorum & gladiatorum. * Nam matutina spectacula, perrarum.*

Procuratores ludorum.

LVDVM MAGNVM. LVDVM MAMERTINVM. LVDVM MATVTINVM. & in Horatio in cã ad Pisones, *Ludum Æmilium.* E quibus tamen non abnuerim, quin aliqui etiam bestiariorum fuerint: vt certè * Matutinus. Hisce ludis non Lanistæ solùm præerant, vt dicam iam nunc, sed etiam digniori nomine Procuratores. nec ij de plebe, sed ex ciuium primis: fuitque velut inter dignitates & infulas id munus. Lapis priscus: CVRATOR. MVNERIS. PVBL. GLADIATOR. Tacitus Annali xi. *Decius quoque Calpurnianus & Sulpicius Rufus Procurator ludi, eadem penã adfecti.* Inscriptio alia vetus:

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
 CVRATORI. TRIUMPHI. FELICISSIMI
 GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAES. FL.
 DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO
 SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO
 PONTIF. MINOR. PROC. * XX. HER
 PROC. PATRIMONI. PROC. LVDI. MAGNI
 PROC. LVDI. MATVTINI

*Vigesima
 Heredita-
 tum.

Nec lōgè diuerſi ab iſtis Curatores munerum ac venationum :
 quorum mētio Suetonio in Caligulâ, cap. xxvii. Et vis addam
 quod vos medici rideatis, Victor? Medici etiam ſui ſingulis his
 ludis: nec id noui ſæculi inuento, ſed diu ante Imperatores.
 Lapidem legi hunc:

Curatores
 munerum.

Medici lu-
 dorum.
 liq; vete-
 res.

SILVANO. SANCTO
 C. AVSTRVNIVS. MEDI
 CVS. LVD. GALLIC
 PORTIC. ET. EXEDR.
 ET. SIGN. AEN.
 VOTO. SVSCEP.

L. M.

DEDIC. KAL. MAI
 L. MARCIO. ET
 SEX. IVLIO. COS.

In quo ſculpti Conſules incidunt annum Urbis DCLXIII.
 Adeò antiqua cura illa in valetudine gladiatorum. Legi & in
 alio lapide, EPTYCHVS AVG. L. MEDICVS. LVDI.

MATVTINI. Cenſeo exemplum translatum è Græciâ, apud
 quos medici athletis. Arrianus lib. III. Diſſertationum, Ath-
 letam compellans: δει σε, inquit, εὐταρεῖν, ἀναγοραρεῖν, ἀτέχεσθαι πεμ-
 μάτων, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον ὄτρυνεῖν ἀπλῶς. ἰατρὸς γὰρ ὁ θεὸς δεδοκίμαται σεαυ-
 τῷ, καὶ ἔπις αὐτῷ: Oportet te iam in ordinem redigi, ad præſcriptum veſci,
 abſtinere bellarijs, frigidam non bibere, nec ſi quid fortuito incidit aut
 offertur. Medico enim uerò obtemperare, ſed & præſecto aut doctori.

Qui inſti-
 tuti exem-
 plo Græco-
 rum.

At quæres, cui bono medici mox morituris? Dicam. Primò
 medicos haud tam artè acceperim, vt hodie; ſed incluſerim
 etiam chirurgos, uſurpatione priſcâ. Ij autem opus certè gla-
 diatoribus læſis; luxatiſve. Deinde & ratio victus gladiatorij
 ea, vt

Quo ſine ij
 medici.

Medici e-
 tiam pro
 chirurgis.
 Ratio gla-
 diatorij vi-
 ctus.

ca, vt salui esse sine medico non possent. Largè enim edebant, bibebant: & dabantur velut in saginam. eâ fini, vt Domini valentes eos producerent, & vt Cicero ait, cum gladiatoria totius corporis firmitate. Cyprianus eleganti epistolâ ad Donatum, libro II. Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibus fortioribus corpus, & aruina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam cariùs pereat. Quintilianus: Alebat deuotum corpus prauior omni fame sagina. Inde gladiatoria sagina Tacito: Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, tanquam gladiatoriam saginam, diuidebat. Inde Saginæ nomine, ludum ipsum Propertius intellexit hoc versu,

Qui dabit immundæ venalia fata saginæ.

id est, ad gladium se auctorabit, & ad ludum. Plinius videtur adtribuere hordeum ijs in cibum: Antiquissimum, ait, in cibus hordeum. sicut Atheniensium ritu, Menandro auctore, apparet: & gladiatorum cognomine, qui Hordearij vocabantur. Sed mihi anceps adhuc sententia eius loci: dicam & lectio. Cedò enim. ideon euincas hordeum antiquissimum in cibo Romano, quia gladiatores ab eo dicti? atqui tota gladiatura non veteris Romæ, vt vidimus, inuenti. Sed nec credo eo vsos. malè alibilis is panis, flatus genitor malique coloris, vt tui, Victor, medici volunt. ideoque ignominia causâ, militibus datus qui deliquissent. Seneca etiam eum inter vilissima genera habet: Voluptas est, inquit, posse capere voluptatem vel ex hordeaceo pane. Quæ omnia contraria gladiatoria huic saginæ. Nec tamen Plinij verbis quid faciam habeo sine libris: & fortasse prisca tenuius eos alebant. Sed redeo ad ludos, quos comperior non Romæ solum fuisse, sed in colonijs item municipijsque. Capuæ imprimis & Rauennæ. De Capuâ Cæsar lib. I. belli ciuilib: Capuæ primùm sese confirmant, gladiatorisque quos ibi Cæsar in ludo habebat, in forum productos Lentulus libertati confirmat, atque ijs equos attribuit. Cicero lib. VII. ad Atticum: Gladiatores Cæsaribus qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum. Spartianus in Iuliano: Sed postea sponte sua gladiatores Capuæ iussit armari per Lollianum Titianum. De Rauennâ, Strabo dilucidè: ἔτιως γ' ἐν ὑμετέρῳ ἔστι τὸ χαρίον, ὡς ἐνταῦθα τὰς μόνον

Sagina
gladiatoria.

De Plinij
loco addu-
bitatum.

Hordeaceus panis
non bonus.

Ludi isti
etiâ in co-
lonijs.

Capua
praesertim.

* Legerem,
libertate.

id est fir-

mat conci-

liatq; sibi

data liber-

tate, pillei

impetitione.

Et Rauennæ.

χουτ ερεπεν ην γυμνασιον αρωδειςαν οι ηγαυοτες. Adeò, inquit, saluber locus, ut illic gladiatores ali atque exerceri Principes voluerint. Raunenæ autem ludum exstruxit, aut certè voluit, Cæsar. Suetonius cap. xxxi. Ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit, & formam quâ gladiatorium ludum erat adificaturus considerauit. Formam, ait. de quâ nihil dixerim, præter multiplices in ijs ludis minutasque cellas fuisse, in quæ seorsim haberentur singuli gladiatores. *Quintilianus: Commorabor inter homicidas, inclusus turpiore custodia & sordido cellarum situ.* Idem: *An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum, personam denique sceleris?* Exemplo scilicet feruorum, quibus cellæ. Seneca pater: *Ex cellâ suæ dominæ migrabit in cubiculum: vel Domina ex cubiculo suo migrabit in cellam?* Seneca filius, de seruo Pompeij Demetrio: *Cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vicarij & cella laxior.* Suetonius Nerone cap. XLVIII. *Receptus in proximam cellam, decubuit super lectum.* Sed & meretricum cellæ (ex Iuuenali & Petronio) & capitum omnium viliorum. Concludam de ludo cum Quintilianii dicto: *In ludo sui. quâ pœnâ nullam grauiorem scelera nouerunt, cuius ad comparationem ergastulum leue est.*

Cella in ijs ludis.

Cella seruiles.

Cella meretricia.

Pœna ludi.

CAPVT XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui Familiæ præesse dicti, eamque Ducere. Fidem Doctores, magistri, commentabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium, Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno. etiamque Lanistis fuisse, ac tironibus.

His ludis præfuisse Lanistas monui: de quibus oppottunè nunc adtexo. A laniandis corporibus vulgò eam vocem formant: nec persuadent. Isidorum potiùs audio, qui Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & audio eò libentior, quia res gladiatoria perita à Thuscis. Lanistarum multa vbique mentio. Lapis Romæ:

Lanista vox.

P. POETILIVS. P. L.

SYRVS

LANISTA. AD. AR. FORIN

Glossarius liber, Lanista, λανδοφόρος, μονομαχοφόρος, ὅτις ἀπὸς μονομάχων. Lanistæ auium, etiam apud Columellam, qui aues condocefaciunt

Lanista
pro gladiato-
ribus.

cefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius v sur-
pat : parum propriè, imò imperitè:

— *sedet illa verendis*

Vittarum insignis faleris, fruiturque lanistis.

Nam de Vestali scribit, quæ spectabat gladiatores. Emebant
autem lanistæ futuros gladiatores, aut expositicios pueros huic
rei tollebant. Quinctilianus Declamat. CCCXXVIII. *Quantum
ad te pertinet, non habet respublica virum fortem. aut illum fera lace-
rauerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno aut lanista.*
Martialis:

Inspexit velut emptor aut lanista.

Familia
gladiato-
rum.

Tota autem manus quæ sub vno Lanistâ, Familia appellaba-
tur: & eum dicebant Familiæ præesse. Cicero pro Sullâ: *At præ-
fuit familiæ Cornelius. Iam si in parandâ familiâ suspicio est nulla;
quod præfuit, nihil ad rem pertinet.* Nam hunc Cornelium scili-
cet fuisse pro lanistâ. In lapide prisco MVNVS. FAMILIAE.
GLADIATORIAE. Suetonius Augusti cap. XLII. *Cùm ve-
nalicios & Lanistarum familias urbe expulisset.* Seneca de Benefi-
ciis: *Lanista, qui familiam suam summâ curâ exercet atque ornat.*

Familiam
ducere.

Hinc natum prouerbiû Ciceroni familiare, Ducere familiam:
quod idem censeo ac familiæ præesse, sumptumque ab hac ip-
sâ lanistarum præfecturâ. Cicero in Antonium: *Lucius quidem
frater, vt qui peregrè depugnauit, familiam ducit.* Idem alibi: *Senten-
tia, quæ familiam ducit.* Et: *Accedit, quòd familiam ducit, in iure scien-
tia.* Nam qui caput in aliquâ re princepsque, bene Ducere eum
dixeris & Ducein. Sic in Historiis passim Ducere ordines; in
Quinctiliano, Ducere classem. Nec vis verbi huius adhuc
satis intellecta: non certè ab iis qui Adagia nobis concinna-

Doctores
pro Lanis-
tis.

runt. Hi iidem Lanistæ, honestiori & inuidendo verbo Do-
ctores dicti. Valerius lib. II. *Ex ludo C. Valerij Scauri doctoribus
gladiatorum accersitis.* Quinctilianus Declamat. CCCII. *In ludo
fuit. Fuerunt & doctores, & medici, & ministri: neque tamen illo
gladiatorum nomine tenentur.* Et Magistri. Cicero III. de Oratore:

Et magi-
stri.

Magister hic Samnitium summâ senectute est. Videlicet quia gladia-
tores nouitios & tirones docebant. Quin iidem Commentari-
dicuntur, & dare Dictata: verbis omnibus à meliore ludo sum-
ptis. Cicero de Magistro Samnitium: *cottidie commentatur.* Cæ-

Commen-
tantur.

far apud Suetonium, à plerisque Senatorum & equitum precibus enisus est, vt ipsi disciplinam tironum susciperent, & exercentibus Dictata darent. Tertullianus ad Martyres: Nec tantus ego sum, ^{Dictata dant.} vt vos alloquar. sed tamen & gladiatores perfectissimos non tantum magistri & prepositi sui, sed etiam idiotæ & superuacui quique adhortantur de longinquo: vt saepe de ipso populo Dictata suggesta profuerint. Nec ineptè, Dictata: quia reuerà præcepta sua armorum, ^{Etiā in scriptis.} commisere etiam scripto. Iuuenalis de futuro gladiatore,

Scripturus leges & regia verba lanista.

Hirtius gladiatoriam hanc rationem docendi, bene cum militari composuit lib. i. de bello Africo: Caesar, inquit, contra eiusmodi hostium genera, non vt imperator exercitum veteranum, sed vt lanista tirones gladiatores condocere facere. quo pede se reciperent ab hoste, & quemadmodum obuersi aduersarijs, & in quantulo spatio resisterent, &c. Ait, tirones gladiatores. quia in ludo genera duo, Tirones siue nouitij, & Veterani. Veterani nobiliores, & vsu longo edocti. ad Tirones cura & institutio præcipuè pertinebat. Symmachus lib. ii. Epistolar. Nam gladiatoria idoneos communis cura prospiciet, quæ pars in apparatu *Quæstorio* prior est, vt auctoramento lectos longus vsus instituat. Quintilianus: Et interdedita noxæ marcipia contemptissimus tiro gladiator, vt nouissimè perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam cottidie scelus. Ratio ^{Rudibus batuebant.} modusque instituendi, vt rudibus batuerent cum Lanistâ. Suetonius Caligulâ: *Mirmyllonem* è ludo (malim, in ludo) rudibus secum * batuentem, & sponte prostratum confodit ferreâ sicâ. Siue ^{* Idè Suet. in Cal. cap. lili.} etiam ad palum exercerentur, militum instar. Vegetius lib. i. cap. xi. Palorum enim (malo, palariorum) vsus non solum militibus sed etiam gladiatoribus plurimum prodest. Sed prius illud de Rudibus, propriè, Batuere dicebant: & gymnasium ipsum, Batualia. Glossæ prisicæ, *Batualia*, *γυμνάσιον τῶν μονομάχων*. Adamantius ^{Batualia.} Martyr: *Batualia*, quæ vulgò *Battalia* dicuntur, exercitationes gladiatorum vel militum significant. Nec malè addit litterator ille de militibus. nam & ij interdum rudibus pugnabant, ludendi exercendive causâ. Liuius lib. xxvi. Scipionis curam in milite formando describens: Tercio die rudibus inter se in modum iustæ pugnae concurrerunt. Ita vetus liber, qui apud Lipsium: non, sudi- ^{Etiā milites batuebant.} bus, vt præferunt vulgati. Firmat Polybius, qui cæpsè in re ^{Correctus Liuius.} ^{Quod Rudis?} ^{Δίνας}

*Et quidē
promodo
cuiusque
armatura.
Threici in-
curuus: Se-
cutori re-
tius: Retia-
rio denta-
tus. Fortas-
se etiam ē
ferro, sed
tamen he-
bes. Vide
lib. II. cap.
XXI.

Videri eam
duplicem.
Lanistarū
ferulaceā:
qualia sco-
pera pada-
gogorum.

Tirones
vapulabāt
ferulis.

Martiali
lux.

Varroni
lux.

Armati-
onum
grauia.

λίνας μαχαίρας dixit: *gladios ligneos*. Id autem, ni fallor, Rudis: gladius, inquam, è * ligno. Suadeor Dionis etiam loco, in Commodo, qui post meridiem exercitia eius cum gladiatoribus denarrans: ἴσκει δὲ, inquit, καὶ ἐχέητο τῆ ὀπλίσει τῆ τὰ Σεκέρτωρ καλαμίαν, τὴν μὲν ἀσπίδα ἐν τῆ δέξιᾳ, τὸ δὲ ἐξίφ τὸ ξύλινον ἐν τῆ ἀεισερᾷ ἔχων: id est, *Exercebatur, & in vsu habebat armaturam Secutoris dextram: clypeum dextrā, gladium ligneum sinistrā preferens*. Ait enim clarè ἐξίφ ξύλινον: ad batuendum scilicet, non pugnandum. Itaque Baculos eos appellat Capitolinus in Gallienis: *Pugiles baculis, non veritate pugilantes*. Ita enim ego emendem, cum vulgò sit, *faculis*. ex quo alij, *sacculis*, me iudice, haud aptè. Tamen vulgò aliter iudicant, scio: & satis habent dixisse Rudem, baculum fuisse. At ego etiam aliud eos doceo in rude. Duplicem eam fuisse: Lanistarum, & Tironum siue exercentium. Lanistæ sua rudis, quā secerni cognosciq̄ue potuit. eam dico è ferulā fuisse, & ferulam etiam nominari à priscis. Dio in Commodo: ἀντιγωνίζετο δὲ αὐτῷ γυμνασῆς τις, ἢ καὶ μονομάχῳ, σάρθηκα ἔχων. id est: *Pugnabat cum eo Lanista quispiam, vel etiam gladiator, ferulam habens*. Et nōne discriminat apertè? Commodo velut discipulo gladium ligneum tribuit: magistro ferulam. Seneca ab hoc more ludit in Satyrā Menippæā: *Eum proximo munere, inter nos auctoratos, ferulis vapulare placet*. Nam noui auctorati, nouitij gladiatores: quos rude ferulaq̄ue suā aberrantes lanista cædebat, velut legitimus magister. Nam & hæc res à litterario ludo. Martialis illud tortuosum & breue, credo, iam capitis, *Vide an te delectet contra retiarium ferula*. id est, rudis, cōtra tridentem. De hac ferulaceā rude Charisius: *Rudis, scipio quem Lanista liberandis gladiatoribus gerit*. Glossæ: *Rudis, ῥάβδος ἢ ῥῶδ ὀπισθενῶν ῥῶδ μονομάχων*. Varro transtulit decorè: *Ad te enim rudem agricultoræ esse nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt*. id est, magistrerium & velut præfecturam agriculturæ. At rudis ad gymnasia, diuersa ab hac, & gladij formā, vt dixi; fortasse etiam ponderosior, grauiorq̄ue. Suggest apud Senecam Latio Portius: *Non est utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat. itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt, quàm pugnant: diutius illos magister armatos, quàm aduersarius sustinet*. Idemq̄ue in militibus notat Vegetius factitatum: lib. I. cap. XII.

Duplicis

Duplicis ponderis illa cratis & clava ideo dabantur, ut cum vera & leniora tiro arma sumpsisset, velut graviore pondere liberatus, securior alacriorque pugnaret. Hæc exercitatio & velut meditatio novis gladiatoribus ad cædem. quam Cyprianus, ut cum Lucretio loquar, iure increpat incilatque: Homo, inquit, in hominis voluptatem perimitur: & ut quis possit occidere, peritia est, usus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, ut perimere quis possit: & gloria est, quod peremit.

Detestatio
eius disci-
plina.

CAPUT XVI.

Mense secunda. interruptus paullum sermo de loco: diætumque per occasionem de Saturnalicijs muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in mensis, & item in ludis spectaculisque.

DICEBAT etiam Pighius: cum ego ad puerum, Tolle docius has mensas, & bellaria nobis infer. quæ bellaria? inquit Victor, non opus.

— * τεράμια δὲ

Ὁ σωφρονιστὴς τοῖς φιληκίοις λόγῳ.

Pighianus hic quidem sermo ante omnia tragemata & mella nobis. Ecce autem dum loquimur, pueri adesse nuntiantur onusti, pomis, pyris, oliuis, palmulis, caricis, aliisque copiâ partim domestici, partim exotici fructus. Missi erant ab Hieronymo Berchemio, familiari nostro. Hem! inquam ego. semper ita munis noster Berchemius? Tutores illi dabimus, ne prodigat. At vos pueri grates illi dicite gratias, & rogare cras ut apud nos sit. Versusque ad conuiuas, Amici, inquit, aumquam vidi munera magis opportuna: non eò solum quia allata in punctistitio, ut sic dicam, mensæ postremæ, sed quia hoc Saturni die. Morem enim Romanum scitis, per Saturnalia, munuscula missitandi vtrò citrò. Spartianus in Hadriano: Saturnalia & Sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his liberenter accepit. Tertullianus de Idololatriâ: Nobis, quibus Sabbathæ extranea sunt, & Neomenia, & feriæ aliquando à deo dilectæ; Saturnalia, & Ianuaria, & Bruma, & Matrones frequentantur: munera commeant, strenæ consonant, lusus, conuiuia constrepunt. Martialis:

* -Bellariū
est, Sermo
bonus prudensque
cupidis
discere.

Saturnali-
bus mune-
ra missita.

*Saturnalia diuitem Sabellum**Fecerunt, meritò tumet Sabellus.*

Meminit & Suetonius Augusto, cap. LXXV. & plures alij. quid enim moror in re triâ? Tu Pighi, dum interiungis, bibe. Licet, inquit; nam sitiebam in hoc sermonum æstu. puer affunde largiùs. Dum ille bibit, ad me Lernutius, De muneribus mos mihi satis liquidus: non æquè de Apophoretis, quæ ipsa donata Saturnalibus lego. Suetonius Vespas. cap. XIX. *Sicut Saturnalibus dabat viris Apophoreta, ita & Kalendis Martij feminis.* Sodas, illustra. Ne id quidem Lernuti, inquam ego, in altrâ nocte. Nam Græco eo nomine dicta propriè, quæ in conuiujs dabantur auferenda. Ipse Martialis, qui libellum eo indice scripsit, interpres,

Premia conuiuæ det sua quisque suo.

Et Ambrosius: *Qui ad conuiuium magnum inuitantur, Apophoreta secum reportare consueuerunt.* Suetonius in Caligulâ: *Agitatori Eutycho, commissatione quadam, in Apophoretis viciis Hs. contulit.* Nec ignota ista, scio, vobis: illud nouè fortasse moneo, Lampridium corrigendum in hacce voce, vitâ Eligabali: *Eunuchos pro aphroditis dedit. dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas & rhedas.* rescribendumque, *pro apophoretis dedit.* Atque hæc, Lernuti, in mensâ Apophoreta. Postcâ translata ea vox ad munera etiam editionum. Ne enim lineam spectaculi huius transfiliamus, scitote fuisse ritum vti Editores munuscula aliqua amicis fautoribusque mitterent, ludis confectis. ea quoque Apophoreta dicta. Symmachus lib. II. *Filius noster Symmachus, peracto munere candidato, a)ert tibi dona Questoria, & ceteras necessitudines nostras pari honore participat. Quæso igitur vt eius nomine Dypticha & Apophoreta suscipere dignemini, qui apparatus eius plura & præclara tribuistis.* Et sapius Apophoretica apud eundem. vt lib. IX. *Non aspernabere, vt æstimo, dyptichi & apophoretici oblationem. neque enim graue est verecundie tuæ sollemnia & votina suscipere.* Libro quinto: *Ad te dyptichum candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum misimus, approbare cupientes editioni te nostræ non animo desuisse.* Nec omitto denique, Apophoretum vel Apophoretam potiùs inter genera vasorum censerî Isidoro, cuius verba De vasis escarum: *Apophoreta, à Græcis, à ferenda poma vel*

*Apophoreta item Saturnalibus.**Quid, eâ?***Dubito an, commissione vt per ludos ei hoc munus. tamè & vulgata recta. Lampridius correxit.**Apophoreta in ludis, vel Apophoretica.**Apophoreta tanx.*

tale quid nominata. est enim plana. Desieram ego : sed excipiens Duza, Bene & benignè doces de Apophoretis, inquit. sed auden' tu ea dare nobis ? Quænam illa ? inquam. magnum sit quod tibi negem, ô Batâua Syren. Ex medio, inquit, Saturnalium ritu cereos accensos. scin' cui rei ? qui nobis domum præluceant. certè enim iam tempus. Heu, inquam, Mormo, non Syren. — * *πρόιον σὲ ἔωσον φέρων ἔρησον ὁδόντων ?* Vix adsedimus etiam, & faris de discessu ? Caue, caue, ne per hoc Saturni festum Saturnum te faciam ego, & nouus Iupiter te dem in vincla.

*Cerei in Saturnalibus dari. *quæ vox clauso tibi fugit ab ore?*

CAPVT XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: de quæ locis pugne dictum. Ea sunt, Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

AT tu, Pighi, redis in eandem arenam pugnatum ? Ille ridens, Ego, inquit, iam missum me putabam. Scin' quomodo ? inquam. vt mihi domino citiùs decretum sit auctorari, quàm vt te soluam. Pergo igitur, inquit. De loco vbi habiti, dixi: locus superest pugne, qui non vnus. Ad rogum enim dati: in foro: in Circo: in Amphitheatro: in Septis: Vicatim & regionatim. Ad rogum olim, in exequijs: isque antiquissimus locus. Postea non placuit circumducere populum, & omisso rogoppsi gladiatores funebres in foro dati. Forum ergo locus vetus pariter & diuturnus. Vitruuius: *Italia non eadem ratio fuit. Nam à maioribus consuetudo tradita est, gladiatorum munera in foro dari. Proinde spatiosiora distribuebant intercolumnia. Idem alibi: Muneribus quæ à magistratibus foro gladiatorum, scenisque ludorum dantur. Asconius in Verrem: Menius exceperat sibi ius vnus columnæ, super quam tectum proijceret, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorium possent: quod etiam tum in foro dabatur. Ait, etiam tum: quia nimirum is mos non prorsus exoluerat etiam Asconij, id est, Claudij ætate. Plinij verba caute vobis imponant, lib. xv. cap. xviii. Ara inde sublatà gladiatorio munere Diui Julij, quod nouissimè pugnavit in foro.* ancipitis dico & fallacis sententiæ verba. Videntur enim adfirmare postremum id fuisse in foro munus. Falsò. Nam & sub Augusto fuit, ex Propertio *Sen cum lasciuum sternet arena forum.*

Vbi datè gladiatorum.

In foro olim.

Plinij ambigua verba enodata.

& Tiberius munus gladiatorium duplex dedit, alterum in foro, alterum in Septis, auctore Tranquillo, cap. VI I. At Plinius de ipso Cæsare sensit, nouissimum id fuisse forense munus, illo editore. Tamen cœptum vilescere & forum. opinor ideò, quia loca sessui & spectationi parum apta. Itaque magno ambitu locum in foro Consules magistratusque clientibus tribulibusue suis adsignabant, & in beneficij loco. Cicero oratione pro Murenâ satis multis verbis: ad Atticum lib. II. epist. I. *Querit ex me, num consuesset Siculis, locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, nouus patronus instituam sed soror, quæ tantum habeat consularis loci, vnum mihi solum pedem dat.* Et facit eò decretum Senatus in honorem Ser. Sulpicij: *Senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aneam in rostris statui: circumque eam statuam locum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque eius quoquò versus pedes quinque habere,* apud Ciceronem Phil. IX. Igitur structa * Amphitheatra, destinata propriè huic ludicro & Venationi. Et plerumque exhinc in ijs dati gladiatores: tamen non omisso profus foro. Etiam in Septis Agrippæ. Suetonius Calig. cap. XVIII. *Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit.* & idē scriptor notat aliàs. Sed & Circus interdum huic rei, vt reperietis in Dione. sæpe Vici & XIII. regiones vrbis: quod sub Imp. factitatum obseruo. Sed non mihi mens onerare vos copiâ vulgariū exemplorum. Explicui de loco.

Forum non aptè exstructum ad spectacula. Difficiles in eo loci: & in beneficio dati.

* *Adi librū nostrum De Amphitheatro. Amphitheatra. Septa. Circus. Vici & regiones vrbis.*

CAPVT XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. vnde id dictum, & cui rei vsuique. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

HIC Victor, Nimum properas. Quod olim de Haterio Augustus, de te Pighi dixerim, Sufflaminandus es. Nam Spoliario quid fiet, nisi locus ei est in loco? Caput percussit Pighius, & Hem! inquit, videte vestrum Cyneam. Absque hoc monitore, res tam illustris elapsa mihi erat. Sed retraham. Spoliarium non ipse ludus, sed ludi, vt appâret, pars. Ex lapide prisco, quem Tybure vidimus: **CVRATORI. MVNERIS. PVBLICI. GLADIATORII. III. QVOT. IS. TEMPORE. HONORVM. CVRARVM QVE. SVARVM. PLENISSIMO.**

Spoliarium quid.

MO. MVNIFICENTIAE. STUDIO. VOLVPTATIB. ET. VTI-
LITATIBVS. POPVLI. PLVRIMA. CONTVLERIT. LVDVM.
ETIAM. GLADIATORIVM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO.
SVA. PECVNIA. EXTRVCTVM. PVBLICE. OBTVLERIT.

Etiã Tertullianus ab ipsis Amphitheatris separat: *Ceterum à seculo coronantur & lupanaria, & latrina, & pistrina, & carcer, & ludus, & ipsa Amphitheatra, & ipsa Spoliaria, ipseque Libitina.*

Ductum nomen à re balneariã. Nam exteriores cellule in balneis, *Aποδυτήριον*, Spoliarium. Vbi ergo in balneis exuebantur, seque veste exspoliabant, Spoliaria dicta. & à causã simili, in Ludis.

Nam ibi, credo, gladiatorum vestes, ornamenta. Plinius in Pannegyrico de Ærario discrens: *Nunc templum, nunc verè deus, non Spoliarium civium cruentarumq; prædarum scæuum receptaculum.* Imò amplius, locus ille receptor vulneratorum cæforumque. Cassius

Seuerus in Controuersiã, *Debilitans expositos. Produc agedum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cecam, mancam, famelicam: ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium Spoliarium.*

Seneca de Prouidentiã: *Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum (id enim proscriptionis Sullanæ Spoliarium est) Senatorum capita.* Itaque crebræ illæ acclamationes Senatus, mor-

tuo Commodò, sunt ab hoc ritu, apud Lampridium, *Gladiatorum cadaver in Spoliario ponatur. Quin & ij, qui sine spe curationis lesi, illic interficiebantur.* Seneca epist. xciiii. *Numquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, ut iugulari in Spoliario, quàm in Arenã*

Quæst. Nat. extremo: nec scio an ad Spoliarium; an ad ludi locum foedum, vbi Spongia, referam: an potius emendem, ar-

A balneis ducta vox.

Cui rei Spoliaria.

De Seneca loco.

** De quã Martialis, Quod sciat, infelix dånata spongia virgæ. & Seneca epist. lxxi.*

CAPVT XIX.

Finis conuiuij sermonisque. per occasionem de Diludijs. item de ratione inuitandi ad hilaritatem inuisitata hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nominus.

DIXI. & sit iam sermonum pausa quæso. Nam & ferum est, vt video: & in me quidem omnis vis loquendi iam vacuit. Itaque domuitionem paremus. Inclementi vultu ego, Tu Pighi cesses? nec per limites illos eas, quos ipse tibi posuisti? Non ego homo trioboli sum, si id feram. Cras licebit, inquit. nunc te Lipsi, per hanc dexteram oro, mitte. Non, si per hanc sororem læuam quoque, inquam. Et iamne mitto ad Prætorē, vt te nectam? Neca etiam, inquit, si voles. Nam mihi decretum in hoc Spoliario mori potius, quàm amplius in hanc Arenam. Lernutius cum Victore interueniens: Hercules multa nox est, Lipsi, inquit: & tempus abeundi. Ego commotior, Etiam me latrant meæ canes? Sed surgebat iam & Duza. Itaque ego, Hæc quidem conspiratio est, inquam. at sedete saltem dum patera ista circumfertur. Nam Pighio nostro non aliâ lege diludia do. Sedit iterum & respexit me Duza, Diludia tu quid appellas? Appositè ad hanc rem, inquam. Nam, *tempora que gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnantur, Diludia dicuntur, vti scribit ad illud Horatij,*

*Diludia,
quid?*

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco.

vetus scholiastes. Hic Victor, Verè fortasse Commentator, inquit. tamen mihi olim sententia mea non displicet, Diludia esse cum medijs ludi alio genere spectaculi interrumpuntur, & quasi diffunduntur. Ita enim mos, vt in mediâ sæpe comœdiâ aut tragœdiâ, Venationem aut paria aliquot gladiatorum poscerent, tædij leuandi. Horatius testis:

*Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut vrsuum aut pugiles.*

Et Dio: qui Circenses diffusos ait Venatione & Athletis interpositis, lib. IX. ἀρκτοὶ μὲν, inquit, μετὰ τὸ εὖ δρόμους τῶν ἰσθμίων ἐσφάγησαν, καὶ ἀθληταὶ ἠγωνίσαντο, καὶ παῖδες Ἀσιανοὶ πυρρῆζην ὀρχήσαντο: id est, *Vrsi Circensibus interpositi & casti, & athletæ certarunt, & pueri Asiatici*

Pyrri-

Pyrrhicam saltarunt. Approbo, ait Duza. Et similis calamitas Terentianæ Hecyræ interuenit, interposito funambulo. Eius enim sententiæ querela illa Prologi,

*Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat.*

Etiâ gladiatoribus: vt statim,

Primo actû, placeo: cùm interea rumor venit

Datum iri gladiatores. populus conuolat.

Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Cùm dixisset, paterâ acceptâ ego Victorem intuitus, Hanc ita spumantem, inquam, Latio & Latia. Eduxi, & Victori tradens, Viuamus, inquam; moriendum est. Ille abominatus tam tristem vocem, Quæso, inquit, vitemus hanc *δυσφημίαν* in mensâ:

& despue, ne omen habeat tua vox. Ego risi, & Homo religiosissime, inquam, ita nescis morem antiquum? Numquam illi hilariùs se inuitabant, quin lacefferent lætitiâ hoc sermone.

*Inuitandè
mira, sed
prisca ratio.*

Atque adeò ipsa verba, vt protuli, apud Vibium Gallum in Controuersiâ Senecæ VII. lib. IX. *Conuiuia certè tui dicunt, Viuamus, moriendum est.* Ita lego, non *Bibamus*, cum vulgo. Riturum non

*Seneca leuiter cor-
rectus.**

vulgatû obseruo in hac ipsâ admonitione apud Ammianum, lib. XVI. Nam pueri ministri cùm lumina mensæ inferrent, soliti similia dicere. Ita enim suppleam legamque defecta hæc verba: *Malignitate simili quidem Agens in rebus in Hispaniâ, ad cænam itidem inuitatus, cùm inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex vsu, Vincamus* perum.....lem ne.....*

** At què
dicunt re-
stituisse
Ammia-
num, hæc
omnia infi-
dè omittit.*

interpretatum, atrociter deleuit nobilem domum. Lego, *Viuamus, per-*

eundum est. addiditque Ammianus calumniatorem aliquem sic interpretatum esse, solemne verbum, tanquam machinaretur Dominus ille aliquid magnum, & cum exitij sui metu coniunctum. aut, tanquam id detorsisset in sæuitiam Imperatoris, sub quo omnibus pereundum esset. Hoc ecphonema etiâ in veteri inscriptione sepulchrali,

A M I C I.

D Y M. V I V I M V S.

V I V A M V S.

Et sententia non semel obuia in poëtis. Quid autem dices, si ipsum ctanium mortui inferre in mensam soliti, huic rei? *Cranium in mensâ.*

H

Epi-

Epigramma Græcum difertè:

Ἡ πῶχῶν χαρίεσσα πανοπλίη, ἀρτολάγη

Ἀσπίς, καὶ δροσερῶν ἐκ πετάλων σέφαι,

Καὶ τὸτο φθιμένοιο παροῦσιον ἕρον ὄσειν,

Ἐγκεφάλῳ ψυχῆς φρέλον ἀπόττοι.

Πῖνε, λέγει τὸ γλυμμα, καὶ ἔσθι, καὶ περίεισο

Ἀνδρα. τοῖεται γῶμεθ' Ἰξαπίνης.

Sed & in Trimalcionis conuiuio apud Petronium: *Potantibus & accuratissimè lautitias nobis mirantibus, laruam argenteam adtulit nobis seruus, sic aptam, Ut articuli eius vertebræque locata in omnem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque abiecisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adiecit,* *Heu heu nos miseros: quam totus humuncio nil est.*

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo uiuamus, dum licet esse bene.

Quod ab Ægyptio quidem ritu videtur, qui σκελετῶν ipsum mortui inferre conuiuio soliti, cum monitione, Ita breui omnes futuros. Plutarchus auctor in Conuiuio. Hic Lernutius: Morem asperum, inquit, & non longè à Scythis; quibus etiam potus in cranio mortuorum. Quin & hodie, vt audio, apud quosdam noui orbis Indos. Tamen inuitatio illa in specie barbara: re, optima. Quid enim homulli sumus? aut quamdiu hæc vita! Ite mortales, & magnis cogitationibus animum implete: cras morituri. Et in calore illo simul effudit hos Anapæstos:

Miserum, miserum, mortale genus,

Cui vix orto fatum aboriri est:

Heu quam fallaci iactaris

Turbine vite!

Ille superbi limina regis

Ambit, & alter populi fasces:

Alter nullo sine parandi

Aurum congerit, & congesto

Pauper in auro est.

Ab nescitis viuere, nec mori.

Moneo, moneo, ponite curas:

Cursu precipiti ruit etas.

*Vana spes
vita.*

Ludite,

Ludite, uiuite, dum breuia sinunt

Pensa sororum.

Cum sine versuum omnes surgebant. Duzam ego laciniâ tenui, Atque audin? inquam, iam opus viuere. Imò Bitere, ait, vt Comici nostri loquebantur. Tempus nos admonet; certè somnus. Non etiam mittis? Polypus mihi vidère: ita quidquid tetigeris, tenes. Mittam in hanc legem, inquam, vti cras iterum apud me sitis. Imò apud me, ait Lernutius. Sit enim hæc per dies hos festos quædam, vt antiqui dicebant, Mutitatio. Mirantibus nouitatem verbi, Ita dico, inquit, Mutitatio. Agellius: *Mutitatio priscorum.* Legitur in Atteij Capitonis Comiectaneis *Senatus decretum vetus, in quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus mutitarent, id est neutua inter se conuiuia agitarent, iurare apud Cos. & c. Vbi lego Agellius correctus* fide codicum, *mutua inter se dominia agitarent.* Dominus anti- quis, Præbitor: & Dominia, præbitiones hilariores. Lucillius: *Primum dominia atque sodalitia omnia tolluntur.* Cicero Frumentariâ in Verrem: *Huius argento dominia vestra, huius signis forum comitiumque ornari.* Mutilus hic Tullij locus apud Nonium in *Et Nonius;* Dominus: Cicero Frumentaria: *Adria argento dominos vestre: facilis ex Cicerone correctus.* Ad hæc alternantia conuiuia Virgilius respexit,

Mutuaque inter se læti conuiuia curant.

Etiam Pindarus Ode I. de Tantalò, qui, *ἀποστασία θεοῖς δ' εἴ ποτα πᾶσι πέποι:* id est, *alternantia conuiuia diis præbet.* Occupauit respondere Duza, Ergo apud te Lernuti in prandio cras erimus. Nam hic Lipsius petit tanquam Cæsaris candidatus. Etiam irrides? inquam. At enim Berchemium vocauit. Igitur & is apud nos erit, ait Lernutius. Tu abi, & cum nos bene curasti, valetudinem tuam cura. Et cum dicto facta discessio, vel vt ego appellabam, fuga.

L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R II.

C A P V T I.

Quid ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco, de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum laetio antiquis.

ECVNDVS dies erat, quo Lernutio consti-
tueramus: venitque ad me ante conuiuij ho-
ram Victor. Iamne vales? inquit. Ab animo
Victor, inquam: à corpore (vt Augustus lo-
quebatur) betizo. Quid ergo mirum, inquit, à
morbo tam propinquo? Sed animum quod
purgas; crede mihi, ab illo fonte hic languor. Studia animum,
animus corpus fatigauit. Nec vultu aspernere. Est enim & ani-
morum lassitudo quædam, non minor quàm corporum, sed
occultior: quæ fugienda nobis, & scintilla illa diuini ignis non
obruenda est. Sed cui rei in mensâ libri? quos peius odisse te
volo, quàm fullo vlulam. Ne erres Victor, inquam: libris nihil
nunc facio pericli. Tacitum alucinans modo in manus sum-
pseram, atque aliud agens. Ecce autem versabar & vexabar in
loco isto, De Germanorum moribus. *Aurum & argentum pro-
pitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam
Germanie venam argentum aurumue gignere. quis enim scrutatus est?
possessione & usu haut perinde adficiuntur. Negat ecce clarè inuen-
tam in Germaniâ argenti venam, quæ sitamue. At contrâ An-
nali xi. Nec multo post Curtius Ruffus eundem honorem adipiscitur,
qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti. Quæ
inuentio argenti, quinquaginta, ante hunc libellum Taciti
scriptum,*

*Taciti non
certa histo-
ria locus.*

*De argen-
to apud
Germanos
reperito.*

scriptum, annis. Non concilio prorsus. Libri veteres, *in agro* <sup>Tacitus
fortè emē-
datus.</sup> *Machiaco*. Igitur lego, *Maciaco*, vel, *Mazyaco*. Non enim apud Germaniæ Mattiacos hæc Curtij fossio, vt arbitrantur: sed apud Macas vel Mazyas Africæ populos. cui ipsi prouinciæ hic Curtius præfectus. Plinius certè in Germaniâ venam argenti nullam, ambiguè æris commemorat: & multis sæculis post, inuentionem hanc adsignant medij temporis scriptores. Ditarus libro II. Chronicorum: *Temporibus Othonis aureum illuxit sæculum, apud nos inuentâ primùm venâ argenti*. Windichindus monachus (vixit ante annos DC.) lib. III. *Ergo qualiter Otho Romanos duobus prælijs vicerit, terra Saxonia venas argenti aperuerit, imperiumque cum filio quàm magnificè dilatauerit, nostræ tenuitatis non est dicere*. Hæc taliaque, Victor, historica & oblectantia muginabar. Ne ista quidem fas, inquit. sed eamus. Sol iam duodecimam lineam tangit. In viâ eramus; ecce obuius nobis Duza. Bona scæua est, inquam. capio ex nomine tuo omen hodiernæ voluptatis. Sed quod herè oblitus, Hautenus noster quî valet? ille flos poëtarum? Nam certè hoc elogium illi debemus, Vnum esse inter Belgas, qui nostrâ linguâ viam viderit ad carmen. Ille quidem rectè, inquit: & te amat. Sed carminum eius famam scis quàm premant iudicia vulgi. Nempe vulgi, inquam: sed dic illi à me, sodes: peruincet hanc nouitatis inuidiam: & vt arbores quædam, sic fama eius æternior erit, quò tardius crescet. Pulchrum est cum Manilio gloriari, — *nec in turbam, nec turbæ carmina scribo*. In his sermonibus peruentum ad Lernutij ædes. Tristior nobis visus. Itaque Duza ad illum,

Quis istic voltus, quæ caligans tristitas?

Parùmne in tempore, aut parum grati aduenimus? Ille singulos amplexus, Vos quidem opportuni & gratissimi, inquit. Pighius dedit me in hunc tumorem, qui puerum iam nunc misit, & renuntiari iussit: Negotium sibi natum esse. Id tu tristis? inquam ego. Ne veniat. an de illius vespere victuri sumus? & succidaneum ecce tibi hunc Berchemium do, qui in portâ. Simul intrauit Berchemius, & ad eum Lernutius, Tu certè fidem amas, & te fides. Nasiternam huc puer: lauare. Non ego, ait Victor: iam antè laui. Hem! ait Lernutius, adeò remotus à more

In uno con-
uivio Ro-
mani sapius
lauabant.

prisco? qui non ante mensam modò, sed in conuiuio meliore
per singula fercula & missus lauabant. Ita apud Athenæum lib.
III. cap. I. in Carani Macedonis conuiuio iam medio leges: *ως
ad λευειχοιδυερωσεως, εχεινλαμεδα*: & cum satis cibi sumpsissemus,
manus lauimus. Iterumque post aliud ferculum: *εχεινλαμεδα*: id est, & manus loti coronas sumpsimus. Apud
Lampridium in Eligabalo: Exhibuit aliquando & tale conuiuium,
ut haberet viginti duo fercula ingentium epularum, & per singula
fercula lauarent. Idem in eodem Principe: Parasitis in secundâ
mensâ sepe ceream cœnam, sepe ligneam, sepe eburneam exhibuit: cum
tantum biberent per singula fercula, & manus quasi comedissent, lau-
rent. Hoc quidem molestum more Romano, inquit Victor.

Cuiusmodi
catorio.

Quomodo enim in lecto? & surgebantne? Minimè, inquit. sed
auertebant à mensâ. Sidonius bene ad significat, lib. I. cum apud
Cæsarem epularetur: *Retrorsusque conuersus, tanquam manibus
aquam postularem, tantumque remoratus quantum sibiadij circulum
celerantia ministeria percurrunt, cubitum thoro reddidi*. Fateor Ler-
nuti, inquit, hoc me hodie doces.

CAPVT III.

In ipso conuiuio, de Carptorum munere & vario nomine. Item de
Structoribus. Translatus cœptus sermo à Pighio ad Duзам.

IAM adfederamus; & illatæ sunt epulæ sanè lautæ, & quæ
(vt Plauti iocus) cinerem non quærent. Inter alia Capus,
qui magnitudine sua omnium oculos in se conuertit. Tamen
ad nos Lernutius: Mi hospites, inquit, pauca præstinaui. Nam
per hōs dies, vt scitis, promiscuæ cœnæ non solùm cande, sed
vacuefaciunt annonam macelli. Itaque hic Capus prandij no-
stri fundus & fundamentum est. Tu Duza, diuide hunc spado-
nem, quod sine fraude legis Scantiniæ sit. Carptor hîc ego? in-
quit Duza. tibi hoc ius erat in domo tuâ. Mirantibus, vt vide-
batur, nobis insolentiam vocis: Duza, Carptores, inquit, anti-
quis dicti, qui cibum scindentes carpentesque præministrarent.
Iuuenalis:

Carptores
quæ

— carptores, archimagiri.

Vbi tamen, *fartores*, & *captores* substituunt non boni arbitri veterum conuiuiorum. Proprium enim huic muneri Carpendi verbum. Apud Petronium Trimalcio, quasi per delicias, identidem imperat, Carpe: & explicat conuiuia veteranus, *Vides illum qui obsonium carpit? Carpus vocatur. itaque quotiescumque dicit, Carpe, eodem verbo & vocat & imperat.* Quod proinde est, quasi tu Lernuti hunc puerum pocillatorem voces Fundum. Sciffiores ijdem dicti. Petronius: *Processit statim scissor; & ad Symphoniam ita gesticulatus lacerauit obsonium, vt putares Darium hydraule cantante pugnare.* Qui locus satis indicat, cur eisdem Cheironomontas Iuuenalis dixerit — *& cheironomonta volanti Cultello* — Itemque Sidonius lib. IIII. *Inter Apicios epulones, & Byzantinos chironomontas.* Nescio an eos ipsos, Diribitores dixerit Apuleius lib. II. *Diribitores plusculi splendide amicti, fercula copiosa scitulè subministrata.* an potius, qui fercula puorum manibus allata commodè disponerent, & collocarent (vt ille iocatur) velut sub signis. Vtraque certè notio in verbo veteri Diribendi. Hos tamen postremos, verbo magis trito Structores nominabant. Iuuenalis:

*Structorem intereà, nequa indignatio desit,
Saltantem spectas.*

Petronius: *Proprium conuenientemque materia structor imposuerat cibum.* Athenæus lib. IIII. *Ἰόβας ὁ βασιλεὺς τῶν αὐτῶν ἐν αὐτῷ ἐπιπέλας ἑστῶν καὶ τῶν ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖσθαι εὐρέστερα.* id est: *Iuba rex eundem censet Græcorum ἑπιπέλας (quasi dicas inéfa Curatorem) cum eo quem Romani Structorem dicunt.* In hoc verbo Senecam velim emendari libro De vitâ beatâ, cap. XVII. *Quare ars est apud te, ministrare? nec temerè & vt libet collocatur argentum, sed peritè seruatur, & est aliquis scindendi obsonij magister? rescribiq; peritè struitur.* Tertullianus libello De cultû: *Structores capillaturæ,* paullo aliter dixit. Desierat Duza, excepit Lernutius, De verbo optimè, ô magister: rem vide. Et simul admouit lancem. Duza capum etiam atque etiam adspiciens, *Heu gallum decumanum!* inquit. & mirum ni istum submiserint Brugæ tuæ. Ita est, inquit: sed tu Carpe carpe. Quam pinguis autem! ait inter carpendum Duza. viden', Lipsi, quis fructus calibis vitæ? Fateor, inquam: & cali-

Stabilim
Iuuenalis
lectio.

Sciffiores.

Cheironomontas.

Diribitores.

Structores.

Seneca emendatus.

& cælibem quasi cælitern agnosco, nec in alio etymo Grammaticis credo magis. Sed vt epulæ tam lautæ condimentum aliquod habeant; placetne Lernuti in Arenam redeamus, spectatum Gladiatores? Placet maximè, inquit. Hæret enim adhuc animo meo hesternus Pighij sermo: cum delectabili recordatione veterum morum. Atque vt ij qui symphoniam audierunt, ferunt secum in auribus modulationem illam & dulcedinem cantus: sic ego in animo narrationem Pighianam. Sed quis absente illo nunc Editor? Quis, nisi tu dominus? inquam. Ita enim ius, mos, vt qui mensam, præbeat & ludos. Ain tu? inquit. At per meam editionem, ætatem estote sine ludis. Et pugnem ipse potius, quàm vt edam. Cur non autem noster Duza? — *ὡσπερ μὲ πολλὸν ἀμείνων.* Conuersi taciti omnes ad Duzam sumus, quasi rogantes. At ille, Amici, inquit, vnde mihi ea vis? ab ingenio tantum, an à memoriâ possim? Denique cœpit herè Pighius, & vniuersum hoc argumentum disposuit & intra sese formauit. Eam partitionem ordinemque quâ diuinatione adsequar? Illud modò fiet, vt ego ipse qui ludos paro, vobis sim ludus. Imò omnes nos in partem ituabimus, ait Berchemius: spondeo. Et ego respondeo, inquam: aude modò. Æstuo, ait Duza,

— *velut minuta magno*

Deprensa nauis in mari, vesamente vento.

Hinc preces vestræ sunt: illinc molimentum rei & difficultas. Tamen quoniam iubetis (nam mihi amicorum preces, iussa) aggrediar, & quod in hac re appositè dicitur, * Gladiator in arenâ consilium capiam.

* Proverbiū
apud Senecam
epist.
xxxii.

C A P V T III.

Propositio dicendorum. primoque de conditione gladiatorum, quosdam seruos esse aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresque passim arenâ se polluisse. quod aliis Principibus permissum, alijs vetitum.

COMPOSUIT se Duza ad dicendum: nos ad audiendum. Et meditatione aliquâ interpositâ, sic inquit: Quattuor, vt meminisse potui, limitibus terminatus à Pighio hic sermo: Origine,

Origine, Loco, Hominibus, Modo. Priores duo bene & legitime ab eo destituti sunt: tertium nunc collocabo, & de Hominibus duo dicam. Quæ conditio gladiatorum fuerit: & Quæ eorum genera, quodque discrimen. Ad conditionem quod attinget: è seruis plerumque comperior fuisse, aut captiuis. Serui aut vendebantur in ludum, aut damnabantur. De venditione Tertullianus: *Olim captiuos, vel malo ingenio seruos emercati.* Et Suctonius Vitellio: *Asiaticum ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauat, circumforaneo lanista vendidit, dilatumque ad finem numeris repente surripuit.* Adeoque id increbuit, & ob leuem sæpe causam: vt Hadrianus Imp. *Lenoni & lanista seruum vel ancillam vendi vetuerit, causâ non præstitâ,* ait Spartianus. De damnatione, passim historiae & legum libri, vbi damnati ad gladium, leguntur, vel ad gladij ludum. Sic enim etiam loquebantur. Capitolinus in Macrino: *Seruos qui à dominis fugissent reperiunt, ad gladij ludum deputabat.* Eos conquiri moris etiã in prouincijs fuit; ex Tacito, qui lib. III. Annal. in Galliã nominat, *E seruitijs gladiatorum destinatos.* De Captiuis etiam, nõ ignotum. Aut enim vediti illi ipsi lanistis, aut ab Impp. postquam in triumpho ducti, dati in ludum. In vitã Probi: *Edita gladiatorum paria trecenta, Blemijs plerisque pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis & Sarmatis.* Vopiscus de triumpho Aureliani: *Per ordinem ducta gladiatorum paria octingenta, præter captiuos gentium barbararum. Sæpe & sine triumpho.* In vitã Claudij: *Claudius omnes qui rebelles animos extulerant, capit, atque, in vincla Romam etiam mittit ludo publico deputatos.* Ad captiuos pertinere Tertulliani querelam puto: *Certè quidem & innocentes gladiatores in ludum veniunt, vt voluptatis publicæ hostiæ fiant.* Serui ergo captiuique primò ad hoc munus. Sed paullatim etiã liberi & ingenui; nulla quidem aliunde vi, sed pretio inducti vel malâ libidine pugnandi. Vtrūque genus coniunxit Liuius lib. XXVIII. *Gladiatorium spectaculum fuit, non ex eo genere hominum ex quo lanistis comparare mos est, seruorum dilectum ac liberorum qui venalem sanguinem habent: gratuita omnis pugnantium opera fuit.* At de liberis, Labienus apud Senecam patrem lib. X. Controuers. *Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis quòd iuuenum miserorum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maximum*

*Qua dicitur
da Duza.*

E seruijs.

*E dānatis.
*Discrimē
tamen ali-
quod Vlpia-
nus facit
inter Dam-
nari ad lu-
dum & ad
gladium.
Cuius ver-
ba infra
cap. XXI.
E captiuis.*

*Etiã è li-
beris.
Qui pretio
se vende-
bant.*

**Male
vulgò li-
bertorum.*

mè idoneum castris, in ludum conijciunt. Tertullianus ad Martyres: Quot otiosos adfectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas adfectatione descendunt, & de morsibus & cicatricibus formosiores sibi videntur. Lactantius lib. v. cap. I X. Et quod est sceleratius, ut sint religionis antistites, qui nec vita quidem suæ pareant, sed extinguendas publicè animas vendant. Manilius lib. IIII.

Nunc caput in mortem vendunt, & funus arena:

Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.

Sape & nobiles, recomesa.

Et verò paullatim, non desidentibus sed corruentibus moribus, eò ventum, ut primæ nobilitatis viri operas arenæ locarent: quidam desperatione & bonis exuti, alij principibus gratificantes. Seneca epistolâ centesimâ: Aspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria cõiecit. Idem epist. LXXXVIII. eleganter: O quàm vellem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trofulus in viâ diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem. Hic sine dubio cultior comitatorque quàm M. Cato videretur: hic, qui inter illos apparatus delicatus cum maximè dubitat, virum se ad gladium locet an ad cultrum. Ludit suauiter in homines inopes sui æris, diuites alieni: qui re cum spe consumptâ, ad extremum deliberant Gladiatores fiant an Venatores. Id enim valet, Ad cultrum. Putaui aliquando, ad pulpitum, blandiente coniecturâ, sed vanâ. Nam culter propriè venatorum. Suetonius Augusto: Lixa quidam cultro venatorio cinctus. Martialis ad lemma Culter venatorius:

Seneca explicatus.

Culter venatorum.

Si desecta gemes grandi venabula rostro,

Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Sed ad dictum morem Iuuenalis de nobilibus sui æui:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant Celsi prætoris vendere ludis.

Equites & Senatores ad gladiū.

Quin vulgò iam sub Principibus equites polluti arenâ & Senatores. Origo prima rei à C. Cæsare, opinor: cuius munere in foro, depugnauit Furius Leptinus stirpe prætorîâ, & A. Calenus Senator quondam actorque caussarum, ait Suetonius in Iulio capite xxxix. Dio hoc amplius, permisisse eum equitibus Romanis uti pugnarent, lib. XLII. Eoque temeritas hæc, siue insania

Permisit Iulius Cæsar.

fuit,

fuit, euasit, vt lege cauere Augustus debuerit *μήτε βελύτην μορομα-
χέιν, μήτε δ' ἔλον ῥαβδ' εὐχέιν, nec Senatorem gladiatorem fieri, nec seruum li-
ctorem.* Equitibus tamen palàm id permisit, non sine admira- Vetuit Au-
gustus in
Senatore,
permisit in
Equite.
Postea in-
terdictum,
sub eadem.
tione meâ & Dionis lib. LVI. *τοῖς ἰππεύσιν (ὁ κ) θαυμάσειεν ἄν τις) μο-
ρομαχέιν ἐπέτελεπν.* Neque enim, vt Calpurnius ait, *condicione gladia-
torιά quidquam est humilius in vulgo.* Sed denuò id vetitum Sena-
tus consulto. Suetonius Augusti cap. XLIIII. *Ad scenicas & gla-
diatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando est vsus: verum
priusquam Sc. interdiceretur.* Et fraudem quæ huic legi fiebat re-
pressit Tiberius, apud eundem Sueton. cap. xxxv. *Ex iuuentute
vtriusque ordinis (Senatorium cape & Equestrem) profligatissi-
mus quisque, quò minus in operâ scenæ arenæq; edendâ Senatus consul-
to tenerentur, famosi iudicij notam spontè subibant. Eos omnes, ne quod
refugium in tali fraude cuiquam esset, ex silio affecit.* Sed non ad Ti-
berij seueritatem Principes fecuti: qui solutè ad eò permise- Permiserunt
iterum alijs
Principes.
runt, vt Caligula vnâ commissione vigintifex equites dederit:
Nero exhibuerit ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentosque
equites Romanos, & quosdam fortuna atque existimationis integræ
ex iisdem ordinibus, cōfectoresque ferarum & varia arenæ ministeria.
Interpellauit hîc Berchemius, Ais quadringentos Senatores?
sexcentos equites? Extra fidem ea adseueratio est, mi Duza.
At fidus huic rei scriptor Tranquillus, inquit Duza. cap. Præterfi-
dè in Tran-
quillo nu-
merus.
xii. Fateor, ait Berchemius: nescio an fidus exscriptor. Nu-
meri nimium faciles corruptu. & vereor vt Suetonius scripse-
rit, *quadragenò Senatores.* Vniuersus ordo patrum lege Augusti
intra sexcentos: & tam matula ego, vt credam pugnasse ex ijs
infamem hanc pugnam quadringentos? Sed & equites in par-
te libero eius culpæ, scriboque, *sexagenos.* numero satis etiam
liberali, quoniam Dio sub eodem Nerone pugnasse duntaxat
scribit, vnis ludis, triginta. *ἰππεῖς,* inquit, *ἐκ τῶν τέλες τελέων ἰονῶν ἔμο-
ρομάχισαν.* Ego ad Berchemium, Faueo correctioni tuæ, in-
quam. nec magis è Suetonio maculam illam eluis, quàm è no-
mine Romano. Sed & reliqua Tranquilli sic potius legerim: Iterum cor-
rectus idè.
*Fortuna atque existimationis integræ. Ex iisdem ordinibus confecto-
res quoque ferarum.* fulta expletaque sententia, quæ pendens ali-
ter & hiulca esset. Duza iterum: iam viri estis, inquit, laudo.
Anteà silentium vestrum perpes, & non ex sponso: nunc cum
iuuatis,

iuuatis, pascor opere. Igitur pergo. Vitellius quamquam ipse infamis, infamiam hanc genere quodam sustulit, *cavitque seuerè ne equites Romani ludo aut arenâ polluerentur. Priores id Principes pecuniâ & sæpius vi perpulerant: ac pleraque municipia & coloniarum æmulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere*, ait Tacitus lib. II. Historiarum.

CAPVT IIII.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. donec id vetitum à Seuero.

MIRABAMVR omnes proteruiam illam Romanæ iuuentutis, quæ tam prodiga sanguinis sui pariter & honoris. Sed Duza insurgens, & gestu ipso nouum aliquid dicturus, Viros habetis, inquit; vultis etiam Amazonas? Ænigmata loqueris, ait Victor: vnde eæ Romæ? Dico feminas Romanas, inquit Duza. Victor caput mouens, Lamiaæ turres dicis, inquit, & pectines Solis. Duza, Ego seriò loquor, inquit: & iam producam. Hic ego, Apage Duza, inquam. ain? tu feminas pugnasse Romæ? Pugnasse, ait. Fortasse pygiacam pugnam, inquam ridens. Imò illam gladiatoriam veram, inquit. Vel Tacitum tuum audi, lib. xv. *Feminarum Senatorumque illustrium plures per arenam sædati sunt.* cum quo in eadem narratione consentit Dio, in rebus Neronis. Suetonius Domitiano: *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modò pugnas, sed & feminarum.* Deque hisdem Domitiani ludis Statius in Siluis:

*Femina
etiam ad
gladium.*

** Malè
vulgò, lu-
xus.*

*Hos inter fremitus nouosque * lusus,
Stat sexus rudis insciúsque ferri:
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque phasim
Thermodontiacas calere turmas.*

Neu Principes modò censete hanc insaniam insanijsse: ecce apud Athenæum priuatus quidam testamento cauet, *γυναῖκας εὐπρεπες ἀπὸς νομομαχῆσαι.* id est, *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere.* Hoc adeò verum est vt, Seuero Principe, vetandum

*Vetitum
id Senatus
decreto.*

dum

dum Senatusconsulto fuerit, *μηδὲτι μηδὲμίαν γυναικα μονομαχεῖν, non
ultrà feminam ullam ad gladium depugnare.* Et quid dicitis? iam-
ne mihi fides? Fides, ait Victor. Sed ô vates Euripides! mâ-
nibus tuis bene fit, cum poëtâ Aquinate. Lernutius ridens,
Quid culpas? ait. nónne hæc nuda & * Lacæna simplici-
tas? Oculis meis spectaculum tale fit, & Dianis illis Actæon<sup>* Nam ea
in gymna-
sis nudæ.</sup>
ego.

Duza suscipiens, Ridemúsne etiam? inquit. Aio non solùm
feminas venisse in has pugnas, sed pumilos & nanos, impro-
bo quodam studio nouitatis. Xiphilinus in Domitiano: Πολ-
λαίς δὲ τὰς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποιεῖ, ἔστιν ὅτι ἔναντες, καὶ γυναικας συνέβαλ-
λε: Pugnas etiam noctu sæpe exhibuit: & interdum nanos ac feminas
inter se commisit. Ita enim rectè emendauit vir eruditus Theo-
dorus Marcilius, cùm νόνας legeretur. Papinius de iisdem Do-
mitiani ludis:

*His audax subit ordo pumilorum,
Quos natura breui statu peracto
Nodosum semel in globum ligauit.
Edunt vulnere, conseruntque dextras,
Et mortem sibi quâ manu minentur
Ridet Mars pater & cruenta Virtus,
Cassuraque vagis grues rapinis.*

FEMINÆ.

NANI.

CAPVT V.

Liberos homines qui in Arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercèsq̄ eorum Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. item solemne gladiatorum iuramentum.

SED vt vestigia mea relegam, ex ijs quæ dixi videtis, duplex genus fuisse inter gladiatores, Coactos & Voluntarios. Coacti, serui, damnati, captiui: Voluntarij, liberi, quiq̄ pretio se addicebant. Hi postremi, propriè Auctorati dicti. Duo genera vniuersè gladiatorum. *Vetus Horatij interpres: Auctorati vocantur, qui se vendunt ludo. Auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum.* Auctorati. *Glossæ prisicæ: Auctoratus, ἀυταίρετος εἰς δ᾽ ἄλλον ἐαυτὸν βάλλων, κ) μονόμαχος.* Auctorare. *Inde Aucto- randi verbum, notione pari. Quintilianus: Quidam vt patrem sepeliret, auctorauit se. Asinius Pollio ad Ciceronem: Fadium quendam, quia cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, aucto- rari nolebat, vinum combussit. Plinius lib. XIII. Vineæ in tantum sublimes, vt vindemiator auctoratus rogum & tumultum excipiat. Ab eodem & Auctoramentum pretium ipsum gladiatoris, & merces. Auctora- mentum. Paterculus: In eâ iugulati ciuis publicè constitueretur auctora- mentum. Seneca: Quocumque se verterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. nullum sine auctoramento malum est. Cicero: Merces ipsa in mercenarijs, auctoramentum est seruitutis. Seneca: Hominem venalis animæ crebris incitabat auctoramentis. Gladiatorium Liuius appellauit lib. XLIII. Deinde in custodiam C. Cassio tribuno mil. traditus, vix gladiatorio accepto ab rege, rex vt in eam fortunam recideret. nisi inibi legendum, vix gladiatorio auctora- mento, ab rege rex vt in eam f. r. Nam vulgata non mihi certa. Sed hæc Auctoratio non simplex. Quia enim liberi, iuramento solem- ni interposito fiebat, quod vinculum seruitutis. iurabatq̄e no- uitius gladiator, se omnia passurum ausurumq̄e, quæ legiti- mum gladiatorem ius mos esset. Formula adeò ipsa iuramenti Iuramenti in auctora- tionē. in Petronij Arbitri fragmentis: *In verba Eumolpi, inquit, sacra- mentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferròque necari: & quid- quid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animòsque religiofissimè addicimus.* Eius for- ma. Horat.*

*Quid refert, vri, virgis ferròque necari
Auctoratus eas? an turpi clausus in arcâ?*

Seneca

Seneca epistola xxxvii. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi auctoramenti verba sunt, vri, vinciri, ferroq; necari. Ab illis qui manus arena locant, & edunt ac bibunt quæ per sanguinẽ reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te vt volens libensque. Allusit Tibullus:

Vre meum potius flammâ caput, & pete ferro
Corpus, & intorto verberere terga seca.

Sed in Senecæ loco Vinciri verbum suspectum habeo: & fortasse, Virgari. In tria enim iurabât, Vstionem, Verbera, Necem: quæ gladiatores patiebantur ex more. Necem, cum cecidissent, & ferrum iuberentur recipere: flammam & verbera, si quando timidius pugnarent, aut fugerent à ferro. Acron in Horatium: Gladiatores ita se vendunt, & cautiones faciunt, vri flammis, virgis secari, ferròque necari. Seneca epist. vii. exprimẽs sæuientis populi voces: Occide, vre, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrũ? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Vbi rideatis licet notam oræ appositam, Plagis, id est retibus. Imò verberibus, ô stupor; & tu ijs dignus. Quintiliani verba huic rei, in Gladiatore: Fremebant vbique omnia apparatus mortis. Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella adferebantur. Item Tertulliani: imò qui propter homicidæ pœnam ad spectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat inuitum. Hac fini Lorarij fuerunt, vt obseruo, siue Mastigophori in Arenâ & in Scenâ. Xiphilinus in Nerone: Καίτοι πῶς ἂν τις ἀκούσῃ μὴ ὅτι ἰδὲν ὑπομένειεν, ἀποκράτορα Αὐγύστου τὴν ἀγωνοδῆσαν τὰς τε μαστιγῶρας φοβέμενον, καὶ χεῖματα ὑποτὸς κρύφα ἀναλίσκοντα μὴ & ἐλεγχθεὶς μαστιγῶδι; Quis verò audire nedum videre posset, Imp. Augustumque præfectos ludorum & Lorarios timentem? iis que clam pecuniam subministrantem, ne reprehensus vapularet? Arcadius Iurisc. l. xviii. De muneribus: Mastigophori quoque qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus, personali munere seruiunt. Mentio eorum & Thucydidi libro quarto, & Polluci lib. iii. Apud Eusebium lib. v. Eccles. historiæ in epist. Viennensium & Lugdunensium, de martyribus qui ad bestias dati: ὁπότερον πάλιν τὰς διεξόδους τῶν μαστιγῶν τὰς ἐκείσε εἰδομένας: id est, Sustinuerunt iterum reciprocationes flagellorum, ibi vsitatas.

Ad tria
pertinuit.

Mastigo-
phori.

LIB. I. CAP. VI.

CAPVT VI.

Factâ sine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potius, in potu. De nuntiis litteris que per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

MISSVS secundus inferebatur; & Duza, dum mensę commutantur, cibi collocantur, paullisper interquieuit. Lernutiumq; adspectans, Dic sodes, domine, inquit: apud Orientis populos natus es tu? Quid iam? inquit Lernutius. Quia enim caninum hoc prædium est, ait Duza. mihi certè, qui vinum non attigi. Nescio quis autem scriptor apud Suidam notat, ita receptum fuisse populis ad Ortum, nemo vt vinum infunderet nec biberet quisquam inter cibum. Verba eius: *ὠνοχόει ἐδέει, ἐδὲ νομί-
ζε) ὠνά τοῖς ἑσώοις ἐαφ' αἰετῶν ἐπιπέων δ' ἐπ' οὐρανῶν*: id est, *Nemo vinum infundebat, nec moris est apud Orientales barbaros bibere cœnantes.* Colorem non tenuit Lernutius; & ministrũ respiciens, Scelus pueri, inquit; cassus oculis manibusque es tu? Moniti in hoc à me oportuit? Tamen Duza, ne nescias, nouæ imò veteris Italię placitus mihi mos, Sitis? posce. Ita hęc viuunt. Sed de columbis istis gustas? Pone Victor, ad Duzam. Duza toto vultu renuit. Non ego, inquit, non ego. Quid ita? inquit Lernutius. fortasse te columbis non amicum? Amicissimus sum, ait Duza. Quian' igitur Syrus es? inquit. Minimè, ait. tamen & nobis Batauis hęc columbæ sacræ. Iure. vitam & hunc spiritum debemus illis. Eæ nobis obsessis arcanorum apud socios interpretes, eæ litterarum fidæ administræ; eæ rebus iam deploratis, & tantum non funere nostro conclamato, solæ indices auxiliij salutaris. Audita nobis hæc miracula, ait Victor. & tuum tunc robur: sed miracula apud vulgus. Nam nos exemplum esse scimus ab D. Bruto, obfidione Mutinensi. Nam, vt tu difertè scripsisti,

*Quid vigil obsidio, quid arces,
Aut valla profunt, per spatia inuisij
Eunte celi nuntio?*

Imò Victor, inquit Berchemius, in re ludicrâ inq; his ipsis Spectaculis, de quibus cum maximè agimus, vsus olim similis columba-

*Orientales
non bibere
soliti ad
mensam.*

*Columba
ad litteras
ferendas, in
spectaculis.*

K

lumba-

Varroni a-
liqualux.

lumbarum. Nam patres familias qui in Theatrum aut Circum
ibant, vnde non pro arbitrio reditus, columbas secum sinu fe-
rebant; easque emittebant cum tabellis, nuntias domum quid
vellent. Varro de Re rusticâ: *Columbas redire solere ad locum li-
cet animaduertere, quòd multi in theatro è sinu missas faciunt, atq; ad
locum redeunt: quæ nisi reuenterentur, non emitterentur.* Atq; à thea-
tro, credo, illud Brutinæ militiæ exemplum. Plinius factitatum
idem in hirundinibus obseruat lib. x. *Cacina*, inquit, *Volaterra-
nus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas hirundines
in urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem
nidum remeantes illito victoriæ* colore.* Dum fabulamur, Pighius
ecce intrat. Gratulatione & salute à nobis excipitur; non à Ler-
nutio, qui adductâ fronte, Homo infide, inquit, quid de te me-
rui, vt diem tam festum absentiam tuam redderes nobis infestum?
Hoc herè pollicitus? Per fidem Lernuti, inquit Pighius, ignosce.
Nescio quod purgamentum hodie egrediens calcaui: ita nota-
bilitè toto die infelix, & non mei iuris. Et simul nescio quid in
aurem Lernutio infurravit: iterumque altiore voce, In Cato-
num posthac malo, inquit: quàm denuò ad hos Catones. Du-
za ad illum, Non tu gratus Lernutio? mihi certè. Non ille co-
lubarum liberatricium nuper iocundior aspectus; quàm nunc
tuus. Ecce enim suppositicium tibi me fecerant boni isti Edito-
res: at nunc scilicet per te soluo. Soluam ego te? ait Lernutius.
Agite mastigophori, flagella & ignem. Quid iis factururus? in-
quam ego. Vt hunc, ait, nouum auctoratum compellam ad
ceptam pugnam. Hem! inquit Duza. ab igne mihi cautio est,
Thetidis marinx filio. Pareo, magister, potius.

* Factionis
scilicet eius
quæ vice-
rar: puta
Veneta, Pra-
sina, &c.

CAPVT VII.

*Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & discrimine. De Secu-
toribus primò; causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.*

Varia gene-
ra gladia-
torum.

PIGHIO locus sedendi apud me fuit. At Duza iterum sic or-
sus est. Quod primùm ergo in Hominibus proposui, id di-
xi: Genera sequuntur & discrimen. Nec enim gladiatorum vnum
nomen aut vna classis: sed ab armis, à locis, à tempore, aliisque
causis diuersi. Ea omnia operæ mihi est, vt accuratè persequar:
quia nec vulgo nota, & litteratorum nostrorum in his sæpe error.

In primâ classe, qui armis & ratione pugne diuersi, colloco istos,

SECVTORES
 RETIARIOS
 THRECES
 MYRMILLONES
 HOPLOMACHOS
 SAMNITES
 ESSEDARIOS
 ANDABATAS
 DIMACHAEROS
 LAQVEARIOS

Ordinar à Secutore. is ab insequendo Retiarium dictus, ait Isidorus. Et verum est. nam secutor propriè ad secla, comes ἀπόλαστος. Secutores qui?

Itaque extra rem gladiatoriam lego Secutorem Tribuni, Secutorem Cæsaris, muneris operæq; nomen. Neapoli in marmore: Secutor in militia, ut videtur ex lapidibus.

TAVRO. SECVTO
 RI. CAESARIS

Romæ ad columnam Antonini:

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI
 MIL. COH. XIV. VRB. 3. PERENNI

STIPENDIOR. IIII. SECVTOR. TRIBVNI

Et alibi:

M. SIL. ROMVLIANVS
 MIL. COH. VII. PR. 7. VICTORIS
 SECVTOR. TRIB.

Et fortean sic dicti milites, qui ex instituto prisco Tribunos comitabantur, velut loco apparitorum: de quo Lampridius in Alexandro. Sic & Paulinus Nolanus in epistolâ ad militem: *In militia seculari socius & secutor contubernij tui fuit.* Ab hac eâdem notione Mars cognomento Secutor apud Milesiarum scriptorem lib. VII. *Grandem hircum, annosum, & horricomem Marti secutori comitique immolant.* quod cognomen ei aptum, cum secundus obsequensque. Ideò rectè Comittem adiecit Apuleius, velut interpretamentum. Nec abiit ab hac proprietate idem scriptor lib. IIII. *Non diu, inquit, cruciatus vitam euasit: quem prioris exemplo sepultura traditum, bcnum secutorem Lamacho dedimus. id est, qui Lamachum sequereur comitareturq; ad Orci domum.* Martis id cognomen. Apuleius interpretatus.

Secutuleia. In Petronio etiam lego Secutuleiam mulierem: *Et pro pudor, inquit, tanquam mulier secutuleia vnus noctis tactu omnia vendidit.* si recta lectio est, ab hoc eodem ætymo, quæ virtum appetat & fetetur ipsa. Quamquã & respectus ibi fortè aliquis ad rem gladiatoriam: quia fugitiui illi, quos inducit Arbitrator, olim in Arenâ. At Secutorum, inter certa gladiatorum nomina, mentio multa. Cicero ad Atticũ lib. VII. *Gladiatores Cesaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum.* *Secutorum in ludo ∞. ∞. fuerunt.* id est, duo millia. Ita inibi malo, quàm 100. cum Manutio & aliis, numerum exorbitantem. Quis enim crediderit quinque millia gladiatorum Capuæ fuisse, & quidem Secutorianæ, id est vnus armaturæ? Iuuenalis:

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

Lapis Veronæ: AEDONI. SECVTORI PVGN. VIII. Dio in Commodo, ἐχρητο τῆ ὀπίσει τῆ τ Σειούττες καλεμένοι: *usus est armatura eorum qui Secutores dicuntur.* Lampridius in eius vitâ: *Appellatus est inter cetera triumphalia nomina etiam sexcenties vicies, Paulus primus secutorum.* Vbi optem scribere, *Palus primus.* Certè enim nomen est vilis alicuius gladiatoris, non cognomen Æmiliæ gentis. Ille autem sic dictus fuerit, quia immobilis inuictusque aduersum oppugnantes, velut palus, ad quem milites exercebantur. Suadet hanc scripturam etiam Dio: ἐπέγραψε πρὸς τοῖς δηλωθεῖσιν ἀπὸ ἐπινομῶν καὶ τῶν, ἀρχαῖων καὶ Σεκτόρων, si diductim tamen legas corrigasque, πρῶτος πάλ. Nam nomen proprium fuisse non dubium, ex ritu quo solent victores appellari nomine alicuius celebris gladiatoris. Lampridius: *Nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia.* Arma Secutoris describit Isidorus, nescio an ex fide: *Secutor est ab insequendo retiarius dictus. Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret rete, iste superaret.* Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper insequitur. ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. De masâ quidem plumbeâ nihil mihi lectum. & gladium illi tribuit Prudentius:

Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Clypeus. Clypeum adiungit Dio, de Commodo: τὸ μὲν ἀσπίδα ἐν τῇ δεξιᾷ ἔχων. quem inserit eius dextræ, non quia id alij Secutores, sed quia

Numerus in Cicerone in Vitis.

Coniectura in Lampridio.

Et altera in Dione.

Secutorum arma.

Gladius.

Clypeus.

quia Commodus gloriabatur iactabatque esse scæua. Idem & Galeam: quæ communis gladiatoribus plerisque. Artemidorus lib. II. aliquid iuuat in ratione Secutorianâ pugnandi: *Siquis, inquit, cum Secutore compositus sibi videbitur, ὁμορφον μὲν λήψεται γυναικὰ καὶ πλοσίαν, μεγάλη δὲ φρονοῦσαν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ δεξιὰ τὸ καταφρονοῦσαν τᾶνδρῶν, καὶ πολλῶν κακῶν αἰτίαν ἐπιμέντω, αἰεὶ γὰρ διώκει*: id est, *pulchram quidem feminam sibi iunget & diuitem, sed magnam spirantem ob opes, ideoque & viri contemptricem, & multorum malorum auctorem. semper enim insequitur.* Secutores cum Myrmillonibus eodem esse scribit in Epistolas ad Atticum vir disertus. & vellem ratione aliquâ id docuisset, aut exemplo.

CAPVT VIII.

De Retiario. vnde petatum id genus. descriptio pugnae & armorum. & cum quo commissus.

RETIARIUM ritè subiungam. is enim plerumque commissus cum Secutore. Isidorus describit his verbis: *Retiarius, inquit, qui contra alterum pugnans occultè ferebat rete quod iaculum appellatur (vellem scripsisset breuiùs & veriùs, ferebat reteiaculum) vt aduersarium cuspide insistentem operiret, implicitumque viribus susperaret. quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis causâ.* Origo & exemplum eius armaturæ, non dubiè à Pittaco, qui inter sapientes. Ita enim ille ex prouocatione cum Phrynone pugnauit. Strabo lib. XIII. ὅσπερον δὲ ἐκ μονομαχίας περιπαλασμένου τῷ Φρυγῶνι, ἀλιόπικτῶ ἀναλαβὼν σιδῆρω σιπέδραμῃ, καὶ τὰς μὲν ἀμφιβλήσῃ περιέβαλε, τῇ ἑταίρῳ δὲ καὶ τὰς ξιφιδίῳ ἔπειρε & ἀνείλε. id est: *Postea verò ad singularem pugnam à Phrynone prouocatus, cum piscatoriâ schemâ in eum pugnauit: & retiaculo quidem hominem circumuoluit, tridete verò & pugione impulit occiditque.* Similia Diogenes lib. I. præter quod διήκτων ὑπὸ τῷ ἀσπίδα λαθεαίως habuisse eū scribit. At Retiario certè nostro non clypeus. Iuuenalis cum curâ eius arma descripsit, & velut ex professo; dum Gracchum quendam ex primâ nobilitate tangit, qui in arenâ retiarius pugnauit, Satyrâ VIII.

— & illud

*Dedecus urbis habe, nec myrmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnans, aut falce supinâ,
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.*

Nec galeâ frontem abscondit. mouet ecce tridentem,
 Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ
 Nequiquam effudit : nudum ad spectacula vultum
 Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
 Credamus tunica, de faucibus aurea cùm se
 Porrigat, & longo iactetur spira galero.
 Ergo ignominiam grauiorem pertulit omni
 Vulnere, cum Graccho iussus pugnare secutor.

Iuuenalis
 explicatus:
 & Retiario-
 rum arma.

Retiarj si-
 ne galeâ.
 Nudo vul-
 tu.

Rece effun-
 debant.

Deinde fu-
 giabant.

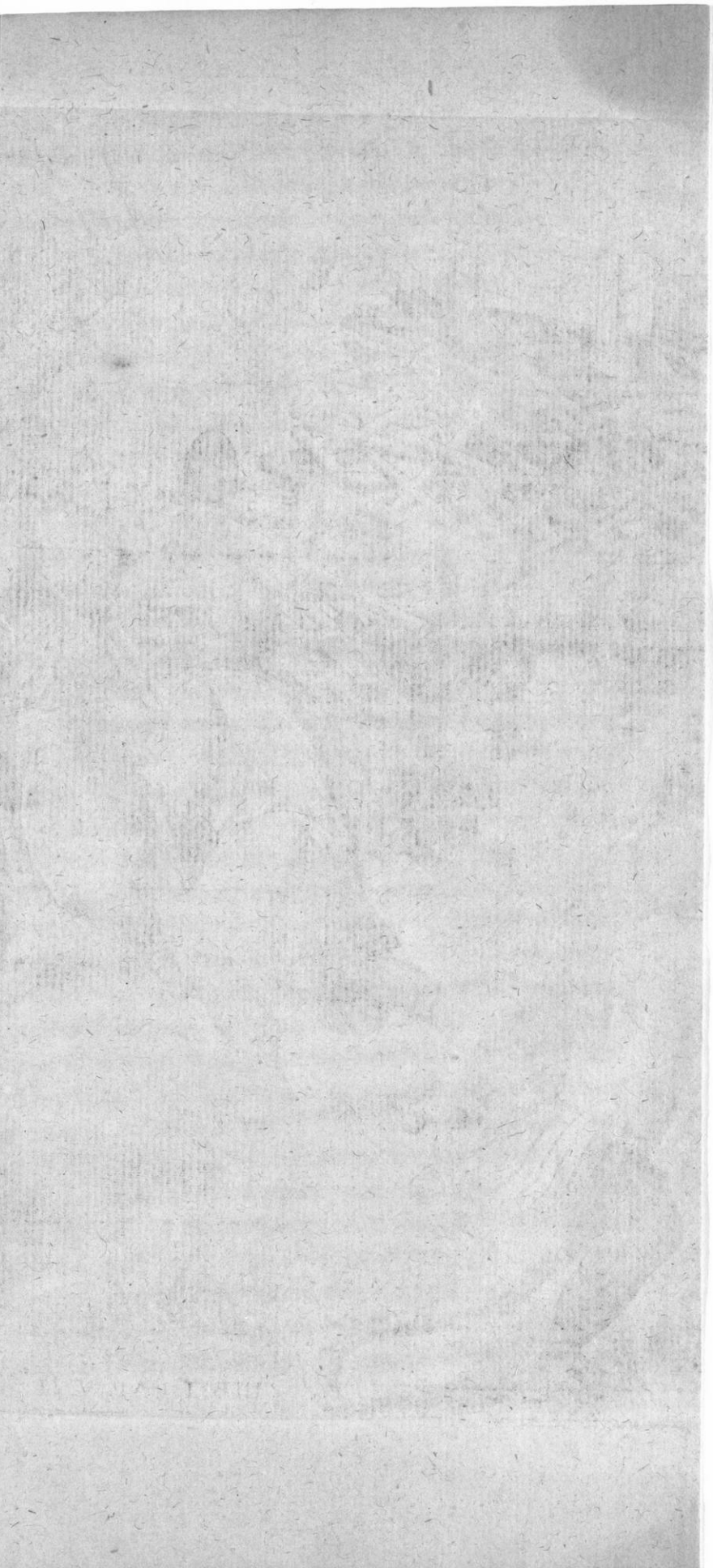
Tridens ei
 pro culo.

* Satyr. II.

Et Spongia,
 tegmen.

An & gla-
 dium ha-
 buerint?

Quæ digna explicatu. Ait, nec clypeo Gracchum pugnantem. non ergo Retiario clypeus: & remouet à Secutoribus. Addit, aut falce supinâ. non ergo sica: & remouet à Threcibus. Deinde, Nec galeâ frontem abscondit. quia contentus solo galero, de quo etiam subiicit, & longo iactetur spira galero. Nudâ facie ergo Retiarj, soli ex gladiatoribus. Ad quam sententiam aptanda sæuitia illa Claudij Tranquillo narrata, qui gladiatores etiam fortè prolapsos iugulari iubebat maximè retiarios, vt exspirantium faciem videret. cap. xxxiiii. Item hoc Iuuenalis, in loco: nudû ad spectacula vultum Erigit. Pergit, Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ Nequiquam effudit, & oculis subiicit solène genus eius pugnae. Ita enim docti Retiarj factique, vt arte quâdam, collectum suspensumq; dextrâ manu rete in aduersarij caput iacerent: & si errassent, effuse fugerent donec fortè iterum rete collegissent. Ad hanc fugam illud, totâ fugit agnoscendus arenâ. & Artemidori interpretatio: εἰ δὲ Πρωταεῖω, λήϊε) ηνωαῖνα ἀποεσ) καὶ ἐσσηκλῶ, & θυγάδα, ἰάσσα πῶ βελομένω πλοσιᾶζοσαν: id est, Si cum Retiario, capiet uxorem pauper- tinam & lasciuissulam, & fugacem, & facilem volenti cuiq; iungi. Ait etiam Iuuenalis — mouet ecce tridentem. Tridens enim siue fuscina illi, pro gladio. Postremò — credamus tunica. scilicet quia inermes retiarij, & in solâ tunicâ. Sic de eodem alibi* idem: — tunicati fuscina Gracchi. Sueton. Calig. Retiarj tunicati quinque. Tertullianus tamen Spongiam iis adtribuit, pectori nimirum tegmen. Poterit, inquit, de misericordiâ moueri defixus in morsus vsorum, & spongas retiariorum. Nec plura dixerim de armis. Interrumpês Pighius, Non tu plura? inquit. Atqui etiam gladium illis fuisse firmare ex Valerio meo possum, à te negatum. Verba eius libro i. De somniis: Cùm gladiatorium munus Syracusis edere- tur, inter quietem Aterius Rufus quidam retiarij se manu confodi vi- dit:

LIB. I. CAP. VIII.

dit: idque postero die in spectaculo confessoribus narrauit. Incidit deinde vt proximo ab equite loco, retiarius cum myrmillone introduceretur. cuius cum faciem vidisset (nota & hinc vultum retiarij nudum) *idem* ^{Mallei, usdem.} dixit ab illo retiario se trucidari putasse, protinusque inde discedere voluit. Illi sermone suo metu eius discusso, caussam exitij misero adtulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso myrmillone & abiecto, dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium interemit. Nonne difertè ait gladium? Duza excepit ambigens, Semel id lectum, inquit. & quis scit an gladius non venerit in locum tridentis? cuiusmodi menda plura sublata tibi Valerius debet. Rem certe vide. quomodo gladius illi, si in sinistra tridens, in dextra rete? Nisi fortè ad latus succinctus ille, non ad pugnae vsum sed cædis. id est, quo prostratum abiectumque aduersarium iugularet. Quod eo magis illabitur, quia Pittaco. *Ἐπίδριον* etiam tribuit Strabo. Victor hic Duzae, Sequitur vara vibiam, inquit. Post Pighium, etiam ego in te ibo. Dixisti Retiarium cum Secutore compositum: ego aio cum Myrmillone. Occupans Duza: Mane Victor, inquit, mane. hoc iam agebam, vt expedirem. Dixi eum Secutore; & rem dixi. Iuuenalis, — cum Graccho iussus pugnare secutor. At Gracchus retiarius. Suetonius Caligulâ: *Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine vltimo totidem secutoribus succubuerant. cum occidi iuberentur, vnus resumptâ fuscina omnes victores interemit.* Iuuat quod Lampridius scribit: *Commodum confecisse mille palmas retiariis victis vel occisis.* Commodus autem inter Secutores. Nec negaui tamen de Myrmillone. cuius compositionis exemplum in Valerij paullò ante verbis, & in Festo, *Retiario*, inquit, *aduersum Myrmillonem pugnantem cantatur, Non te peto, piscem peto.* Et Quintiliano, apud quem Pedonis iocus de myrmillone qui retiarium consequebatur, *Vivum*, inquit, *capere vult.* Nec nouum vt vnus cum diuersis componatur: sicut Myrmillo ipse etiam cum Threce. Finis de Retiariis, si versus Prudentij addidero:

*Spectant aratam faciem quam crebra tridente
Impacto quatiant hastilia, saucius & quam
Vulneribus patulis partem perfundat arena.*

Item inscriptionem veterem fatis argutam, quæ Tergeste:

CONSTANCIVS. MV

NERA

SATVRNAL. SERMONVM
 NERARIVS. GLADIA
 TORIBVS. SVIS. PROP
 TER. FAVOREM. MV
 NERIS. MVNVS SEPV
 LCHRVM. DEDIT. DE
 CORATO. RAETIA
 RIO. QVI. PEREMIT. CA
 ERVLEVM. ET. PER
 EMPTVS. DECIDIT.* AM
 BOS. EXTINXIT. RV
 DIS. VTROSQ. PROTE
 GIT. ROGVS. DECORA
 TVS. SECVTOR. PVG
 NARVM. VVIII. VALE
 RAE. VXORI. DOLO
 RE. PRIVVM
 RELIQVT.

*Significat
 vtrosque
 rudiarios
 fuisse, &
 premio in
 ductos pu
 gnasse.

De Threce. vnde & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicâ.

THRACEM nunc dabo, vel, vt libri fideliores semper, Threcem. ad quod exēplum in Maximini vitâ, Threcifcus. Festus de istis: *Threces gladiatores, à similitudine parmularum Threces, Thraciarum.* Imò non ab armis solùm, sed, credo, quia ipsi ex eâ ^{qui. & un-} ^{de dicti.} gente. Odorari videor è vestigijs Liuianæ scripturæ, parū firmis tamen plenîsq; lib. XLI. vbi cùm narrasset Persea regem crebras gladiatorū pugnas dedisse, imitatione Romanâ, addit: *Familiares Conarus interpretã-* *oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerîsq; in-* *ueni accendit. Itaque, qui primò ab Româ magnis præmijs paratos gla-* *diatores accersere solitus erat, iam suo * * Nam quæ sequuntur, sunt* *in lacunâ. Tamen videtur mihi subiecisse, iam suo è regno Roman* *mittebat, aut quid tale. Et, nisi fallor, hæc origo Threcum. Certè Threces* *suo ingenio prona ea gens ad pugnas & cædes. Ammianus: E* *Thracibus inter alios immaniter efferati memorantur Odrysæ, ita hu-* *manum fundere sanguinem adsueta, vt cùm hostium copia non daretur,* *ipsi inter epulas, suis velut alienis corporibus imprimerent ferrū. Imò* *verò iam antiquitus ad rogam singulari certamine decertabāt.* *quod omnino obseruandū Herodotus suggessit, in Euterpe, vbi* *de ritibus eorum sepeliendi: χῶμα δὲ χέροντες ἀγῶνα τιθεῖσι πάντων ἐν* *τῷ τὰ μέγιστα ἀεὶ δὲ λατρίῃ καὶ λόγον μονομαχίης: Tumulum cùm fecerint,* *certamen varium instituunt, in quo maxima præmia ponuntur pro ra-* *tione singularis cuiusque pugnae. Sanè Monomachia hæc ad Gla-* *diatores Threces spectat, quorum sparsa in libris mentio. Apud* *Plinium lib. XI. Studioso Threci in C. Cesaris ludo notum est dextram* *fuisse proceriorem. Apud Senecam, initio libri IV. Quæstion. Na-* *tural. Te, inquit, longiorem iurabo Fido Annæo & Apollonio Pyθά,* *quamvis staturam habeas Thetisi Threcae incompositi. quæ postrema* *in libro Lipsij scripto, Threcisum trece compositi. ex ijsque proclia* *correctio, Threcis cum Threce compositi. Habitum videlicet aspicit* *pugnantium inter se Threcū, & dum in arma se colligunt, sub-* *sidentium. Mentio & istorū Horatio, — Threx est Gallina Syro Threcem* *par? Quæ ad verba ludus mihi & iocus Scholiastes vetus (si ta-* *men ille) Threx Gallina, inquit, fuit secutor, Syrus autem retiarius. cum secu-* *tor confu-* *dit Horatij* *interpres.*

L

O homo,

*Ipsum at-
tigi si nem-
pe limen
est ij.

Alius cum
myrmillo-
nē.
Arma
Threcum.
Parma.

Ohomo, * Αὐτὸν κέκευκας τὸν βατῆρα τῶν Θυρας, vt est parœmia. At ecce nouitius interpres configit illi oculos, & Thrax, inquit, est myrmillo: & secutor idem cum retiario. Quid restat? nisi vt columba sit miluus, & ouis lupus? Nugantur illi: nos arma Threcum videamus. Festus dat ijs parmas. etiam Martialis:

Hæc quæ sæpè solet vinci, quæ vincere rarò.

Parma, tibi scutum myrmillonis erit.

Sumpta autem parma à Thracum populo, quibus velut propria. Glossæ: Parma, Θρακικὸν ὄπλον. Plinius de Speculis: Plurimumq; refert concava sint roculi & modo, an parma Threcedicæ. Corruptus in hac voce Alexandrinus Clemens Stromat. I. Θραῖνες, inquit, πρώτοι τῶν καλεμένων παρμην εὔρον (ἔστι δὲ μάχαρα καμπύλη) καὶ πρώτοι πελάεις ἐπὶ Ἰσθμῶν ἔρχησαντο, id est, Thracæ primi eam, quæ Parma nominatur, inuenerunt, (est autem gladius incuruus) & primi peltis in equis sunt vsi. Quid? parma, gladius? dictu audituq; nouum.

Clemens
Alexand.
correctus.

Harpe, en-
fis falca-
tes:
Curio
Copsis.

Sica Ro-
manorum
qualis.

Corrigo, τῶν καλεμένων ἄρπην, Harpe enim Thracum, quæ Latinis, sica. Iosephus lib. xx. καὶ οἱ Σικαριοὶ καλεῖσθαι (λησαὶ δὲ εἰσὶν ἔτοι) τότε μάλιστα ἐπλήθυνον, ἡρώδησιν ξιφιδίοις ᾧδραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς Ἰσθμῶν Περσῶν ἀκινάκταις, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ᾧδραπλησίοις ταῖς ὑπὸ Ρωμαίων Σικαίς καλεμέναις: ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ λησεύοντες ἔλαβον. Id est: Ij qui Sicarij appellati (latronum genus est) tunc sanè excreuerāt, vt ebantur gladiolis, quod ad magnitudinem attinet, haud longè ab Persarum Acinace diuersis: sed incuruus tamen inflexisque, quales sunt ex quæ Romanis appellantur Sica. vnde & agnominatorem latrones ij habuerunt.

Ea Threcū
propria.

Glossæ: Sica Θρακικὸν ξίφος ἐπικαμπές. Hæc autem ipsa Sica, in vsu Threci gladiatorii. Suetonius in Caligulâ: Myrmillonem rudibus secum batuetem, & spontè prostratum confodit ferreâ sicâ. Probabile enim, contra myrmillonem, pugnasse eum Threcedicis. Iuuenalis clariùs: — pugnantem falce supinâ. Quam falcem doceo interpretes Harpen esse siue Sicâ, & Threcem circumscribi. Et clarissimè Artemidorus, me quidem emendante: εἰ μὲν Θραῖνες πυκτεύει τις, λήψεται γυναῖκα πλουσίαν, πανῆρρον, καὶ φιλόπρωτον. πλοσίαν μὲν, διὰ τὸ κατεσκευασθαι τοῖς ὄπλοις πανῆρρον δὲ, διὰ τὸ μὴ ὄρθον ἔχειν τὸ ξίφος. φιλόπρωτον δὲ, διὰ τὸ ὀρθοκλίμενον. Nam libri præferunt, θώρακι. & interpres nihil fani. Mens verborum eius hæc: Siquis cum Thrace certare sibi videtur, uxorem ducet diuitem, astutam, ambition- sam. Diuitem, quia protectus armis. astutam, quia gladius illi non

Artemido-
rus verè
emendatus.

rectus.

rectus. ambitiosam, quia attollit se & insurgit. Vbi omnia expressa, quæ ad hanc armaturam. Sicam etiam describit nobis è Suetonij verbis Isidorus, sed, peruersis & pollutis. Sica, inquit, à secando. Tranquillus autem dicit, dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie recta: procurrit vnus ad eum corrigendum. tumque à pugnante responsum, sic pugnabo. inde * Sicae

* Certè Sica cam poetæ producit: tanquam aliud eorum non quàm à secando. Threidica à πλῆξ, ipsa arma Threcum.

CAPVT X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentâ, ipsi è Galliâ petiti. Arma eorum, & compositio.

MYRMILLONEM in Arenam nunc produco. & simul obortus Duzæ largior risus. Nos mirati sumus. Quid rei subita est? inquam. & quem rides, aut irrides? Non possum, inquit, mihi admoderari. Virum doctum rideo, virum magnum, qui Myrmillones dictos quasi Myrmidones censet, literâ D. in L. mutante. O Musæ! quò non penetrat Criticum acumen? vt ego me hebetiorem natum esse, non molestè feram. Transfert ecce velificante vnâ litterâ Myrmillones in Græciam. At ego in Galliam potius; vnde venisse eos accredam Festo: Retiario, inquit, pugnantia aduersus myrmillonem cantatur, Non te peto, piscem peto: quid me fugis Galle? quia myrmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique Myrmillones antè Galli appellabantur, in quorum galeis piscis effigies inerat. Nec abit à Festo Plutarchus in Crasso, qui gladiatores eos qui cum Spartaco rebellarunt, è ludo Lentuli, Gallos fuisse ait & Thraces. Et Gallos ceperim, Myrmillones. Describere mihi hanc armaturam Tacitus videatur, lib. III. Annalium: Adduntur è seruitijs gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen. * Crupellarios vocant. Nam & Myrmillones certè toti in armis. Ammianus indicat de Persis, libro XXIII. Pedites enim in speciem myrmillonum contecti iussa faciunt. Videntur inter pugnam soliti subsidere, ad excipiendum aduersarium, & vitabundi. Aufonius ostendit Præloquio Centonis sui: Simulantur species multæ formarum, aper bestia, anser volans, aut myrmillo in armis subsidens.

Turnebi originatio ridicula super Myrmillone.

Myrmillones Galli.

Videri eos Gallicè Crupellarios dictos. * Censeam ita dictos Gallis quia si qui ob grauitatē armorum reperiunt, non irent. Crupellars, siue Prorepos. Ratio pugnantis.

Artemido-
rus expli-
catus.

Myrmillo
cum Thre-
ce pugna-
bat.

Sed & Ammianus lib. xvi. *Séq; in modum myrmillonis operiens, hostiū latera perforabat.* Capitis ergo illa Artemidori verba de Threce, supra: quem ait solitum, *ἄνθρωπον*, siue insurgere & velut condescendere in hostem: id est, myrmillonem subsidentem. Nam ij duo plerumque compositi. Aufonius in Monosyllabis:

Quis myrmilloni componitur equimanus? Threx.

Siue etiam
cum Retia-
rio.

Myrmillo-
nis verbū,
mirum ni
Etruscum.

Cicero v. in Antonium: *Myrmillo pugnavit in Asia. cum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem trucidavit.* Tamen etiam cum Retiarijs, vt monui antè. Desinebat sermonem hunc Duza: sed ad eum Victor: *Siccine defungeris? Turnebo modò inequitasti (fensi enim) in originatione Myrmillonis: tu, bone, quid adfers? Inscitiam tantum, inquit Duza. & si vis suspicionem, ab Etruscis eam esse vocem. Cum enim res gladiatoria ab ijs, quidni hoc vnum nomen? Turnebi autem, Victor, nec derisor nec arroso ego. cuius probum doctumque os veneror, & quem cum vno alteroque habeo velut*

*Reliquum
semè auri
generis.

* λέιψανον τῆ χρυσῆ γένους.

CAPVT XI.

De Hoplomacho & Samnite. qui fortassis ijdem. Samnitium origo, & arma. Item de Prouocatoribus.

HOPLOMACHOS subiungo & Samnites. Græcum illud nomen, vniuersè sonat quemuis gladiatorem, qui pugnet armatus. Et vix aliter Dio Cassius, quàm ὀπλομάχους & ὀπλομαχίαν scripsit, vbi magis tritè dixeris μονομάχους & μονομαχίαν. Tamen etiam species certa gladiatorum. Seneca pater lib. III. Controuers. aperte: *Quidam cum Hoplomachis, quidam cum Threcibus optimè pugnant.* Suetonius in Caligulâ: *Hunc è spectaculis detractum repente Threci, & mox Hoplomacho comparauit.* Nec enim est vt loca ea interpretando eludas. Martialis versus in vtrumuis valet,

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus antè.

Fecisti medicus, quod facis Hoplomachus.

Dubius animi sum, separem Hoplomachos; an cum Myrmillonibus, aut Samnitibus cōfundam. Puto cum alterutris. Nam & in Myrmillonem vox Græca conuenit, quia tectus armis: & verius fortasse in Samnitem. cuius nomen ante Ciceronem celebre, desisse sub Imperatoribus videtur, & abijisse in Hoplomachum. At res armaque eadem. Samnitium fanè memoriam post Augustum non repperi. Antea sæpe. Lucillius,

Eserminus fuit, Flaccorum munere, quidam

Samnis spurcus homo.

Nonius, in Spurcum, emendatus.

Ita lego constituoque iactatum à Criticis versus. Varro apud Plinium, Tritanum quempiam celebrat *Samnitium armaturâ celebrem.* Quem locum transscribens Solinus cap. IIII. Polyhistoris, aut corruptit, aut corruptus ipse, Varro, inquit, annotauit *Tritanum Samnitem gladiatorem naturâ fuisse: qui & rectis & transuersis neruis, &c.* Absurdè. quis verò gladiator naturâ est? nec id per somnium voluit Varro. Corrigo, *Tritanum Samnitium armatura fuisse.* Et apud Ciceronem, Horatium, aliosque, *Samnites crebri.* Originem eorum non celat nos Liuius lib. IX. *Campani, inquit, odio Samnitium gladiatores eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt.* E quibus verbis etiam armatura eorum

Et Solinus.

Samnitium origo.

Armaeo-
rum.

cortum non ignota. nempe illa ipsa, quam in Samnitibus describit idem Liuius: *Samnites*, inquit, *præter ceteros apparatus, ut acies sua fulgeret novis armorum insignibus fecerunt. Duo exercitus erant. scuta alterius auro, alterius argento calauerunt. Forma erat scuti, summum latius, quâ pectus atque humeri teguntur, fastigio equali: ad imum cuneatior, mobilitatis causâ. Spongia pectori tegumentum, & sinistrum crus ocreâ tectum. galea cristata. Picturam omnem sperno, præ hac descriptione: quam ordine videamus. Ait, scuta calata argento. Iam ergo intellego & disco ad Samnites referenda, quæ Artemidorus scribit: εἰ δὲ τις μετ' ἀργυρέων ὀπλῶν πυκτέυει, λήψεται γυναικὰ ἡρέμα παρσίαν, πικρὴν, καὶ οἰκουράν, καὶ περιδομένην τῶν ἀνδρῶν. καὶ ἴδ' ὑποβαλεῖ καὶ ἐσκέπασαι. id est, *Siquis autem cum argenteis armis pugnet, uxorem ducet mediocriter diuitem, fidam, domus seruantem, viroque obsequentem. Nam & subit, & tectus est.* Addit Spongiam pectori tegmen. Ea est, quam in notâ feminei sexus, qui gladiatoriam exercebat, vocat Iuuenalis Baltheum,*

Scutum
argentatū.

Artemido-
rus inter-
pretatus.

Spongia siue
baltheus.

Iuuenalis
versus de
feminis ex-
plicati.

*Quale decus, rerum si coniugis auctio fiat,
Baltheus & manica, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen.*

Nam ij versus planè apti de industriâ ad armaturam Samnitum; quam ut nobiliorem, feminæ (quoniam ita Veneri cum Marte visum) feminæ, inquam, nobiles adfectabant. Pergit Liuius: *sinistrum crus ocreâ tectum.* quid aliud Satyricus — *crurisque sinistri Dimidium tegmen?* Postremò, *galea cristata.* At Iuuenalis, — *& manica, & cristæ.* Varro: *Pinnae, quas insigniti milites in galeis habere solent, & in gladiatoribus Samnites.* Itaque Pinnirapi, noto illo versu

Ocrea in
sinistro
crure.

Pinnae in
galeis.

Iuuenalis
explicitus.

Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenesque lanistæ,
non alij quam qui cum Samnite compositi, quiq; rapiunt eius pinnas. Onomasticon vetus Secutores eos facere videtur: *Pinnirapi*, inquit, *sectatores gladiatores quòd pinnas rapiant.* Puto, *secutores.* In Cicerone tamen obseruo Prouocatores componi solere cum Samnitibus. Oratione pro Sestio: *Ex ergastulis emptos nominibus gladiatorijs ornavit, & sortitò alios Samnites, alios Prouocatores fecit.* Quamquam obscuro mihi Prouocatores, nisi si lacem ijs dabunt hæc Artemidori: ὁ δὲ ὑποβαλεῖ

Prouocato-
res, siue
probato-
res.

αὐτῶν, εὐμορφὸν μὲν καὶ χαριεσσαῖα, λαμυράν δὲ καὶ ἑσθητικὴν: id est, *Probactor*
autem pulchram quidem & venustam (uxorem significat) sed lu-
bricam & amoribus deditam. * *Probactorem enim vocare videa-*
 tur, quem Cicero Prouocatorem: & in alterutro vox emen-
 danda. Ad Samnites etiam pertinere illa Apuleij censeam è
 lib. XI. *Porro alium ocreis, scuto, galeâ, ferroque insignem, è ludo pu-*
tares gladiatorio procedere. Dat enim eorum arma. Nec plura de
 salebroso hoc utroque genere: è quo non satis me eripio. Tu
 Lipsi, tu Pighi, iuuate.

* Nam fieri
 potest, ut
 peregrinum
 nomen sit,
 ut Myr-
 millo.

CAPVT

CAPVT XII.

De Effedarijs, deq; Andabatis. & de vtraque ratione pugnandi.

Effedarij
gladiato-
res.

Ratio eorū
pugnandi.

Iocus apud
Senecam
explicatus,
correctus-
que.

Bona cer-
taq; in Ar-
temidoro
correctio.

Andabata,
qui?
Clauis o-
culis pu-
gnabant.

Varro emē-
datus.

SILENTIBVS nobis, Heu capita sine linguâ! inquit. sed pergo. Haftenus notissimos frequētissimosq; gladiatores produxi: superfunt alij, famosi non adæquè. Effedarij sunt, qui ex effedo pugnât. Mentio eorum Suetonio, Calig. cap. xxxv. *Cùm quodam die muneris effedario Poro ob prosperam pugnam seruū suum manumittenti studiosius plausum esset: proripuit se è spectaculis indignabundus & clamitās, dominiū gentium populum ex re leuissimā plus honoris gladiatori tribuentem, quàm consecratis Principibus aut præsenti sibi. Iterum Claudio, cap. xxi. Cùm effedario pro quo quattuor filij deprecabantur, magno omniū favore indulisisset rudē, tabulam illicò misit admonens populum quanto opere liberos suscipere deberent, quos viderēt & gladiatori præsidio gratiæque esse.* Ex quibus liquet inter legitimos gladiatores eos fuisse: quanquā mixtim, opinor, modò è curru, modò pedites præliati sint. Nam desiluisse eos, & pedibus pugnasse, præit ad suspicandum Seneca in ioco Iulij Græcini, de Aristone philosopho qui in gestatione diserebat epist. xxix. *De eodē cùm consuleretur Iulius Græcinus, vir egregius quid sentiret, Non possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat. tanquàm de Effedario interrogaretur. Vbi legerim, de gradus. Seruum etiam habuisse videntur in pugnâ, qui pro aurigâ: ex Tranquilli priore loco. Nescio an in Artemidoro restituenda hæc vox: ὁ δὲ ἀριδᾶ-ειος, ἀργὴν κὴ μαρὰν τὴν γυμνασια σμαίνες: id est, Aridarius, ignauam & stultam uxorem designat. nescio, inquam, an legendum, ὁ δὲ ἐσοιδᾶ-ει.* Credo restituenda, quia coniungit cum ciue Equite Andabatâ. deinde ex interpretatione. Nam ἀργὴν velocem, vagam ibi acceperim: non otiosam inertemque. quod conuenit cum curru & cum actionibus stolidæ & moræ.

Andabatę his proximi, siue ἀναβάται. sed Latina cōsuetudo vetus D. interiecit. Hi pugnabant ex equis, galeâ frontē oculosque tecti. Varronis Satyram fuisse scimus, cui titulus, Andabata. Ex ea fragmentum, quod aptum huic ritui firmando leuiter emēdatum: *Aurum, inquit, non minus præstingit oculos, quàm τὸ σῆ κρᾶ-τος, vbi Iunius olim noster, quàm ὀπλίτη κρᾶτ.* Verissimè ego, *quàm τὸ σῆ κρᾶν.* Andabatam alloquitur: Et ὁ mi homo (ait

Varro)

Varro) aurum non minùs excæcat oculos, quàm tua hæc galea. Certè enim pugnabant clausis oculis, adeò vt origo adagij inde. Adagium ab iis oritè
 Hieronymus contra Iouinianum : *Melius tamen est quod dicitur, clausis oculis Andabatarum more pugnare, quàm directâ spicula clypeo non repellere veritatis.* Idem contra Rufinum : *Habetur dialogus apud Græcos Origenis & Candidi: in quo duos Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor.* Valet, duos cecos. Ambigo an ijdem hi sint, qui Desultores (etsi non me fugit communius paullò id nomen fuisse, & pertinuisse ad eos qui ex equo in equum sine vllâ pugnâ transiliebant, arte,) ob verba hæc Pausaniæ, lib. v. *Ad Carpentum iungebantur equæ dossuaria, è quibus in extremo curriculo desilientes sessores, prehensis manu frenis, ad metam cursitabant. qui mos etate meâ seruatür ab ijs qui Anabatae appellantur.* Sed isti Græci: & alij, vt videtur, à Romanis. Andabatam non dubiè Artemidorus intellexit: *ἵππους δὲ τῶν γυναιῶνα πλεσίαν μὲν εἶναι λέγει καὶ εὐγενῆ, φρένας δὲ ἐκέρχσαν.* id est: *Eques verò uxorem prædicat diuitem & nobilem, sed quæ futura excors.* Ita enim diuinat, quia Eques sine vsu oculorum. Martialem etiam de Andabatâ interpreter, vbi Hermetem gladiatorem attollit, & variis armis pugnacem facit, libro v.

Artemidorus explicatus.

*Hermes belligerâ superbus hastâ,
 Hermes equoreo minax tridente,
 Hermes casside languidâ tremendus.*

Puto enim intellegit singulis versibus, Samnitum, Retiarium, Andabatam. Quid enim aliud sit languida illa cassis, quàm hæc tenebras & languidam caliginem inducens? Isidorus nescio quid vani de istis & imperfecti: *Genera gladiatorum plura, quorum primum ludus equestrium. Duo enim equites procedentibus prius signis militaribus, vnus à portâ Orientis, alter ab Occidentis procedebant in equis albis, cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis: sicquæ atroci perseuerantiâ inibant pugnam, dimicantes quousque alter in alterius morte prosiliret. Quæ armatura pugnabat Marti, duelli causâ.* Nugæ mixtæ veris. De aureis galeis, credo illum rectè dicere: & eò spectare interpretamentum Artemidori, *πλεσίαν.* Vtrosque, Essedarios dico. & Andabatas, Cicero in epistolâ ad Trebatium coniunxit: *Sed tu in re militari multò es cautior, qui neque in Oceano natare volueris, neque essedarios*

Galea iis ex auro.

M rios

ESSEDARII.

ANDABATÆ.

rios spectare: quem antea ne Andabatâ quidem fraudare poteramus. Nec ad alios referri placet quæ de Equis gladiatorum idem ille, Cicero explicatus. pro Sestio, scribit: *Qui quo tempore conspectus erat, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant.*

CAPVT XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachari, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poetis, sæpè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum, ad lucem.

DIXI omnes: certè quidem mihi notos: Nam alij inter legendum reperti etiam, sed non inuenti. Vt in Artemidoro, * Dimachærus vel Orbelas: quem colligas facillè duobus gladijs pugnasse, nec scio vltra. Ignotiores gladiatores.

Item in Isidoro Laquearij: *quorum pugna erat, inquit, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosque prosternere, amictos umbone pelliceo.* De quibus hîc tantùm legi. * in Polluce lecti dimachari, milites qui & peditis & equitis officio functi. Laquearij.

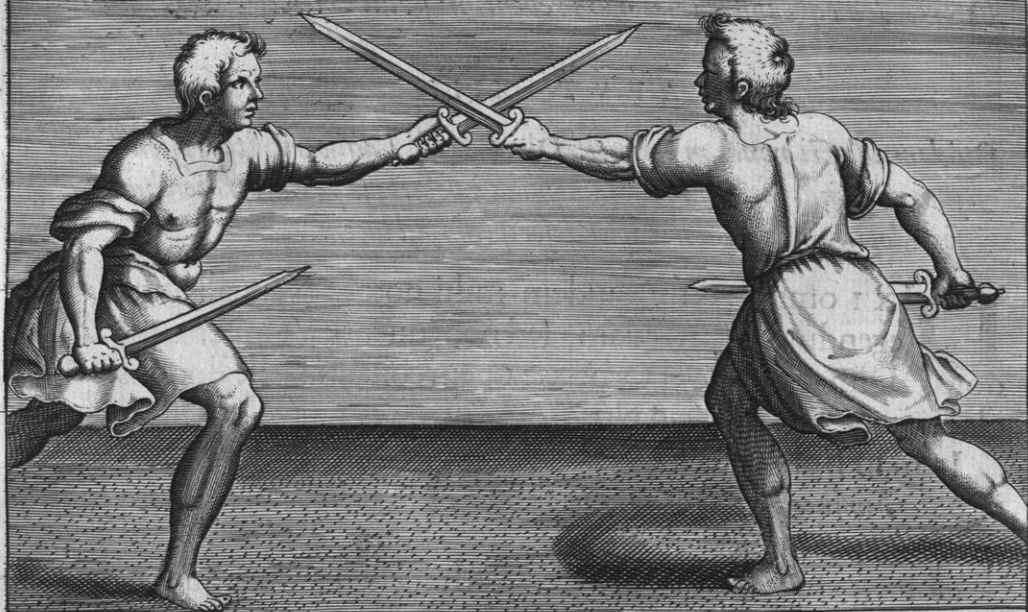
Finierat Duza: exceptit Lernutius, Multa herclè bonaque nos docuisti: sed discrimina hæc semperne certa? Ferè semper, ait Duza. Confusa tamen est cùm inuenias à poetis. vt ab Aufonio in Imperatoribus, de Commodo:

Commodus insequitur pugnis maculosus arena,

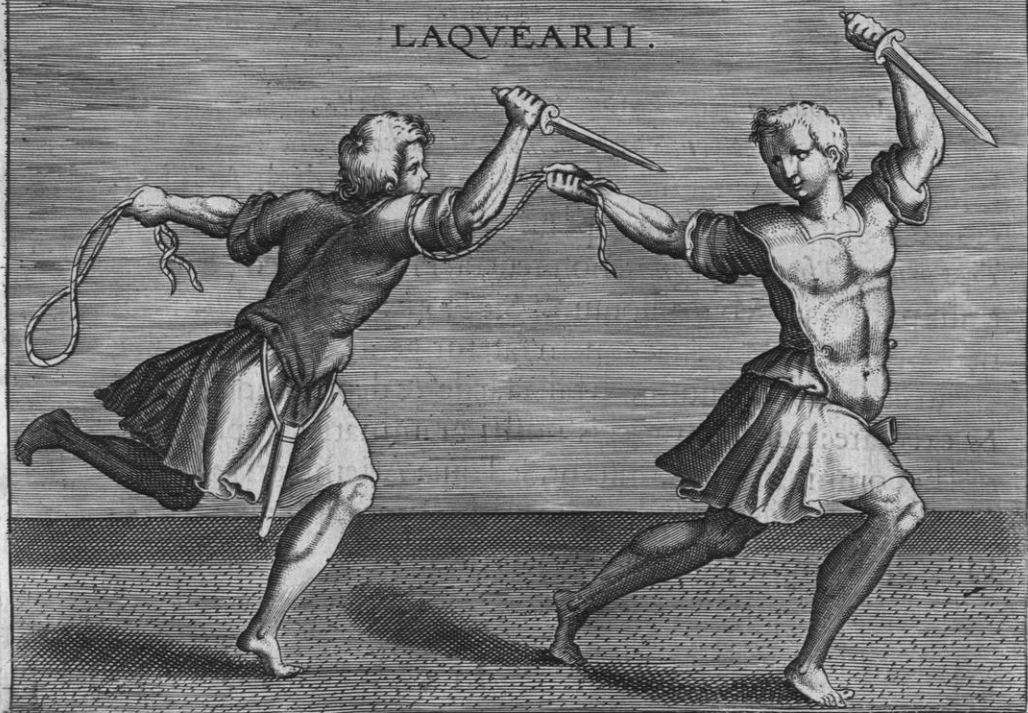
Threidico princeps bella mouens gladio.

Non enim sicâ pugnauit, sed inter Secutores, vt dixi. At Threidicum gladium, in genere posuit, pro gladiatorio. Sic idem, *Tres primas Threcum pugnans.* non reuerâ Threcum, sed * Samnitium potiùs, aut Myrmillonum. Sic Florus contrâ, Myrmillonem Spartacum appellat; quem fatetur gente Thracem fuisse, credo & armis. Huiusmodi talia facile & deprehendere vobis & excusare: non item gregis nostri grammatici imperitiam, qui hæc omnia turbant, miscent. Sed quia Artemidori mihi non semel mentio: iube, fodes, promi librum, Lipsi: vt puer totum caput ex eo legat, huic gladiatoria rei. Confusa interdum gladiatorii nomina.

DIMACHÆRI.

LAQVEARIJ.

EX ARTEMIDORI LIBRO II.

CAPVT XXXIII.

Περὶ μονομαχίας.

Μονομαχεῖν δὲ, διαζέουσι σημαίνει ἢ ἄλλην πινάξασιν καὶ μαχὴν μα-
 χέσασθαι. μάχη τε γὰρ καὶ ἡ πυγμὴ καλεῖται, εἰ καὶ μὴ δι' ὄσπων γίνετο, τὰ δὲ
 αὐτὰ καὶ ἐγγραφα καὶ δίκαια τῶν μαχομένων σημαίνει. αἰεὶ δὲ τὰ μὲν τὰ φύονται
 ὅπλα ἐγκληθῆναι σημαίνει τὰ δὲ τῷ Διώκοιτος ἐγκαλέσαι. ἐτήρησα δὲ ἐγὼ πολ-
 λάκις ἐ γάμον τῷ τοιούτῳ ὄνειρον ποροαγορεύσαντα γυναικὸς τοιαύτης, οἷα ἂν ἦ
 ὅπλα ἔχον οἱ τις ὑπολάβοι πυκτοῦσιν. ἐπειδὴ δὲ ἂν δὲ τῶν οἰομάτων αὐτῶν ἐκ ἔστ
 σαφῶς ὡς εἰρησῆσαι τὰς ἀποδείξεις, χησομαι καὶ τοῖς ὀνόμασιν. εἰ μὲν θώρακι
 πυκτοῦσι τις, λήψεται γυναιῖα, πλεσίαν, πανῆργον, καὶ φιλόφρωντον. πλεσίαν
 μὲν, δεῖ τὸ κατεσκευασθαι τοῖς ὄπλοις. πανῆργον δὲ, δεῖ τὸ μὴ ὀρθὸν ἔχειν τὸ ξίφος.
 φιλόφρωντον δὲ, δεῖ τὸ ὀπίσθαιεν. εἰ δὲ τις μετ' ἀργυρέων ὄπλων πυκτοῦσι, λήψεται
 γυναιῖα ἡρέμα πλεσίαν, πισικὴν καὶ οἰκονομὴν καὶ πειθομένην τῷ ἀνδρὶ. καὶ γὰρ ὑπο-
 βάλει καὶ ἐσκέπασαι. καὶ ἑυμορφότερα ἢ πανοπλία αὐτῆ τῷ φροτέρως. εἰδὴ σκεῦ-
 τοει, ἑυμορφον μὲν λήψεται γυναιῖα καὶ πλεσίαν, μεγάλη δὲ φροῖσαν ὅτι τῆ
 ἐσία καὶ δεῖ τῷ καταφροῖσαν τῷ ἀνδρὶ. ἐ κακῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην. αἰεὶ
 γὰρ διώκει. εἰδὴ ῥητιαρίω, λήψεται γυναιῖα ἀπορον καὶ ἐροτικὴν, καὶ φυγάδα, ῥάστα
 τῷ βελομένω πλεσίαν ἔσται. ἵππος δὲ τὴν γυναιῖα πλεσίαν μὲν εἶη λέγει καὶ
 εὐγενῆ, φρένας δὲ ἐκ ἔχουσαι. Ὁ δὲ ἀειδάριος, ἀργὴν ἐ μωρῶν τῷ γυναιῖα ση-
 μαίνει. Ὁ δὲ ποροβάτωρ, ἑυμορφον μὲν καὶ χαρίεσαν λαμυρῶν δὲ καὶ ἐροτικὴν. δι-
 μάχαιρος δὲ καὶ ὁ λεγόμενος ὀρβήλας ἦτοι φαριακὸν, ἢ ἄλλως κακότερον ἢ ἑυμορ-
 φον εἶη τῷ γυναιῖα σημαίνει. αὐτὰ, ἐπιθανόμομος, εἰδὴ καὶ τὸ εἶδος σιωπιδεῖς
 λόγος γράφω, ἀλλὰ ἀπὸ πείρας τῶν ἐκαστῶ ἀποβανόντων πολλάκις ἐτήρησα.

I D E S T,

GLADIATORIAM exercere, significat iudicium subire, aut aliud
 aliquod certamen siue pugnam pugnare. Pugna enim appellatur
 et ipse Pupillatus siue Gladiatura, etiam si absque armis fiat. eademq;
 illa significant inscriptiones aut iura pugnantium. Semper autem fugiē-
 tis armatura significat in ius trahi: persequentis autem, trahere. Obser-
 uatum autem mihi et saepe tale hoc somnium nuptias designare eiusmodi
 feminae, qualia arma erant eius cum quo digladiari videbare. Quoniam
 autem siue Nomenclaturā demonstrare id nō licet, utar et nominibus.

M 3

Siquis

Siquis cum Thrace componitur, capiet uxorem diuitem, callidam, & ambitiosam. Diuitem quidē, quia tegitur armis: callidam, quia gladium haud rectum gerit: ambitiosam, quia assurgit & inuadit. Siquis verò cum argenteis armis componitur, (id est, Samnitibus) capiet uxorem satis diuitē, fidam, domus & viri seruantem. Nam & inuadit, & tegitur: & pulchrior hæc armatura priore. Si cū Secutore: formosam quidem & diuitem capiet uxore, sed ob opes superbam & virum aspernantē, & malorum illi caussam. Semper enim insequitur. Si cū Retiario, capiet pauperem & lasciuam, & fugacem, facile volenti se vulgātem. Eques verò mulierē diuitem & nobilem prodicit, sed amentem. Aridarius autem (siue Elledarius) ignauam & fatuam. Probactor, pulchrā, venustam, sed lubricam & lasciuā. Dimachærus, siue duobus gladiis pugnans, & is qui dicitur Orbelas, purgamentum aut nescio quod piaculum feminae significat, malis moribus, malā formā. Atque hæc non coniiciens, nec ad probabilia sermones accommodans scribo, sed ab experientiā doctus, quā sæpe hæc singillatim sic euenisse obseruauimus.

CAPVT XIV.

Pausa aliqua iterum. intereā de Suppositicijs dictum. deque sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potiùs gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

FINIERAT Duza, & simul bellaria illata sunt mensæque postremæ. Duza auidē manum ad passulas porrexit, quæ appositæ: O dapes opportunæ! inquit. vobis mihi opus: ita irrausi. Et iamne, munerarie, mittis? Nam Suppositicium pro me hunc Lipsium dabo. Ego adsurgens, Tu me? inquam. quo iure? Iure veteri, ait Duza. quia ita receptum, vt fesso gladiatori aut victo alius atque alius sufficeretur, & contenderet cum victore. Ij Subditicij, vel Suppositicij dicti. Martialis,

Hermes suppositicius sibi ipse.

*Suppositicij
gladiatoribus.*

**Vide Agellium lib. v. cap. ix.*

Græci (apud quos idem in * Athletis mos) vocāt ἐφεδρους. Plutarchus in Sullâ: τὸν μέντοι τελευταῖον ἀγῶνα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐφεδρῶν ἀθλητῆς καταπύων ἀποσενεχθεῖς, ὁ Σαννίτης Τελεσίππος, ἐγγυς ἦλθεν τῷ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖν ἐπὶ Δύεως τῆς Ρώμης: At postremā pugna, Telesinus Samnis, tanquam succenturiatus suffectusque athleta, defesso iā Sulle comparatus, haud multum absuit quin eum ad portas vrbis Romæ funderet prosterneretque. Substituebatur autem sæpe vnus, alter, tertius. Vnde in

Glossis,

Glossis, Εφεδρος, *tertiarius*. Dio in Caracallâ : *μοῖομάχων ἀνδρῶν ὅτι* Sape plures, unde Secundarij & Tertiarij.
πλείστον ἔχειεν αἵμασι. καὶ ἔνα γὰρ αὐτῶν Βάτωνα τελοῖν ἐφεξῆς ἀνδράσιν ὀπλο-
μαχῆσαι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀναγκάσας, ἕπειτα δύο θανόντα ὑπὸ τῶν τελοῦντων περι-
φανεῖ ταφῇ ἐτίμισσε: Gladiatorium sanguine in primis delectabatur. & ex
his Batonem quendam, cum tribus ex ordine eodem die pugnare iussit,
eumq; à postremo interfectum magnificè sepeliit. Credo & Lactantiū
sentire de hoc ritu: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter alter
è duobus occisus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderunt
moras. alios illis compares dari possunt recentiores, ut quamprimum
oculos suos satient. Itaque ades, Lipsi, & pugna mei fessi vicē. Ego
æstuabam & tacebam. sed commodum subuenit Pighius: Non
imponis nobis homo argutissime, inquit, non supponis. Mos
hoc suadet: sed non ad arbitrium tuum. Sors decidebat. Plinius si forte dari soliti. Plinius illustratus.
lib. VI II. Epistolarum: Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors
aliquem seponit ac seruat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt
aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententijs, eam
que superior exierit, tertia exspectat. Statius lib. III. Siluarum:

Iam placide dant signa tubæ, iam sortibus ardens
Fumat arena sacris.

vbi malè vulgò, *fortibus*. Ego ad Pighium, Mi seruator, inquit, Statius correctus.
 statuam certum est statuam tibi: ita in tempore suppetias ad-
 uenisti. Sed quid ad hæc Duza? Tange hominem. licet ad tibi-
 cines mittamus. Imò ad sortes, ait Duza: nam ad eas appello.
 Non placet, inquit Lernutius. Duza mihi hunc diem pugnet,
 sine missione. Heu munerarium crudum! inquit Duza, sed se-
 qui mihi potius est, quàm trahi. Igitur quia de armis dictū, ve-
 nio ad reliqua genera gladiatorum. Inter quos primi se offerūt Pegmares gladiatores vulgò.
 PEGMARES. iis à loco nomen, quia pegmatis impositi depugna-
 bant. Locus vnus Suetonij est, qui eos adstruit, in Caligulâ cap.
 xxvi. *Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo Sole velis,*
emitti quenquam vetabat. remotoque ordinario apparatu, rapidis feris
vilissimos senioq; confectos, gladiatores quoque pegmares, patres fami-
liarum notos, sed insignes debilitate aliquâ corporis subiiciebat. & is
ipse locus anceps. Nam potius ibi legerim, gladiatoribus quoque si sublatis.
pegmares. hoc sensu: Rabidis feris bestiarios viles, inualidosque:
& gladiatoribus, operas pegmares fabrosque subiiciebat. Fauet
huic interpretationi ipse Suetonius in Claudio, cap. xxxiiii.

Preter

*Præter destinatos etiam leui subitaq; de causâ quosdam commisit, de
fabrorum quoq; ac ministrorū atque id genus numero, si ἀπομεινον vel
pegma vel quid tale aliud parum cessisset. Hic Victor: De sententiâ
herclè persuades, inquit. Nā * gladiatores in pegmate pugnant
quis legit? Non ego. & Strabonis lib. vi. Iosephiq; lib. vii. loca
hoc tantum euincere scio, captiuos aut insignis sceleris dānatos
in Pegmate solere ostēdi. De pugnâ verbum nusquam. In voce
tantum hæreo. quâ enim deriuatione, quoue exēplo, à Pegmate
Pegmares? Pegmaticos potius. & certè libri antiqui, *Pegmatos*, in
Tranquillo plurimum referunt: *pegmatis*, quidam. alterutraq; le-
ctio retineri potest, eâ mente vt gladiatoribus supposito scri-
bat patres familias *pegmatis*, id est, è pegmate. Ad pegma autē
moliendum mouendumq; , multi è numero fabrorum admi-
nistri. Ij ergo admoti per occasionem tractiq; in arenam à Ca-
ligulâ. A quâ interpretatione stare etiâ Dio videtur, qui de eadē
hac sæuitiâ, ait illū deficientibus bestiariis rapi iussisse quosdam
ἐν τῷ ὄχλῳ τῶν τοῖς ἰερίοις ἀποστενηκότος, è turbâ que pegmatibus adstabat.*

* Quos ta-
men viri
docti ad-
struunt ad-
seueratè.

Pegmares
ineptè dici.

Patres fa-
milias peg-
matis.

CAPVT XV.

*Meridiani, non inter veros legitimósque gladiatores. sine armis, sine
arte, seminudi.*

DVZA iterum, MERIDIANI, inquit, nunc occurrunt. qui-
bus hoc nomē scilicet à tempore, quia sub meridiem da-
rentur. Dio in Claudio: ἐπίδει δὲ συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας, πᾶν δὲ
σφοδρῶς ἔχαιρε. τότε γὰρ ἄλλα καὶ τὰς ἀπὸ μέσου τῆς δεξιᾶς τοῦ τῶν ἀπίστων καὶ πόντων
καὶ τῶν ποταμῶν ἡδίστα ἔδειπνε. Cui velut interpretes Suetonius cap.
xxxiiii. *Bestiarijs meridianisq; adeò delectabatur, vt etiam primâ
luce ad spectaculum descenderet, & meridiē dimisso ad prandium po-
pulo, persederet. Nominat eosdem Tertullianus: Risimus & inter
ludicras meridianorum crudelitates Mercuriū mortuos canterio exa-
minantem; vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cum mal-
leo deducentem. Nec hi tamen, vt obseruo, legitimi destinatiq;ue
gladiatores; sed bestiariorum velut reliquiæ quædam & pur-
gamenta. Duplex enim spectaculum, * Matutinum & Meridia-
num. Manè cum bestijs depugnabant: post meridiem, ij qui su-
perfuerant, inter sese. & Meridiani gladiatores vocabantur.
Ceterum nec docti factiq;ue ad pugnam erant, nec armis in eâ*

Non veri
gladiato-
res.

* Ad librum
tertium.

utaban-

utebantur aut arte. Cædes tantum promiscua, & velut laniena. *Modus pugnae inter meridianos.*
 Seneca epistolâ v i i. bene explicat: *Casus in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contrâ est. quidquid antè pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt. nihil habet quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi. nunquã frustra mittunt manû. Non galea, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò artes? omnia ista mortes mera sunt. (aut ut rectè liber vetus, mortis moræ) Mane leonibus & vrsis homines: meridie spectatoribus suis obijciuntur.* Interfectores interfecturis iubentur obijci, & victor è in aliam detinent cædè. exitus pugnantium mors est. Hæc fiunt dũ vacat arena. Nec ad aliã crudelitatem grauis eiusdè Senecæ querela spectat, epistolâ xcvi. Homo, sacra res, homo, iã per lulum & iocũ occiditur; & què erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisq; producitur, satisque spectaculi in homine mors est. Mehercules, inquit Victor, pectus mihi cõ mouit Seneca. & quas arbitrer eas feras, quæ hæc spectarunt non dicam lætis, sed siccis oculis? — * ἀγαθὸν δ' ἀπὸ ἀγροῦ ἀνδραγῶν, ut verbum vetus est. At perge Duza. Iterumque ille:*

* Ita emendamus, aliter vulgè.

* Non ergo uniuersè de alijs gladiatoribus.

* Viri autem boni proni ad lacrymas.

MERIDIANI.

N

CAPVT

CAPVT XVI.

Plura agnomina vno capite. Fiscales siue Caesariani. Postulaticij. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Caussa omnes nominum explicatae.

SUPERANT mihi etiam aliquot non tam genera gladiatorum, quàm cognomena. quos omnes promiscuè dabo, & velut vnâ commissione.

FISCALES gladiatores reperti in vitâ Gordiani Iunioris. *Fuerunt, ait Capitolinus, sub Gordiano Romæ elephantum triginta & duo, gladiatorum fiscalium paria mille. Sunt ij, qui in Cæsaris bonis, & velut fisco. Nam Principes ipsi proprios & peculiare gladiatores alebant, ad instruendum suas populique voluptates.*

Itaque rectè καίσαρος μονομάχους Arrianus dixit istos. Libro primo Dissertationum: ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς καίσαρος μονομάχοις εἰσὶ τινες οἱ ἀνανταρτῆντες, ὅτι εἰδὲς αὐτὸς ποδοῦναι εἰδὲ ζῆλον. At in Cæsaris gladiatoribus quidam sunt quibus molestum est non produci, non componi. Eadem sententia (vt multa alia) expressa in Senecâ: Myrmillonem è C. Cæsaris ludo audiui de raritate munerum querentem. Quàm bella, inquit, atas perit! Nec gladiatores solùm, sed alebant etiam histriones. & scripsit in Alexandri vitâ Lampridius, Histriones aulicos eum publicasse. Ab his orti

POSTULATICII gladiatores. Quia enim Caesariani isti eximij viribus, arte, ornatu: sæpe postulari à populo solent, velut muneris auctarium & ornamentum. Seneca epist. vii. Hos plerique ordinarijs & postulaticijs paribus præferunt. Suetonius in Domitiano: *Quæstorij muneribus, quæ ommissa reuocauerat, ita semper interfuit, vt populo potestatem faceret bina paria è suo ludo postulandi, quæ nouissima aulico apparatu induceret. Ait aulicum apparatus, quod in Gallienis Capitolinus, gladiatores pompabiliter ornatos, cum auratis vestibus matronarum. Et credo ornatos eos* auro: præeunte mihi Spartiano in vitâ Hadriani: Trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenâ misit, ad deridenda eius muneris. Numerum enim ibi dumtaxat præter morem fuisse centeam, non vestem. Ad hoc gladiatorum genus referendi hi loci. Suetonij in Claudio cap. xxi. Palumbum (ita gladiatori famoso nomen) postulantiibus, daturum se promisit si captus esset. Calig. cap.*

Gladiatores fiscales.

Siue Caesariani, aulicique.

Histriones Principum.

Postulari gladiatores solent.

Suetonius explicatus.

**Vide ali- quid in Ele- is nostris caput xxv.*

cap. xxx. *Cum Tetrinius latro postularetur, & qui postularent Tetrinius esse ait. Plinij in Laudatione Traiani: Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur. Martialis:*

Cum peteret pars hæc Myrinum, pars illa Triumphum:

Promisit pariter Cæsar vtrâque manu.

Ex quibus etiam discitis, nominatim hunc illumue gladiatorem flagitari in pugnam solere, siue manu siue scelere notum. Sunt &

CATERVARI inter gladiatores, à modo pugnae scilicet cum non singuli cum singulis, ut moris, sed confusi mixtique pugnant & per cateruas. Scio esse * qui abnuant, quique secus interpretentur: sed à me omnia exempla. Suetonius Caligulâ: *Retiarj quinque numero gregatim dimicantes. id est, velut cateruatim. Dio clarissimè de Cæsare lib. XLIII.*

* vulgè interpretos Suetonij.

τὰς δὲ ἀνδρας συνέβαλε μὲν καὶ ἕνα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὡς ἄντι εἰδισο. συνέβαλε δὲ καὶ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ πλείους, καὶ ἵππείαι ἵππεύσι, καὶ πεζοὶς πεζοῖς, ἄλλους τε ἀναμιξὲς ἀλλήλοις ἴσοις: Viros quidem inter se commisit, ut moris erat, singulos cum singulis: sed tamen etiam maiore numero in Circo confertos dedit, equites cum equitibus, pedites cum peditibus pugnantes: alios verò confusè & permixtim, æquo vtriusque numero. Iosephus libro VII. Antiquitatum, de Tito, qui Cæsareæ spectaculum dabat: καὶ πολλοὶ τῶν ἀιχμαλώτων ἐνταῦθα διεφάρσταν, οἱ μὲν θηρίοις ὠδραβλήθεντες, οἱ δὲ καὶ πλεονεθὺν ἀλλήλοις ἀναμαζόμενοι γηέσας πολεμίοις: Multi è captivis illic consumpti. alij bestiis obiecti, alij cateruatim & plures, more hostium, depugnare inter se iussi. Dio iterum in Nerone: πεζοὶς ἕκαστος ἕνα πρὸς ἕνα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς αἰμα πρὸς ἴσους συνέβαλεν: id est, Pedites, non solum singulos cum singulis, sed etiam multos cum pari numero componebat. Nec ab aliâ mente Cateruarij Pugiles Tranquillo, in Augusto cap. XLV. Inuenio &

VICTORES, in Plinij xxxvi. cap. xv. de Curione: *Raptisque è contrario repente pulpitis, eodem die Victores è gladiatoribus suis produxit. Et in lapide veteri. nescio an γειμῶς & ab effectu; an cognomine certo, & discernendi causâ. HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES. CAMPANIAE. PRAETIS. ET. AESTIM. PARIA. GLAD. EDIDIT. Item in Plinio*

Consummati gladiatores reiecti.

CONSUMMATOS. non disertè scriptos, sed eliciunt ex eius verbis lib. VI. de Elephantis: *Pugnauère postea & singuli Principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum.* At ego abire eos à Plinij mente iudico: nec aliter eum accipio; quàm quasi dixerit, in fine gladiatorij spectaculi. vt elephanti additi fuerint velut corollarium, ad concludendos finiendosque ludos. Possis etiam accipere * consummationem gladiatorum, cum coniuncti omnes congregatiq; pugnant, redacti tanquam in vnam summam. Postremò

* Ad Turnebum lib. XXI. cap. XXXII.

Ordinarij gladiatores.

ORDINARIJ gladiatores lecti, qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur: à prioribus illis (Postulaticios dico & Cateruarios) diuersi. Seneca nominat epist. VII. & Ordinarios pugiles Sueton. Augusto, cap. XLV. quem eundem in Caligulâ videte, cap. XXVI. Vidi & risi qui OBSEQUENTES gladiatores erueret è vitâ M. Antonini philosophi: *Armatit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellauit.* sed enim discat, Spartianum hoc sentire, Marcum in militiam legisse gladiatores, quos ad velandam ignominiam honestè Obsequentes appellauit: sicut & feruos, quos Volones. De hominibus dixi omnia, vt meæ quidem memoriæ captus fuit. Siquid me præterijt, subijcite.

Obsequentes qui apud Capitolinum.

POSTVLATICII.

CATERVARII.

Ad terminum de Hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica. Item quid Ornamenta.

DIXISTI fanè quàm accuratè, ait Berchemius; sed quoniã inuitas, velut in scenâ, monitor ego. De veste & armis ecquid potes plenius? Age, inquit Duza, sit hoc velut auctarium operæ huius. Retiariorum vestem Tunicam dixi fuisse: opinor & aliorum. Certè Dio Commodum vt Secutorem adornans, facit eum prodisse ἐν τῷ χιτῶνι καὶ ἀνυπόδητον, in tunica & discalceatum. Suetonius etiam in Claudio notat vt insolens: *Induxit, inquit, vnum ex nomenclatoribus suis, sicut erat, togatum.* Tamè ecce Tertullianus disertè, de Pallio: *Verùm & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur.* Et Capitolinus in Pertinace de veste Commodi venditâ: *Toga, inquit, armaque gladiatoria gemmis auroque composita.* Nec facile compono diuerfos, nisi si, labèti æuo, mutata res. Togam certè, cùm in honore & vsu fuit, quis credat fœdatam ministeriis arenæ? De armis non magnoperè habeo quod addam, nisi appellata ea antiquis propriè Ornamenta. Eò moneo, quia titubare, imò labi, video in eâ voce viros doctos. Seneca Natural. Quæstion. libro quarto, initio: *Sic ergo formare vt scias te non posse consequi vt sis impenetrabilis: cùm omnia caueris, per ornamenta feriet.* honestissimè à re gladiatoria, id est per ipsa arma. At *eramenta*, ibi mauult vir eruditus. Seneca epistolâ XIIII. *Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est.* Et Suetonius ecce audentiùs, ipsos gladios appellat Ornamenta. Titi cap. ix. *Insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industriâ collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ille Ornamenta dicit, at Victor in eâdem re, *ÿsque gladios tradidit.* rectè. Tamen in Tranquillo non defuit Beroaldus substituere, *instrumeta.* Vos Festum audite: *Ornatus, inquit, dicitur bene aptus, vt miles, aut gladiator, aut acturus fabulas.* Bene Festus: & ad eius mentem Plautus: *Ornamenta absunt: Aiacem, hunc cùm vides, ipsum vides.* Ornamenta etiam boum, apud Catonem. De armis, videtur nescio quid mutasse aut potiùs desitum reuocasse Domitianus, quod Martialis indicat illo Epigrammate:

Cùm veteres Latia ritus renouentur arena,

Et pu-

De veste gladiatorii in genere.

Tunicatos videri se. quod accit. si ruos.

At Togatos, ex Tertulliano & Capitolino.

Arma, Ornamenta dicta.

Stabilita lectio in Seneca.

Et pugnet virtus simpliciore manu.
 sed indicat tantum : & ideo nihil elicio certi.

CAPVT XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & inuitatio, quæ ante diem muneris vsurpata, explicantur.

SED ego iam portum video. Salue ô optatum mihi Si-
 ergo terminus de Modo? aut quis eum panget? Illi Duza, Var-
 ro opinor olim, Est modus matulæ: sic nobis, mi Victor, fabu-
 læ. Aut si tanta libentia audiendi vobis: agite, Victor ipse mit-
 tatur in hoc stadium, cui lampada ego do. Lernutius ridens,
 Et ego tibi Duza rudem. Bonam strenuamque hanc pugnam
 pugnasti nobis. igitur ornamenta tua transfer in hunc Victo-
 rem. Hem! inquit Victor: hoc est quod olim dicitur, Fabrum
 cadere cum ferias fullonem. Duzæ parabam vincula, constrin-
 gor ipse. Tamen adeste, audite: de Modo modicè dicam, aut
 potiùs intra modum. Tria sermonis mei capita. Quid ante
 pugnam: Quid in pugnâ: Quid post pugnam. Ante pugnam
 moris, vt Editor libellos proponeret, in quibus dies futuri
 muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet allicien-
 dæ plebi, & exspectationi commouendæ. Id vocabant Pro-
 nuntiare munus. Suetonius in Iulio: *Munus populo pronuntia-*
uit in filia memoriam. Ostendere munus. Cicero: *Et si munus fla-*
gitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concita-
tus. Proponere munus. Suetonius in Tito: *Omnes tantâ comita-*
te tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum sed ad spe-
ctantium arbitrium editurum se professus sit. Ad has edictiones Se-
 necæ locus facit, de Breuitate vitæ: *Itaque ad occupationem ali-*
quam tendunt, & quidquid interiacet, graue est: tam mehercules
quàm quando dies gladiatorij muneris dictus est, transire medios dies
volunt. Quin & edicta vocat, epistolâ CXIX. *Nemo qui parturiëti*
filiaë obstetricem accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit.* Edi-
 cebant autem describebantque futurum munus in libellis. Ita
 Cicero vocat Philippicâ II. *Quid de Commentarijs infinitis? quid*
de chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, quia ea tan-
quam gladiatorum libellos palàm venditent. Nec enim placet refer-
 ri ad

*Vltimus li-
mes de mo-
do.*

*Victori di-
cenda.*

*Libelli gla-
diatorij.*

*Pronuntiare
munus.
Ostendere.*

Proponere.

*Edicta, &
edicer
diem.*

**quia pa-
ria descri-
pta ordine
& totus
apparatus.
Libelli gla-
diatorum.*

Cicero explicatus.

ri ad libellos, in quibus Lanistarum dictata. Potius ad libellos indices ludorum, quos vendebant describentque palam, ut in prouincias mitteret & ad amicos absentes. Nec alium libellum Cælius Ciceroni miserat meritis eius notam, lib. II. epistolar. ad Familiares: *Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut gladiatorum compositiones, & vadimonia dilata ad me mitteres?* Libellum munerarium adpositè vocat Pollio, in Claudio: *At ego scio sepius inter gladiatores bonis pugnantibus Aureoli nomen appositum. Habuit proximè tuus libellus munerarius hoc nomen in Indice ludorum.* Allusit & explicuit comiter bonus Seneca (patrem dico) lib. IIII. Controu. *Quod munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, qui noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio: non omnes simul produco. aliquid noui semper habeat libellus.* Nec verò in libellis solùm pronuntiatio hæc munerum: sed etiam in tabulis & picturâ. Pingi, inquam, iubebant habitum formamque pugnantium gladiatorum, item loci, munerisque torius. Plinius serio notat libro xxxv. Pingi, inquit, gladiatoria munera atque in publicum exponi cæpta à C. Terentio Lucano. *Is auo suo triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Diana posuit.* Apud Horatium lib. II. Saryrâ VII. eleganter Dauus:

Picta tabula gladiatorum.

Quando
stille
cuius mentio
Donato in
vitâ Terentij: cui
poeta is libertus.
Horatius
illustratus.

*Vel cum Pausiaca torpes insane tabellâ;
Qui peccas minus atque ego, cum Fului Rutubique
Aut Placideiani, contento poplite miror
Praelia, rubrica picta aut carbone? velut si
Reuera pugnent, feriant, vitentque, mouentes
Arma viri.*

vbi graphicè videtis formam eiusmodi tabularum. Illud autè, *Contento poplite*, habitum nimirum exprimit pugnantium gladiatorum: ne ad seruum ipsum referatis, cum interpretibus laeuis. De his picturis Trebellium capio in Vitâ Carini: *Memorable maxime Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus.* Vbi nescio an restituenda *Porticus Statilij*. Idemque in Venatione seruatum esse ex Capitolino discere est, in Gordianis: & hodie seruant nostri in isto Battualiu ludicro, quod Gladiatoriū vocant, etsi prisci illius vix umbram.

Et Trebellius Pollio.

Fortasse & emendatus.

CAPVT XIX.

Quae ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioque compositiones, & ostensio ornamentorum. Prælusio, hastis, rudibus, armis. Tubæ cantus, & Versa arma.

HÆC ante muneris diem. At die ipso, gladiatores ordine deduci in Arenam mos fuit, & inibi solemni quâdam pompâ circumduci. *Quintilianus: Iam dies aderat, iam ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis siue pompam dixerant.* Ad quam traditionem accommodo illud Capitolini in M. Antonino: *Faustinam quondam cum gladiatores transire vidisset, unius ex his amore succensam.* Postquam introducti, paria inter se componebantur, siue vt Græci decenter appellant, *ἰσὺν*. Componere dixi. ita enim loquebantur. Plinius pulcherrimè de occultâ quorundam animalium discordiâ lib. VIII. cap. XII. *Quam quis aliam tantæ discordiæ causam adtulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Vbi melius liber vetus, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem.* Etiam, Comparare. *Quintilianus: Cum me una tamen res apud quosdam faceret miserabilem, quod viderer iniquè comparatus. Certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilius steterat.* Item Committere. cuius verbi sæpe exempla. In hac compositione prima Editoris cura, vt pares cum paribus confingerent. Atque adè id volebant ipsi Gladiatores. Seneca alibi: *Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi: & scit eum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincitur.* Lucanus libro IIII.

— *veluti fatalis arena*

Muneribus, non ira vetus concurrere cogit

Productos: odere pares.

Et benè, productos: quia id quoque arenæ huius verbum. Seneca de virtute loquens: *Produci enim illi & tentari expedit: nec vlli intelligunt, quanta sit, quàm qui vires eius laceffendo scriferunt.* Post comparisonem, credo, gladij armaque quibus pugnaturi, Munerario ostendebantur: explorandi causâ, & an satis acuti. Suetonius Tito: *Ceterum ipsos non solum familiari cana adhibuit,*

○

sed

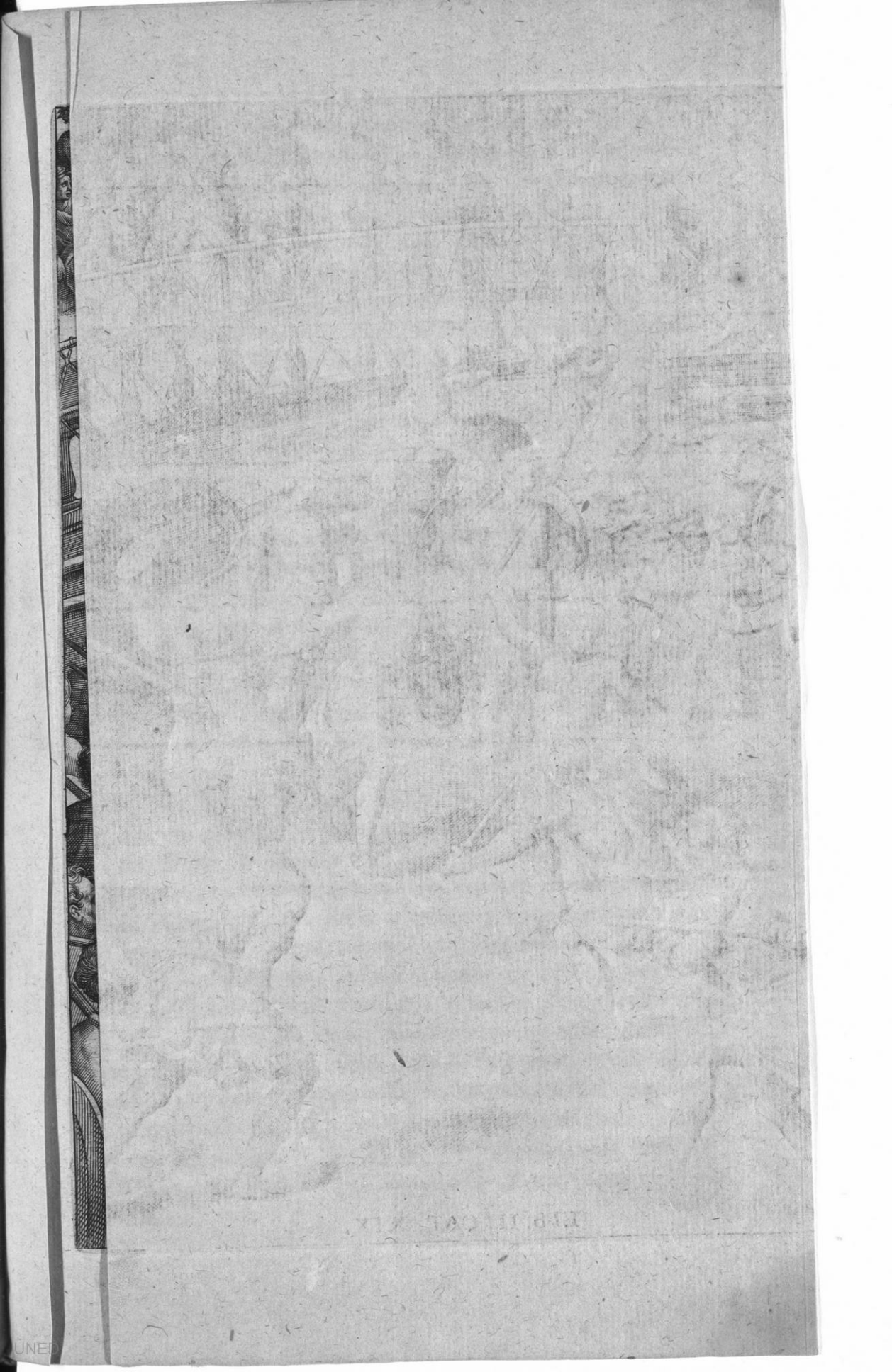
sed & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexerat. Nam Titus ipse tunc Editor. Victor de eodem facto, petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem. Dio clarissimè in Neruâ: Collocavit eos in spectaculo quodam iuxta se, ignaros quòd proditi essent: iisque gladios tradidit, in speciem quidem uti diiudicarent an satis acuti essent (quod fieri solet:) reuerâ vt ostenderet parum se sollicitum, si vel statim interficeretur. Facit ad hunc inuulgatum adhuc ritum, quòd Dio idem scribit gladios acutissimos * Drusianos vulgò vocatos: videlicet quia crudelis ille & cruentus editor acutissimos eos semper exigebat. Còtrâ lenissimus Marcus Imperator, qui, vt Dio ait, ἔπειτα τὴν φόνον ἐκέρχαιρεν, ὥστε καὶ τὰς μονομάχους ἐν τῇ Ρώμῃ ὡς περ ἄθλητὰς ἀκινδύως ἐώρα μαχημένους. σιδήριον γὰρ ἐδέποτο ἐδενίαντων ὅτι ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀμύλητον ὡς περ ἐσφαγεομένοις πάντες ἐμάχοντο. adeò à cede abhorruit, vt & gladiatores Romæ, tamquam abletas, sine periculo aut noxâ, pugnantes cerneret. Ferrum enim acutum nemini eorum commisit, sed obtusis & velut orbiculatis gladiis omnes pugnant. Interpellauit hîc Lernutius, Heus tu, inquit, longum hoc tuum anteloquium: pugnam ipsam videre auco. iam committe. Mane etiam, inquit Victor: prælusio præmittenda est. Viden' tu illos qui arte quâdam iaciunt hastas? viden' qui velut feriunt gladijs? Puræ à ferro illæ hastæ, obtusi gladij. denique proludunt, & eludunt. Prælusionis diem Symmachus appellat lib. II. epistol. de canibus: Quos prælusionis die ita Roma mirata est, vt ferreis caueis putaret aduectos. Sed ille de Venatione aut Circensibus: at propriè de Gladiatoribus, Cicero de Oratore: Sed si in illo ipso gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressionem multa sunt, quæ non ad vulnus sed ad speciem valere videantur, quanto hoc magis in oratione expectandum est? Vbi scripserim, in illo ipso gladiatorio vili certamine. Prælusio autem in Hastis, Rudibus, Armis. De hastis, Cicero in iisdem libris: Atque eiusmodi illa prælusio esse debet, non vt Samnitium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur. Iterum idem: Et ait cum brachium concalfecerit, tum se solere pugnare. neque attendit eos ipsos (gladiatores intelligit) unde hoc simile ducit, illas primas hastas ita iactare leuiter, vt & venustati vel maximè seruiant, & in reliquum viribus. Hos Pilarios & Ventilatores

*Vide & coniunge qua scripsi ad lib. III. An. nal. Tassiti.

Prælusio, siue prolusio. Dies prælusionis, qui prælusio legitimo certamini.

Hastis præludant.

Pilarij.

LIB. II. CAP. XIX.

tilatores Quintilianus appellat: qui ea quæ emiserant ita librabāt, ut venire in manus viderentur, quaque iuberentur decurrere. De rudibus, Eumenius Rhetor in ea quæ De instaurandis Mænanis: Neque enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diversitas. Ibi armantur ingenia, hinc præliantur: ibi prælusio, hinc pugna committitur: hinc plerumque velut sudibus & saxis, illic semper telis splendidibus dimicatur. Nec enim ambigo quin rescribendum rudibus & hastis. Unde enim ibi saxa? Et hanc correctionem, amici, imputo hodie vobis. Ovidius III. De arte.

Rudibus
præliantur
bant.

Eumenius
correctus.

Sic ubi prælusit, rudibus puer ille relictis

Spicula de pharetrâ promit acuta sua.

Tertullianus oculos hinc habuit, dum scripsit aduersus Valentinianos: Congressionis lusionem deputa lector, haud pugnam: ostendam, sed non imprimam vulnera. Appellabant hæc lusoria tela.

Lusoria
tela.

Seneca: Remoue ista lusoria arma, decretorius opus est. Item lib. I I.

Quæst. Natural. Illos verò viros altissimos error iste non tenuit, ut putarent Iouem modò leuioribus fulminibus, & lusorijs telis uti.

Exercitoria tela, alibi * Tertullianus. E contra, vera & acuta

* De pœnitentiâ.

tela, Decretoria: ut in verbis Senecæ iam dictis. Credo ideò, quia hæc velut decreto Prætoris siue Editoris dabantur, postquam inspecta acriter & probata. Hinc obscuriores illæ metaphoræ lucem accipient in eodem Senecâ: ut lib. I. De Clementiâ: Nisi plus est quod timet quàm quod damnat, non accedet ad decretorium stilum. Et Epistola CIII. Intrepidus horam illam decretoriam prospice. Eadem arma dixere & Pugnatoria. Suetonius

Pugnatoria
arma.

in Caio: Batuebat pugnatorijs armis. Significat enim eum omisâ rudi, vsum gladio vero. Non aliter quàm Commodus, qui gladiatores, specie depugnandi, crebrò trucidauit, cum ipse ferrum obiectum veronibus plumbeis vteretur, ait Aurelius Victor. quem lo-

Aur. Victor
explicatus
& emenda-
tus.

cum vexant variè viri docti. Restituo ego, ferro obiecto veronibus plumbeis. Hæc sanè scriptoris cognominis mihi mens, malâ fraude pugnasse Commodum: & velut lusorijs armis vteretur, vsum veris. Ferrum enim obduxisse dumtaxat laminis è plumbo: cum gladium ipsum putarent esse è plumbo. Sed redeo ad rem. Pugnatorium mucronem Seneca pater dixit lib. II. præfatione: Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatorius

mucro.

Armis præ-
lusere.

muscro. Addidi etiam armis eos prælusisse: & rem dixi. Nam parmas aut clypeos in altum iaciebant, recipiebantque cum venustate. Martialis lib. IX.

Suxima licet velox Agathine pericula ludas,

Non tamen efficies vt tibi parma cadat.

Nolentem sequitur tenuesque reuersa per auras

Vel pede, vel tergo, clune, vel ungue sedet.

Vt peccare velis, cum feceris omnia, falli

Non potes. arte opus est, vt tibi parma cadat.

Nec parmas solum, sed & hastas, vt prædixi: fortasse & gladios.

Ventilare.

Id vocabant propriè Ventilare. Seneca pater lib. III. Controu.

Deinde res ipsa diuersa tota est: aliud est ventilare, aliud pugnare. Seneca filius Epistolâ CXIII. *Quàm stultum est, cum signum pugne acceperis, ventilare?* Martialis:

Currit, & in toto ventilat arma boue.

Plinius etiam elephantibus doctos ad hanc prælusionem ostendit.

Eludere, si-
ue Deludere.

Vulgare erat, inquit, per auras arma iacere, non auferentibus ventis,

& gladiatorios inter se edere congressus. Hoc ergo, Præludere: at

cum deserint, dicuntur elusisse, aut delusisse. Cicero de Isocrate:

Non enim in acie versatur & ferro: quasi rudibus eius eludit oratio.

Nec absimili notione *Litus* definiebat Aquilius *quà fluctus eluderet.* id est, ludere definirer. Plinius Deludere dixisse videtur,

lib. XXXVII. *Luxatis potus medetur, vt licet videre gladiatores,*

cum deluserunt, hac iuuari potione. Audit sine iam, amici, has

tubas? signum commissionis sunt & veræ pugne. Ideò Apuleius

tubam terminalem appellat, quia primitias & ludicra certaminis

finiret terminaretque. Libro X. *At ubi discursus reciproci multitudes ambages tubæ terminalis cantus explicuit.* Virgilius:

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quinctilianus in Gladiatore: *Sonabant clangore ferali tubæ.* Stadius

in Siluis:

Iam placida dant signa tubæ.

Nec alterius sententiæ illud Satyrici — *dignissima prorsus Flo-*

rali matronæ tuba. id est, digna quæ commissione Floralium pro-

ducatur. Idque in omnibus ludis factitatum, etiam scenicis.

Seneca epist. LXXXV. *In comessationibus (emendo clarè, commis-*

sionibus) nostris plus cantorum est, quàm in theatro olim spectatorum fuit.

Seneca e-
mendatus.

cùm omnes vias ordo canentium implevit, & cauea aeneatoribus cin-
 cta est, &c. Aeneatores enim, Tubicines. Plinius lib. II. epistolar.
 Qui numquam castra viderunt, nunquam tubarum sonum nisi in spe-
 ctaculis audierunt. Iuuenalis de senum incommodis.

Quid refert magni sedeat quâ parte theatri

Qui vix cornicines exaudiat atque tubarum

Concentus? —

Seneca hoc signum pugnae intellexit. Quàm stultum est, cùm sig-
 num pugnae acceperis, ventilare? Diremptâ ergo Prælusione, abie-
 ctisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est quod
 Dimicare ad certum Tertullianus alibi vocat. Appellabant id
 etiam, pugnare versis armis. Caper litterator: Inuersis armis pu-
 gnasse gladiatores non est dicendum, sed versis, id est transmutatis. sic
 non inuersis* pannis agitasse aurigas, sed versis. Plauti versum è
 Cassinâ illustrabit hæc nota:

— ita rem natam intellego,

Necessum est vor sis gladiis depugnarier.

Nec enim aliud in eâ armorum versione esse, faciliè persuadeor
 Ouidij versu De arte:

Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.

Aliâs suspicari possimus, si quis à genere ad genus alterum
 transeat, puta à Secutore ad Retiarium, dici eum pugnare ver-
 sis armis. At placet prius. etsi in Plauti versu saluam etiam-
 num mihi mouet mea olim diuinatio, *veris gladiis.*

*Infere Figuram. in quâ tu, Lector, scito quadam à pictore esse ad rem subii-
 ciendam oculis, non à veritate. ut ostiolum ante Editorem, gradus in
 arenam: quia reuera per alios interiores aditus delati gladij & arma in
 Orchestram.*

*Versis ar-
 mis pugna.*

** Cum pan-
 nos sume-
 bant alte-
 rius colo-
 ris: puta
 pro russato
 Venetum.
 Plautus
 explicatus.*

CAPVT XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu stabant. petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

Modus gladiatoria pugna.

In statu stare.

QVAESO oculos mihi nunc date & aures. Pugnam vobis ostendam: sed cum Ioue Homericò in monte sitis, & extra teli iactum. Ecce componunt se gladiatores & colligunt in arma: deus bone! quantâ arte curaque, sui defendendi, alterius petendi! Nec mirum. *Gladiator enim composito ad pugnam (ait Agellius) hæc proposita fors est: aut occidere, si occupauerit; aut occumbere, si cessauerit.* Hanc ex arte posituram, vocabant Statum. Petronius de anu: *Statum præliantis componit.* Plautus faceret, vt solet, allusit Milite:

— *in statu stat senex* —

Vt adoratur mæchum qui formâ est ferox.

Quadrigarius correctus apud Agellium.

Quadrigarius in singulari certamine Galli cum T. Manlio: *Ita vt antè dixi constiterunt. Gallus suâ disciplinâ, scuto proiecto, cantabundus (malim, cautabundus quasi vitabundus.) Manlius animo magis, quàm arte confusus, scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbauit. Gallus dum se iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scutum scuto percutit, atque de loco hominem proiecit. Vbi videtis curæ iis fuisse atque adeò laudi, mansisse in statu. Laberius:*

Quem nulla ambitio, nulla vnquam largitio

Mouere potuit in inuentâ de statu.

In gradu stare.

Imò nec læsi deserebant. Seneca Consolatione ad Polybium: *Omnes scient quomodo te in isto gesseris vulnere, vtrumne statim percussus arma submiseris, an in statu & in gradu steteris. quem locum tentant frustra. Idem enim est, Stare in gradu. Seneca: Quorum alter vulnus premit, & constat in gradu. Lucanus, siue quis alius auctor Poëmatij ad Pisonem:*

Correctus Lucanus.

Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis,

Inque gradu clausis libuit consistere membris,

Et vitare simul, simul & captare petentem.

Ita malo prorsus, quàm vt edunt, *Inque gradum.* Hinc apud Terullianum: *De gradu pellere, aduersus Marcionem: Cedere de gradu,*

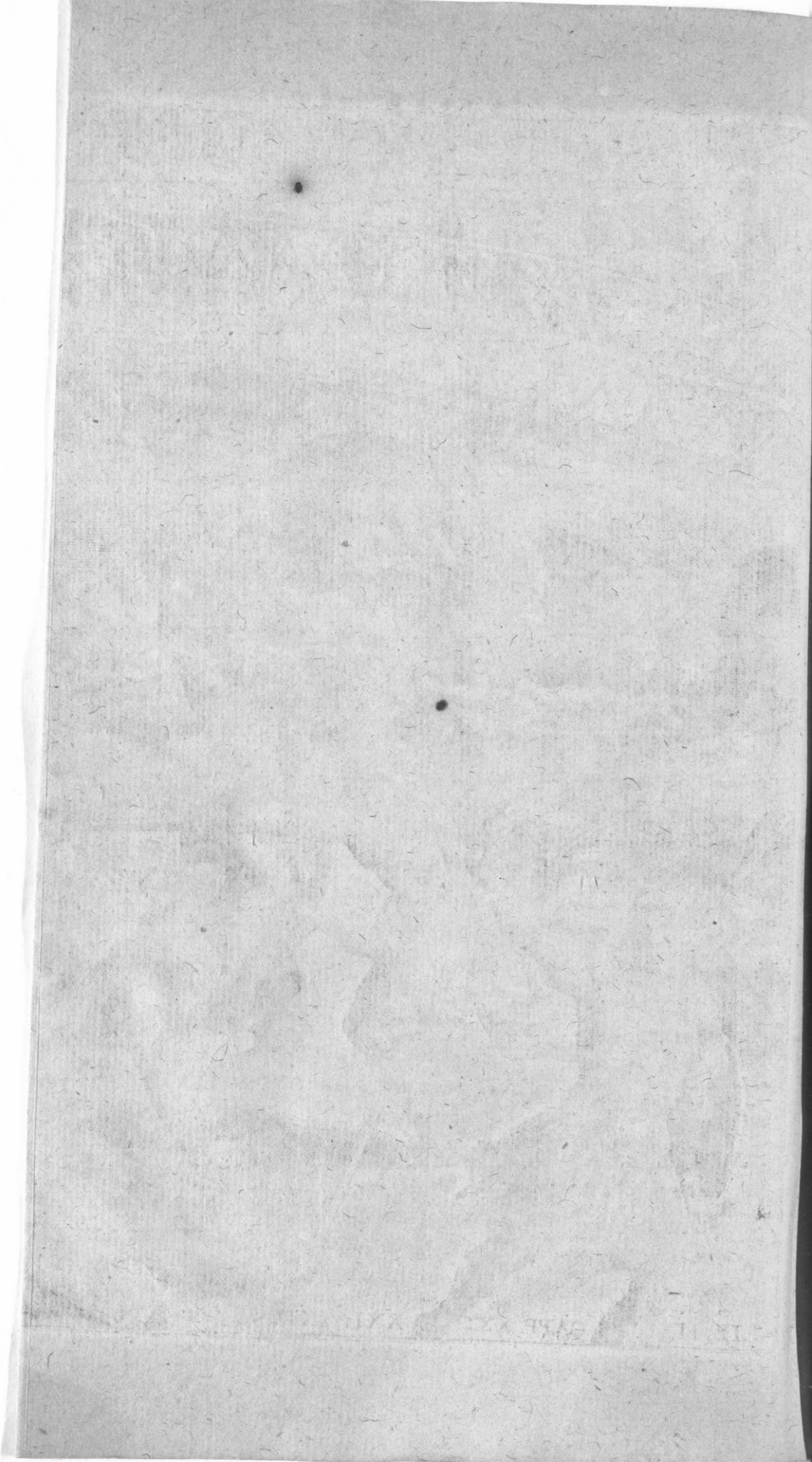

LIB.

UNED

LIB. II. CAPP. XX. XXI. XXII.

gradu, Præscriptione aduersus Hæreticos : *Construere gradum*, Apologetico. Cicero etiam ab hoc gladiatorio more elegantem metaphoram plus semel vsurpat, Dejici, deturbari, de statu animi, statu mentis : & restituendam in Oratore eius ad Brutum (libro, qui non legendus iuuentuti, sed ediscendus) cen- *Coniectura
in Cicerone.*
 seo : *Quo genere nos mediocres, aut multò etiam minus : sed magno
 semper vsi impetu, saepe aduersarios de statu animi deiecimus.* Sic eligam, præ vulgatâ, *de statu omni.* Certè hoc Cicero voluit, & accommodat ad Hortensium, Catilinam, Curionem, quibus vis illa dicendi linguam imò mentem eripuit. Cùm hoc modo igitur paria in statu : petebat alter, vitabat alter. Petebat dico. *Petere, &
Petitiones.*
 ita enim proprie : & ictus ipsi, *Petitiones.* Seruius ad illud Virgilij, *Volscentem petit, in solo Volscente moratur : Petitiones,* inquit, proprie dicimus impetus gladiatorum. Cicero in Catilinam : *Quot ego tuas petitiones, ita coniectas vt vitari nullo modo possent, parua quadam declinatione, & vt aiunt, corpore, excessi :* Idem in Ora- **Vt Prudentius in-
terpretatur, lateris
sinuamine.*
 tore : *Vt enim athletas, nec multo secus gladiatores, videmus nihil nec vitando facere cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palestram quandam : sic oratio neque plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta.* Videntur etiam appellasse conatus inuasionisque singulas, *Manus.* Quintilianus lib. v. cap. XIII. *Vt gladiatorum manus quæ secundæ vocantur, sunt & tertia, si prima ad euocandum aduersarij ictum prolata erat : & quarta si geminata captatio est, vt bis cauere, bis repetere oportuerit.* Idem lib. I X. cap. I. *Nam vt in armorum certamine aduersos ictus & rectas manus cùm videre tum etiam propulsare facile est ; auersa tectæque minus sunt obseruabiles : sic oratio, &c.* Nec diuersâ multum ratione Seneca dicit, *Manum mittere, epist. VI I. Nunc nihil habent quo tegantur, totis corporibus ad ictum expositi. nunquam frustra manum mittunt.* Paullò aliter Apuleius lib. I I I I. *Gladiatores illi famosa manus, venatores isti probatae pernicitatis.* Significat enim veteres gladiatores, & quorum dextræ non vnâ cæde imbutæ. Magis conuenit, quòd in ludo alex singulos iactus siue missus, ratione simili appellarunt *Manus.* *Manus
aleatoria.*
 Augustus in epist. apud Tranquillum : *Nam si quascumque manus remisit, exegissem.* Petere igitur, arenæ verbum. etiam *Repetere.* *Repetere.*
 tere. Ita appellabant geminare ictum. *Lactantius : Percussos iacen-*

iacentesque repeti iubent. In Quintilianii verbis supra, *Ut bis ca-
uere, bis repetere oportuerit.* Inde natum in Caligulae caede sym-
bolum: de quo Tranquillus: *Iacentem contractisque membris cla-
mitantem se viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. Nam si-
gnum erat omnium, Repete.* Hæc inuadendi verba; at vitandi ca-
uendi que, Exire. Virgilius:

Tranquillo
lux data.

Exire.

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Manilius:

Ille cito motu rigidos eludere cestus

Nunc exire leuis missos.

Excedere.

Ludere.

Etiam Excedere. Cicero: *parua quædam declinatione, & vt aiunt,
corpore excessi.* Prudentius id ipsum, vti & Manilius, Ludere vel
Eludere dixit:

Nam si nostra fides sæclo iam tuta quieto,

Viribus infestis hostili que arte petita est:

Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi

Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?

Vbi ambigo, num, *Sarissas*, melius. præcessit enim, *iactu*: hastæ
autem iaciuntur pila que, non sagittæ. Tamen in Prudentio ver-
borum non tam acer dilectus. In vitando præcipua cura, vt la-
tus tegerent. Apud Terentium elegantissimo Mureto admo-
nente iam innotuit: *Liceat modo tecto latere discedere.* Seneca lib.
III. Quæst. Natural. *A turbâ quantum potes te separa, nec adula-
toribus latus præbeas.* Et latus certè aduersarius maximè petebat.
Ammianus: *Seque in modum myrmillonis operiens, hostium latera,
que nudabat ira flagrantior, districtis mucromibus perforabat.* Et
Quintilianus in Declamatione quapiam, de Gladiatoribus
qui vinci volebant: *Concurrerant lateribus nudis.* Tibullus:

Latus te-
gere.

Sæpe dabis nudum, vincat vt ille, latus.

Per latus
alterius
peti.

Nec rarum erat, vt cum plura paria pugnarent, vulneraretur
quispiam per alterius latus. A quâ mente Ciceronis illud Inter-
rogatione in Vatinius: *Omnia mea tela sic in te coniciuntur, vt ne-
mo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur.* Et Liuius lib. XL. *Vt
à me ceptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris.*

CAPVT XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læsi supplicabant, & arma submittebant. populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

ET cum exclamatione subitâ hîc Victor: En, en, inquit. Hoc habet. Nos commoti, Quid sibi hic clamor vult? inquit. Non etiam videtis? inquit. læsus est, cecidit Birria. Hoc habet, in vulnere dictum. Vox ea propria insultantis aduersarij, aut acclamantis vulgi. Virgilius:

—teloque orantem multa trabali

Desuper altus equo grauiiter ferit, atque ita fatur:

Hoc habet: hæc magnis melior data victima diuis.

Prudentius meus Psychomachiâ:

Tunc exarmata iugulum meretricis adaeto

Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores.

Hoc habet, exclamat victrix regina.

Simpliciter etiam, Habet. Seneca in Tragœdiis:

Habet, peractum est: quas petis pœnas dedit.

Idem:

Habet, peractum est: fata se nostra explicant.

Et apud eumpse pluriens. Nec alius sanè clamor est, quem Augustinus indicat lib. vi. Confess. cap. viii. vbi de Alypio. Læsi autem gladiatores & mortis metuentes, submittebant arma. Id signum victi fractique. Seneca De prouidentiâ: *Quid ego istum aduersarium mihi sumam? statim arma submittet. non opus est in illum totâ potentiâ meâ: leui comminatione pelletur. Nec ideò tamen liberi. à nutu populi pendeat mors eorum vel salus.* Horatius:

*Ne populum * extremâ toties exoret arenâ.*

Seneca: *Gladiatoribus licet arma submittere, misericordiam populi tentare; tu neque submittes arma, nec vitam rogabis. recto tibi inuitoque moriendum est.* Idem epist. cviii. alludit: *Non faciam quod victi solent, vt prouocem ad populum.* Siue etiam ab Editoris. Cicerero ii. Tuscul. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad Dominos, qui querant quid velint. si is satis factum non sit, se velle decumbere.* Dio in Caracallâ, cum insectatione sæuitiæ eius: *ἀγάρα μονομαχίας ἐο*

Submittere arma.

Populus exorari debebat à gladiatoribus.

* Quia rogaturi admovebant se spectaculis, unde audiri possent.

Editores etiam rogati.

Νικομηδεία ὅτι τοῖς αὐτῆς χυθλοῖς ἐπίσσει. ἔπειτα λέγει ἡ τριθένη πινός κ' ἡστεύουτ' αὐτὸν ὅπως σωθῆ, ἢ Ἀντωνίνου εἰπεῖν, Ἀ' πωλεσε, ἔ' ἄντιπάλαι δέη-
 Σητι. id est: *Munus Nicomediae praeiuit die suo natali. in quo ferunt*

victum quempiam è gladiatoribus supplicasse Antonino vti seruaretur.
illum respondisse, Abi, & aduersario tuo supplica. Nam Antoninus
 ibi Editor. Quanquam reuerà Imperatori, cum praesens, semper
 ius liberandi. Quinimò & solo * superuentu suo : nisi fallunt
 me Ouidij verba de Ponto :

Caesaris aduentu tutà gladiator arenà

Exit, & auxilium non leue vultus habet.

* Atqui ad-
 uersario
 nullum ser-
 uandus.
 Ideo re ipsa
 negatis hoc
 responsum.
 * Ad exem-
 plum credo
 Vestalium,
 quae casu
 obuia pro-
 tollebant
 noxiorum
 poenam.
 Quid mis-
 sio proprie.
 Discrimen
 inter eam
 & Rudem.
 Sine missio-
 ne dare gla-
 diatores.

Veriti id
 Augustus.

Hæc liberatio, Missio dicta. Non enim audio viros eruditos,
 qui cum Rude confundunt. Errare eos scio totà viâ. Missio ad
 victos pertinebat : Rudis ad victores. Illius effectus, vt ab im-
 minenti periculo, & in eum diem dumtaxat liberarentur: huius,
 vt aetatem. Martialis: *Nuper cum Myrino peteretur missio lesa.* mit-
 tebantur ergo læsi. Itaque sine missione dare gladiatores, & sine
 missione pugna; non aliud, quàm ad certam mortem dari, nisi
 vincas : ius non esse, vulneratos supplicesque liberandi. Satis
 clarè vim eius verbi expressit Lilius de Perseo, lib. xli. *Deinde*
sepius gladiatores dando, & modo vulneribus tenuis, modo sine mis-
sione etiam. & Florus de pugna cum Spartaco : *Tandem eruptione*
factâ, dignam viris obiere mortem, & quod sub gladiatore duce oport-
uit, sine missione pugnatum est. Nec video quid iis locis possit op-
 poni. non item quid huic Senecæ: *Abscisâ missione gladiator, quem*
armatus fugerat, nudus insequitur. Non enim certè hîc de Rude.
 & Senecæ mentem satis illustrarunt sub Caio quinque retiarij,
 qui totidem secutoribus* succubuerant : cumque iuberentur occidi (id
 est, abscisâ missione) *vnus resumptâ fuscina omnes victores intere-*
mit. Hinc illud Augusti decretum, qui *Gladiatores sine missione*
edi prohibuit. ait Tranquillus cap. xlv. Clementer. quoniam re-
 perti seui munerarij, qui omnes dabat in certam mortem. Qua-
 lem fuisse credimus Domitium auum Neronis, qui *Munus gla-*
diatorium edidit (verba Suetonij sunt, Neronis cap. iiii.) *tantâ se-*
uitiâ, vt necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coercere.
 Et suspicer hoc ipsum edictum esse, quo vetiti dare sine missio-
 ne. De hac missione Quintilianus in Gladiatore: *Quas ego illius*
preces? quàm pertinaces lacrymas? quàm miserabilem obtestationem
vidi?

vidi: nemo unquam sic rogauit missionem. Idem: Nec difficile tamen sub illo præsertim auctoamento habuisset missionem, sed noluit gladiator viuere. Ad hanc etiam refero, non ad militarem, variè & decenter translata scriptorum loca, vt Senecæ: *Quid porrò prodest paucos annos vel dies lucrifacere? sine missione nascimur.* Apuleij lib. II. vbi nequissima feminarum, *Hodierna pugna, inquit, non habet missionem.* & in simili nequitia illud Petronij: *Donec Quartilla bal-lenatiam tenens virgam, altèque succincta, iussit infelicibus dari missionem.* Eiusdem: *Inhibuitque Tryphæna tam grande facinus, non dissimulat à missione.* Sed in primis elegas Martialis epigramma, quod in Catalectis vulgauit Ios. Scaliger, antea publicè non visum: quod totum subiicio libens illustrandæ huic rei.

*Translatæ
ea dictio ad
res alias.*

Cùm traheret Priscus, traheret certamina Verus,

Esset & equalis Mars vtriusque dius.

Missio sæpe viris magno clamore petita est.

Sed Cæsar legi paruit ipse suæ.

Lex erat, ad digitum positam concurrere palmam.*

Quod licuit, lances, donaque sæpe dedit.

Inuentus tamen est finis discriminis æqui.

Pugnauère pares: succubuère pares.

Misit vtrisque rudes, & palmas Cæsar vtrisque.

Hoc pretium virtus ingeniosa tulit.

Contigit hoc nullo, nisi te, sub Principe, Cæsar:

Cùm duo pugnarent, victor vterque fuit.

Vbi tamen quid sit, *ad digitum concurrere*, ambigo: an non ita propinquos iunctosque pugnare, vt digitus modò interesset? Alioqui & *Digitum* (opportunè monebo) Gladiatores solent *tol- lere*, cum victos se faterentur. Vetus Scholiastes ad illud Persij
— *digitum exere, peccas.* *Digito*, inquit, *sublato ostende, victum te esse à vituis.* *Tractum à gladiatoribus, qui victi ostensione digiti ve- niam à populo postulabant.*

**posita
con.palma.*

*Inserere hic de pugna ipsa Figuram: quæ etiam Caput
sequens tangit.*

CAPVT XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. Intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iuebantur prostrati: qui non vno ictu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Postremò Libitina in Amphitheatris.

POPVLI ergo, vt videtis, in arenâ præcipuum ius: & ad eius voluntatem Domini plerumque se conformabant. Intercedebat pro victis læsisque. Seneca de Tranquillitate libro I I. *Queris quid inter duos intersit? quòd inter gladiatores fortissimos. quorum alter premit vulnus, & constat in gradu: alter respiciens ad clamantem populum significat nihil esse, & intercedi non patitur. Interfici iubebat idem. Signum, conuersus pollex. Iuuenalis:*

Populus intercedebat.

Idem occidi iubebat. Pollicem vertere.

*Munera nunc edunt & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.*

Prudentius, de Vestalibus:

—consurgit ad ictus

*Et quoties victor ferrum ingulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.*

Poëta vetus *ἀνδρῶν*,

*Sperat & in sua victus gladiator arenâ,
Sit licet infesto pollice turba minax.*

Hoc Tranquillus dixit, infestis spectatoribus dimicare, in Julio cap. xxvi. *Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos seruandosque mandabat. Causa huic maleuolæ notæ à contrario prouerbio in favore pollices premendi. quod apud Plinium Horatiumque. Ceterum in quos fauor populi, in quos odium inclinare solitum: discite ab his exemplis. Cicero pro Milone: Etenim si in gladiatoris pugnis timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos & se acriter ipsos morti offeretes seruari cupimus. Seneca de Irâ li. i. Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tam iniquè vt iniuriam putet quòd non libenter pereunt? contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Et bene furorem hunc Quirinium tangit Lactantius lib. vi. *Quero nunc an possint pij & iusti**

Pollices premere.

Audacia & constantia gladiatorum accepta populo. Ignauia, odio.

iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed efflagitant. Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est. Exhorruimus in hac commemoratione, & Heu sæuitiam! inquit Duza: supra fidem meam, nisi fidos dares auctores. Certa Duza res, inquam ego. sed meo voto, Vtinam illi Busirides omnes vnum oculum habuissent! Sed nos spectemus etiam. Dic Victor. Iterumq; Victor: Post hæc ergo, inquit, suffragia vulgi, si alba quidem fauensq; sententia; miser ille mittebatur, sed in eum diem aut id Munus dumtaxat, vt censeo. sin funesta; boni gladiatoris erat decumbere, & libenter fortiterq; recipere ferrum. Id enim imperabatur, *Recipe ferrum.* Cicero pro Sextio: *Ipsum verò quid accusas? num defuit gladius? num repugnauit? num, vt gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit?* Iis verbis subiecta vis; vt iugulū vltro præberent; ne membra contraherent; ne manum opponerent. Mira firmitas, si in re bonâ seriaque. Seneca epistolâ xxx. *Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator totâ pugnâ timidissimus, iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat.* Cicero prorsus graphicè totam rem depinxit in Tusculanâ secundâ. *Quis mediocris gladiator non modo stetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cum decubuisset, ferrum iussus recipere, collum contraxit?* Seneca iterum, De Tranquillitate: *Fortuna illa quæ ludos sibi facit, quo, inquit, te seruem malum & trepidum animal? eò magis confodieris & conuulneraberis, quia nescis præbere iugulum. Vives tutiùs & morieris expeditiùs, qui ferrum non subductâ ceruice, nec manibus oppositis, sed animosè recipis.* Pertinet huc apud eundem Tullium pro Roscio, C. Fimbriæ impotens responsum, Scæuulam accusantis quòd non totum ferrum corpore recepisset. Et allusit poëta magnus:

Sic loquitur, iuguloque haud inscius accipit ensem.

Etiam Prudentius:

Ferrum in papillas omne recepero.

Et tamen misericordia (si ita placet) admixta his sceleribus, si quis caderet gladiator famosus. Statius, de leone:

— quòd te populûsq; patrèsque,
Ceu notus caderes tristi gladiator arenâ,
Ingemuere mori.

Miserabiles famosi gladiatores.

Imò & quidam quasi mitiores, auertebant se à vulneribus. Quinctilianus Declam. cclxxxix. *Multi se à gladiatorum vulneribus auertunt: & quamquam nemo dubitet illud spectaculum esse in parte pœnarum, tamen nequissimorum quoque hominum suprema pericula habent suam gratiam.* At illud feritatis inauditæ, quod Lactantij ipsis verbis ponam: *Quinetiam, inquit, percussos iacentesq; repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari: nequis illos simulatâ morte deludat.* Et estne super alius ad læuitiam gradus? Est. Nam &

Iterabant ictus.

Manum in vulnus mittebant.

manum mittebant in vulnus, & sanguine velut se prolucebant. Colligo ex Lampridij Commodò; qui omen sibi ante mortem, vt ait non leue fecit. *Nam cum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi deterfit.* Illud scilicet prodigio habitum, non quod manum cruentasset (ex more enim:) sed quod capiti suo admouisset. quasi precatus sibi suoque capiti eadem. Sed nec defuisse è populo scite, qui gladiatorum sanguinem ex ipso vulneris hiatu biberent, calidum adhuc spirantemque. contra

*Bibebant sanguinem. *li. xxviii cap. i.*

Libitina in Amphitheatro.

Plinius explicatus.

Porta Libitinenfis.

morbum, fateor: sed iustâ * Plinij detestatione, *cum plagis ne ferarum quidē admoueri ora fas sit humana.* Non ergo iniuriâ in hanc feralem arenam illata, vnâ cum reliquo apparatu, Libitinæ instrumenta. vt esset videlicet, quò mortui subitò efferrentur. Quinctilianus clarè notat: *Sonabant clangore ferali tubæ, illatisque Libitinae thoris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter audietis lib. xxxvii. cap. iii. vbi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitina, totusque vnus diei apparatus è succino.* Ab hac re certa porta in Amphitheatro, quæ Libitinenfis dicta. Lampridius in Commodò: *Galea eius bis per portam Libitinensem elata est.* Dio de eadem re: *Ἐὶ τῇ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κενὸν αὐτῆς καὶ τὰς πύλας, καὶ αἱ οἱ τελευταῖοις ἐπιφέρον, ἔξεκομίσθη:* id est, *Et quòd ultimâ spectaculorum die, galea eius per eam portam quâ mortui efferri solent, elata est.* Ex his videtis, opinor, fatis, quanta ista cruditas: & quam iure Prouerbij vicem scripserit Posidippus Comicus apud Athenæum:

**Nos mitiores gladiatoribus sumus.*

** Τῶν μοιωμαχοῦντων ἑσμεν ἀθλιώτεροι.*

CAPVT XXIII.

Premia victorum, palma, & pecunia. item Rudis. Discrimen inter Rudem & Pilleum: Arma ad Herculis.

INTERFATVS hîc ego, Parce oculis, inquam, istis Victor. Non enim vltra possum sine lacrimis. Lupi, non homines; quique edere sustinuerunt, quique spectare. Macte Constantine, qui sustulisti. Date etiam paullulum, inquit Victor. iam ad exodium perducta res: & pugna certè pugnata est. Venio ad ea quæ post pugnam. Præmia dico, & Rudem. Præmia? inquam ego. quid? vtrumne istis paricidis? Istis, inquit. Augustinum audi tecum indignantem libro III. De ciuit. cap. XIII. *Pugnant etiam gladiatores, vincunt & ipsi: habet præmia laudis & illa crudelitas.* & quidem præmium victori duplex, Palma & Pecunia. De palmâ Suetonius Caio: *Myrmillonem ferreâ sicâ confodit,* Palma gladiatorum. *& more victorum cum palma discurret.* Lampridius in Commodo: *Tantum palmarum gladiatoriarum confecerat, vt mille contingeret.* Cicero pro Roscio: *Plurimarum palmarum nobilis ac vetus gladiator.* & ibidem: *Multas eius esse infames palmas, hanc primam lemniscatam quæ Romæ deferatur.* Iisdem & pecunia data. Suetonius in Claudio, de subito gladiatorio munere loquens: *Nec vltimo spectaculi genere communior* (ego verò legerim, *comior: vt comitatem Claudij prædicet) aut remissior erat: adè vt oblatos victoribus aureos, prolataque sinistra manu, pariter cum vulgo voce digitisq; numeraret.* Iuuenalis Satyrâ VII.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Quæ donationes effusè creuerant, & coërcendæ à Principibus sæpe. Sed & vltra legitima præmia, corollaria adiiciebantur, exemplo à scenâ. Suetonius Augusto: *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus & ludis & grandia & crebra de suo offerebat.* Superest de Rude: cuius mentio iucunda mihi. * Hanc indulgebant gladiatoribus veteranis, quasi magisterij signum: aut etiam nouis, in nouo aliquo & strenuo facto. Idque populo impetrante. Quintil. *Quidam vt patrem sepeliret, se auctorauit: sed die muneris productus, sub titulo causæ rudem postulante populo accepit.* Hanc gladiator (si tamen vera & germana Acronis in Horatium

Pecunia item.

Suetonius correctus.

Rude donare.

* Rudem è ferulâ: de quâ lib. I. cap. xv.

Acronis ambigua adserio.

ratium

ratium nota) *stans ad crepidinem Circi sub circulo Amphitheatrì à populo petere & impetrare solebat.* Dabat eam, vt videretur, Editor, vel Lanista etiam ipse. Calpurnius Declam. l. in Themate: *Redemit eum Lanista, & rudem ei in arenâ dedit.* Sed tamen, vt dixi, populi arbitrio aut postulatione. quod etiam in aliis præmiis obtinuit. Lactantius: *Non potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fauit & præmium postulauit.* At Rudis mentio apud omnes scriptores crebra: eius effectus, liberatio ab arenâ. Quod tamen distinctè intelligetis, aliter atque aliter pro conditione gladiatorum. *Quidam enim, (vt Duza hîc prædixit) liberi erant siue Auctorati, qui arenæ operam pretio locabant. Ij donati rude, redibant in veterem profus libertatem, nullo vltra vinculo feruitutis. Exemplum in Opilio Macrino, de quo Capitolinus: Plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt. & acceptâ rudi, ad Africam isse, venatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinde advocatum fisci.* Alij è gladiatoribus, conditione ferui. Hi donati rude, non libertatem accipiebant, sed vacationem dumtaxat à pugnâ. Lanistæ deinceps proue lanistis erant. doctores tironum, & bantuebant, non pugnabant. Ideò tuta rudis Ouidio dicta:

Tutaque, deposito poscitur ense, rudis.

Quòd si libertatem etiam impetrarent: mos erat, vti pillearentur, id est, * pillei impositione liberi iudicarentur. Itaque Tertullianus bene Rudem à Pilleo seiunxit: *Et qui insigniori cuique homicidæ leonem poscit, idem gladiator atroci petat rudem, & pilleum præmium conferat.* Quæ tamen præmia ne temerè conferrentur: cautum est quid in noxiis damnatisque seruaretur. Tempus rudi, tempus pilleo præscriptum. Quod è solo Fragmento Vipiani nobis innotuit, vulgato à doctissimo I C. Pythæo. *Est autem differentia, inquit, inter eos qui ad gladium & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati, confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. enimuero qui in ludum damnantur, non vtique consumuntur, sed etiam pilleari & rudem accipere possunt post interuallum. Siquidem post quinquennium pilleari: post triennium autem rudem induere iis permittitur.* Vbi vel ex interuallo temporis vides pilleum rude meliorem. Qui donati rude, Rudiarij dicti. Tranquillus Tiberij cap. vii. *Munus gladiatorium dedit, rudiariis quoque*

Discrimen in datâ rude, pro personis.

Auctorati, statim & plenè liberi.

Serui, non item.

Sed pilleo imposito iis opus.

** Exemplo scilicet reliquorum seruorum.*

Qui dânantur in ludum, non temerè liberati.

Rudiarij gladiatores.

quoque

quoque quibusdam reuocatis auctoramento centum millium. Ex quo pronum colligere, non depugnasse vltra rudiarios, nisi pretio aut sponte inductos. Horatij versus totum hunc ritum satis aperiant, Ad Mæcenatem suum:

*Spectatum satis & donatum iam rude, queris
Mæcenas iterum antiquo me includere ludo.*

*Non eadem est ætas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro.*

E quibus postremis admonitum etiam hoc volo: morem fuisse, vti gladiatores emeriti arma sua suspenderent ad Herculis: sacra videlicet eiusmodi gymnasiolorum deo. Nam & athleticis & gladiatoribus Hercules præesse putabatur: qui facta eius scilicet & robur æmulerentur. De athleticis, lapis Græcus Romæ indicat, in quo aliquoties nominati, οἱ ἐπὶ τῆς Ἡρακλέα ἀθληταί: id est, *Herculanei athletæ*. Varro: *Ex his atque huiusmodi institutis vel ad Herculis athletæ facti erant*. De gladiatoribus, præter Horatium Commodus ille testis, qui Herculem dici se voluit, imò pingi, fingi: quia gladiator. Igitur vt in Circo, Neptuni: in theatro, Veneris: sic in Amphitheatro, Herculis ædes vulgò. Vitruuius Eius templum vulgò in Amphitheatris. *indicat clarè lib. I. admonens exstruendam ædem Herculi, vbi gymnasia aut amphitheatra non sunt, in Circo.*

CAPVT XXIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. item sponsiones. Principum ipsorum crudus fauor.

Dixi n' omnia, Lipsi? an est quod me fugit? fugit etiam. Nam de factionibus sponsionibusque in Arenâ, dignum notâ. Vilissimæ enim animæ addictæ his ludis & velut consecratæ, in partes diducebantur, & magno studio huic generi gladiatorum fauebant aut illi. Atque vt in Circo, alius in Venetum pannum, alius in Prasinum pronus: sic in Amphitheatro, hic in Thracum armaturam, alius in Myrmillonum aut Secutorum. Antoninus Imp. in vitâ suâ: *παρὰ τῶν τρωφῶν, τὸ μῆτε βρετανῶν, μῆτε βρετανῶν, μῆτε παλμουλάει, ἢ σεκουτόρειοι, γυμνασίου: id est, Ab educatore suo, non Prasinus, non Venetianus, non Parmularius, aut Secutorius factus.* Studia & factiones in Arenâ. Parmularij.

Quia

Secutoria-
ni.

quia parmæ fauebant : & simili modo, Secutoriani. Martialis:

*Vincenti parmæ cùm sua turba fauet.*Sponsiones
pro victo-
riâ.

Apud Arrianum Epictetus & explicat hunc morem & coërcet lib. III. Dissertationum, cap. I I I I. quem videte. Sed & Sponsiones interponebantur vulgò, vter vinceret. Ouidius I. de Arte:

*Hos aditus Circusque nouo præbebit amoris:**Sparsaque sollicito tristis arena foro.**Illâ sæpe puer Veneris pugnavit arenâ:**Et qui spectauit vulnera, vulnus habet.**Dum loquitur, tangitque manum, poscitque libellum,**Et querit, posito pignore, vincat vter :**Saucius ingemuit, telumque volatile sensit,**Et pars spectati vulneris ipse fuit.*Principes
imbuit hoc
fauore aut
odæo.
Adferat
Suetonij
lectio.Causam
tis hic fa-
uor.Suetonius
explicatus.* Domitia-
num agit.Plinius cor-
rectus.

Et vulgus hæc tantum? Principes imò ipsi. Titus Imp. *studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & voce et gestu, ut fautor, cauillatus est,* ait Suetonius in Tiro cap. VII I. Quo loco non luscitiosus sed cæcus Glareanus, qui rescribendum contendit, *non ut fautor,* additâ negatione. Sed ego, vosque, capimus. Domitianus contra, in hoc quoque dissidens à fratre, myrmillonibus fautor. Nec simplex hic fauor, & in re ludicrâ, ludus: in iram, inimicitiam erumpebat, imò cædem. Domitianus *Patrem familias, quod Thracem myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit, cum hoc titulo, Impie locutus parmularius,* vt verba Suetonij sunt Domitiani cap. X. Hoc volebat scilicet ille ciuis, Thracem resistere myrmilloni posse, cui viribus par: non posse Editori (ipsi nempe Domitiano) à quo premebatur. Hoc dictum luit sanguine suo miser. Appositè & apertè hanc sæuitiam tetigit Plinius in laudatione Traiani: *Nemo spectator spectaculum factus, miseræ voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens * ille verique honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arenâ colligebat, & se despicere ac contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se idem, quod deos: gladiatores, quod se putabat. At tu Caesar quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? Vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. non solitudinem illi nouiter (moneo legendum abiunctis litteris, non iter)*

sed

sed templum, sed forum infederant, &c. Et fanè etiam ante Domitianum hæc factitata: ex his Senecæ verbis, lib. I. de Clementiâ, cap. xxvi. *Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua sollicitè etiam ebriis custodienda est: non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi queritur. Apparentur licet, inquit, magnâ impensâ & regis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire iuuat?*

CAPVT XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. In fine mos de reliquiis vini.

SED ego abiungo fessus. & dicite serio, nonne etiam vobis

Lumbi sedendo, oculique spectando dolent?

Non mihi, ait Lernutius. Pulchri isti & oblectantes ludi. Ego ad eum adducto vultu, Quod verbum te fugit? inquam. Ex imo pectore id dicis, an è labris? Ex pectore, inquit: atque adeò addo vtiles fuisse, non solum oblectantes. Nec vultu isto me terrueris. de Romanis loquor, non de nobis: de noxiorum cæde, non de innocentum. Et dic fodes, tu: gentem natam ad arma, & in armis; cui fatum, vi domare orbem: miraris in remissionibus ludicrisq; ipsis pretulisse arma? sanguinem oculis vsurpasse & cædem? Ego verò à legislatoribus multas meditationes gymnasiaque instituta scio ad fortitudinem: nullum efficacius isto. Lacedæmonij pueros ad aram cædunt, sanguinem eliciunt: tu homo misericors, si interuenias, credo, plores. At palæstram eam fortitudinis patientiæque Lycurgus censuit. Atque illi in liberis innoxiiisque corporibus sæuitiâ eâ vsi: Romanis, quos scelera sua lexque damnarant, non licuit interficere animaduersioni pariter & exemplo? At enim delectati eâ cæde fuerunt. Fa-

Progladiatoribus aliquid.

Bellicum esse spectaculum.

Meditationem fortitudinis.

Voluptatè spectatum accessionem esse non finem.

Cupiditas humana videndi sanguinis.

Q 2

non

non è speculâ aliquâ videre optet pugnantium morientiumque stragem? Lege in reum agatur: quis non relictis rebus in forum accurret, vt strictum carnificis gladium videat, & vnus miseri purpuream ceruicem? Ita est. queri libet de peruersitate naturæ. Hominem nascentem videre non capimur: capimur præter factum morientem. Sed Romanis, vt dixi, qui primi ludicri auctores, non is scopus: militiam modo & fortitudinem spectant.

*Ad mortis
cōtemptum
facere.*

Cicero bene Tusculanâ secundâ: *Crudele gladiatorum spectaculum & inhumanum nonnullis videri solet. & haud scio an ita sit, vt nunc fit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multa, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina.* Et Plinius in Panegyrico: *Visum est spectaculum inde non enerue nec fluxum, nec quod animos virorum molliret ac frangeret: sed quod ad pulchra vulnera, contemptumque mortis accenderet, cum in seruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoria cerneretur.* Itaque dabant plerumque gladiatores, ituri ad bella.

*Idè dari
solent tem-
pore belli.*

Spartianus in Seuero: *Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito munere gladiatorio.* Et satis multis verbis Capitolinus in vitâ Maximi & Balbini: *Vnde autem mos tractus sit vt proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, vt ciuium sanguine litato specie pugnatum se Nemesis, id est vis quædam fortune satiaret. Alij hoc litteris tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos, debuisse*

** Atquinò
per cohortes
pugnabāt vulgò.
Capitolinus
corretus.
Potuisse
etiam priua
im esse
vile id ludicrum.
Exhortatio
ad constantiam.*

pugnâs videre, & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, (emendandum censeo, nudos inter se cohortes,) ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem pertimescerent.* Atque hæc satis, vt opinor, ad excusandum publicum morem. quem tamen ipsum priuatim si spectas, quid? non tu, Lipsi, momentum aliquod habuisse censes ad virtutem? Magnum. Tempora nostra, nosque ipsos videamus. Opidum ecce vnum alterumve captum, direptum est; tumultus circa nos, non in nobis: & tamen concidimus, ac turbamur. Vbi robur? vbi tot per annos meditata sapientiæ studia? vbi ille animus qui possit dicere, *Si fractus illabatur orbis? Ignaue miles, sequere me non in philosophicum, sed in hunc pugnatorium ludum. Vides tu illum gladiatorem? illum barbarum? illum perditum? fortiter ecce occumbit:*

cumbit : iugulum præbet : ferrum attemperat sibiipfi. Tu degener, rem non trahis in exemplum? non tecum sic loquere? Homullus ille sine litteris, sine disciplinâ, mortem contemnere potest, extremum rerum humanarum : exsilium ego & mutationem loci formido. Ille sanguinem amittit alacer : ego si ager aut resculæ meæ mihi eripiantur, plorem. Ceruorum videlicet similis, quibus vt frustrâ ingentia cornua, cùm desit animus; sic mihi hæc litterarum tela nescio vti. Desierat Lernutius. & parabam respondere ego : sed Duza interpellans, Ne nunc reciproca Lipsi, inquit, hanc ferram. Diei tempus vides? contenebrauit. Certè video, inquam : eamus. Et iam surgere nitebamur, sed capite quassanti Lernutius, Non ita, non ita, inquit. non dimitto. Quid? inquam, etiam Caligulam imitabere, & inclusos necabis in hoc Circo? Prorsus, inquit. aut vos bellaria hæc tangite, ne adposita frustrâ. Vin' tu, Lipsi, de hoc cannarum melle? Sacchar appellarunt Arabes. Certè conuenit tibi homini tam miti & tam molli. Ego renui : & , non capio, inquam, ab hoc Falaride. Apud Anthropophagos nasci debuisti tu. non spectasses solùm, credo, sanguinem, sed gustasses. Pax! bona verba, ait Lernutius. & in fermento es? exiurabo potiùs, me priora illa dixisse per iocum. Vinum hoc à me cape. Cyathum quæ porrexit; quem ego vix summo ore delibans puero tradidi, & bibere iussi. Non tulit Lernutius : & quæ hæc res? inquit. Proba & antiqua, inquam. Ita receptum, vt in fine mensæ, puero qui à poculis, reliquias darent vini. Imò religio quædam in illo. Athenæus libro extremo : Ἐθὼς δὲ τῶ ἀναστάσι ἡ δείπνου, ἀπέσαισι, τὸ λοιπὸν ἡ ἀεχέτου τῶ δίδοντι πικρὸν ἐμπέειν δίδοναι, Id est : Mos erat vt cùm surgerent à mensâ, cumque libassent, vini reliquium puero illi darent qui bibere ministrasset. Dixi, & surrexi. sed Victor ad nos, Amici, inquit, cras nempe apud me eritis. Hem! inquit Duza. cras iterum ad conuiuium? Hæc erit profectò, vt Græci dicunt, *τυφίου βίβου*. Tamèn, si Pighius hic vult; me Victor, vince. Sint sanè hæc tertia legitima Saturnalia, inquit Pighius. Veniemus. Dictum simul, abutumque.

*Reliquia
vini pinces
na puero
data, ritus
prisco.*

F I N I S.

Q 3

INDEX

INDEX CAPITVM

QVÆ LIBRO PRIMO.

CAPVT I.

OCCASIO & origo horum sermonum.

CAP. II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Liuij lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus, explicatusque. Saturnus Deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

CAP. III.

De Saturnalibus diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Varroni lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

CAP. IV.

Etiâ questum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

CAP. V.

Saturnalia gladiatoribus ludisque destinata. Ipsi gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento sacro gaudens. Tibullo lux & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

CAP. VI.

Gladiatores olim in conuiuiis: Campanorum instituto. Romani id emulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immunitas.

CAP. VII.

In genere de spectaculis, primò. Tum de celebritate & frequentia gladiatorij ludicri: quamq̃ id gratum. Quo nomine antiquis dictum, Munus, Munerarius, Munerator. Editio: Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

CAP. VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Cicroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio praluximus, eumq̃ emendauimus. Recensio veterum munerum, qua olim comprehensa Actis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores: mox etiam plebeio, idq̃ ex testamento. postremo & feminarum.

CAP. IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus etiam Sacerdotibus. Arcariis (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

CAP. X.

Nec Roma solum, sed in prouinciis ubi reges dabant, præsidisque paulatim in coloniis & municipiis increbuit mos: ubi minores magistratus dabant. postea promiscuè priuati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

CAP. XI.

Crebitas munerum, & multitudine

tudo pugnantium, supra nostram fidem. Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

CAP. XII.

Detestatio huius verè sceleris. quæq; leges ab antiquis late, ad coercendum effusam præbitionem. Ea duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent: quæq; numerum & modum editioni ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus, & Prudentius.

CAP. XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

CAP. XIII.

Pars secunda, De loco, qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inuentus: quàm multi Romæ: qui præfecti & administri. De victu & saginâ gladiatorum in his ludis, qui fuere etiam extra Romam. & aliquid de ludorum formâ.

CAP. XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui familia præesse dicti, eamq; Ducere. Iidem doctores, magistri, Commen-

tabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno. Aliamq; Lanistis fuisse, ac tironibus.

CAP. XVI.

Mensa secunda interruptus paululum sermo de loco: dictumq; per occasionem de Saturnaliis muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in mensis, item in ludis spectaculisque.

CAP. XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: deq; locis pugne dictum. Ea sunt Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

CAP. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. unde id dictum, & cui rei vsusque. Obiter etiam de obscurâ ludi parte.

CAP. XIX.

Finis conuiuij sermonisq;. per occasionem de diludiis. item de ratione inuitandi ad hilaritatem, inusitatum hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

QVÆ LIBRO II.

CAPVT I.

QUID ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum lautio antiquis.

CAP. II.

In ipso conuiuijo de Carptorum munere, & vario nomine. Item de structoribus. Translatus captus sermo à Pighio ad Duzam.

CAPVT

CAPVT III.

Propositio dicendorum: primòq; de conditione gladiatorum quosdam seruos esse, aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresq; passim arenà se polluisse. quod aliis principibus permissum, aliis vetitum.

CAP. IV.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. Donec id vetitum à Seuero.

CAP. V.

Liberos homines qui in arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercèsque eorum, Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. Item solemne gladiatorum iuramentum.

CAP. VI.

Facta sine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum inserta. De Orientalium parcimonià, vel abstinentià potius, in potu. De nunciis litterisq; per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

CAP. VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum, & discrimine. De Secutoribus primò: causà nominis: ratione pugnandi, & armis.

CAP. VIII.

De Retiario. unde petitum id genus. descriptio pugna, & armorum. & cum quo commissus.

CAP. IX.

De Threce. unde, & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicà.

CAP. X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentà, ipsi è Gallià petiti. Arma eorum & compositio.

CAP. XI.

De Hoplomacho & Samnite: qui fortassis iidem. Samnitum origo, & arma. item de Prouocatoribus.

CAP. XII.

De Eshedariis, deque Andabatis. & de utriusque ratione pugnandi.

CAP. XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachari, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poëtis, sæpe à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum ad lucem.

CAP. XIV.

Pausa aliqua iterum. interea de Suppositiciis dictum. deq; sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potius gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

CAP. XV.

Meridiani, non inter veros legitimosq; gladiatores: siue armis, siue arte seminudi.

CAP. XVI.

Plura agnomina vno capite. Fissiles

scales sine Casariani. Postulaticij. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Caussa omnes nominum explicata.

CAP. XVII.

Ad terminum de hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica. item quid ornamenta.

CAP. XVIII.

Finis Duſiaci sermonis. Orditur Victor, partiturq;. Hoc capite, apparatus & inuitatio, qua ante diem muneris usurpata, explicantur.

CAP. XIX.

Quae ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioq;. compositiones, & ostensio ornamentorum. Pralufio, hastis, rudibus, armis. Tuba cantus, & versa arma.

CAP. XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu stabant. Petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

CAP. XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet.

Laesi supplicabant, & arma submittebant: populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

CAP. XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iubebantur prostrati. qui non vna ictu interficiebantur. manum mittebant in vulnus. postremo Libitina in Amphitheatris.

CAP. XXIII.

Premia victorum, palma & pecunia. item Rudis. discrimen inter Rudem & Pilleum. Arma ad Hercules.

CAP. XXIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. Item sponsiones. Principum ipsorum crudus fauor.

CAP. XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. in fine mos de reliquiis vini.

F I N I S.

R

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.			
A Ccubitoria vestimenta.	15	Aterius à Retiario occisus.	79
Acinacis Perfarum.	82	Auctorare.	71
<i>ἀκίναξ</i> .	75	Auctorati gladiatores.	ibid.
Ad cultrum.	66	Auctoramentum.	ibid.
Ad gladium.	ibid.	Augustus primus spectaculorum Edito- torem, Munerarium dixit.	25
Aduentitia.	9	Aur. Victor explicatus & emendatus.	107
Æneatores, Tubicines.	109	Aufonius correctus.	16
Agellius correctus.	59	& explicatus.	27
<i>ἀγὸν δέτης</i> .	25	B Attalia gladiatorum exercitatio- nes.	49
Alcedonia.	8	Battualia, gymnasium gladiatorum.	ibidem.
A lineâ excidere.	28	Batuere quid?	49, 82
Ammianus illustratus.	41	Belli tempore dati gladiatores.	124
Amphitheatra ludicro & venationi da- ta.	54	Betizare.	60
Amphitheatra sedes cædium s. gladia- torum.	34	Bitere.	59
in Amphitheatro templum Hercu- lis.	121	Bona Saturnalia clamari solitum.	12
Amplexus, gratulationis signum.	8	Bustuarij gladiatores.	27
Anaxagoræ locus de patria.	7	C Ænatoria vestis, domestica tan- tùm.	13
Andabata, qui?	88	Cæsariani gladiatores.	98
clausis oculis pugnabant.	ibid.	Calamitas orbi inuecta per ludos gla- diatorios.	38
Andabatarum more pugnare.	89	Campani conuiujs gladiatorum spe- ctacula exhibuerunt.	22
Andabatis galea ex auro.	ibid.	quos Romani imitati sunt.	ibid.
<i>ἀνδραβία</i> .	55	Candidatis gladiatores dare vetitum.	39
Apophoreta, quid?	52	Caninum prandium.	73
Apophoreta Saturnalibus missitata.	51	Capitolinus correctus.	124
& in ludis.	52	Captiui in exsequijs immolari soliti, & ad bustum.	27
Apophoreta, lanx.	52	Carptores, qui?	62
Apparatus aulicus.	98	Carpus, quid?	63
Appianus illustratus.	29	Cateruarij gladiatores.	99
Apuleius illustratus.	35	Cellæ meretriciæ.	47
& interpretatus.	75	Cellæ feruiles.	ibid.
Argenti venæ apud Germanos quando reperitæ.	60	Cerei in Saturnalibus dati.	53
Arma, ornamenta dicta.	102	Cheironomontes.	63
Arma lusoria.	107	Chirurgi etiam medicorum nomine comprehensi.	45
Arma pugnatoria.	ibid.	<i>χειρῶν ἀνδρῶν</i> .	15
Arma submittere.	113	Cicero emendatus.	11, 39
Artemidorus emendatus.	82,	& explicatus.	27, 91, 104
88. explicatus,	84, 89		
& interpretatus,	86		
Asparagi quàm coquantur, redire ci- tius.	9		
Aterij somnium.	78, 79		

Claudius Prætoria munera tollit.	32,	131
36		
Clemens Alexandrinus correctus.	82	59
Clypeus, ensis & galea, sunt arma Se-		56
curatoris.	76,77	106
Coacti gladiatores.	71	48
Collum inuadere.	8	ibid.
Columbæ ad ferendas literas, in Spe-		ibid.
ctaculis.	73	
Columbæ liberatrices.	74	
Columbæ sacræ Syris.	73	
Comburere diem.	11	
Commentator. pro Lanista.	48	
Committre gladiatores.	105	
Comparare gladiatores.	ibid.	
Compitalia.	18	
Componere & compositio.	105	
Coniectura in Cicerone.	111	
Constantinus gladiatorum munus suf-		
tulit.	40	
Consummati gladiatores.	100	
Copis.	82	
Corollaria.	119	
Cranium mortui in mensam inferriso-		
litum.	57,58	
Criticum acumen.	83	
Crixus Spartaci dux.	29	
κρίσις ἄρμης.	20	
Cruenta Romanorum conuiuia.	23	
Crupellarij Gallis iidem qui Myrmil-		
lones.	83	
Cubicularij gladiatores.	23	
Culigna.	9	
Culter Venatorum.	66	
Cupiditas humana videndi sanguinis.		
123.		
Curæ, infirmo vitandæ.	7	
Curatores mensæ.	63	
D Eorum imago olim in mensâ.	9	
Dictata dare.	49	
Diludia, quid?	56	
Dimacharij.	91	
Diribitores.	63	
Discrimen inter Missionem & Rudem.		
114		
Discrimen in datâ Rude, pro personis.		
120		
Diti sacri gladiatores.	21	
Doctores, pro Lanistis.	48	
Domestica vestis.	14	
Domini ludorum.	25	
Dominia & Dominus quid?		131
Domuitio.		56
Drausiani gladij.		106
Ducere classim.		48
Ducere familiam.		ibid.
Ducere ordines.		ibid.
E Anus, Ianus.		11
Edicere diem.		103
Edicta.		ibid.
Editiones Spectaculorum.		29
Editores ludorum.		ibid.
Editorum habitus vestisq̃.		42
Eludere siue deludere.		108
ἐν χειρὶ νόμιμ.		9
Ensis, clypeus, & galea, sunt arma Se-		
curatoris.	76,77	
Ἐπεδῆθ.		94
Epicteti dissertationes.		12
Equites Senatoresq̃ ad gladium.	66,	
67		
Essedarij gladiatores.		88
ratio pugnandi eorum.		ibid.
Eumenius Rhetor correctus.		107
Excedere, exire, ludere, & eludere, vi-		
tandi verba.		112
Exhortatio ad constantiam.		124
F Abrum cadere cùm ferias fullo-		
nem.		103
Familiam ducere.		48
Familia gladiatorum.		ibid.
Famosi gladiatores, miserabiles.		117
Fauor interdum causa mortis.		122
Fax extincta & igni admota, vehemen-		
tiùs accenditur.		8
Feminae etiam ad gladium.		68
in gymnasiis nudæ.		69
Feminarum in funere etiam gladiato-		
res dati.		30
Feminis monomachia interdicta.	68,69	
Ferula quid, & vnde dicta.		50
Ferulis vapulabant tirones.		ibid.
Fides dea.		30
Fiscales gladiatores.		98
Florus illustratus.		29
Forensis vestis.		13
Frigus strictum.		8
Fronto orator Turbonis tribunal adiit		
in veste conuiuiali.		14
Funus causa muneris Gladiatorij.		26
Funus indictium.		28

G alea communis plerisque gladiatoribus.	77	Gladij Drusiani.	106
Galeæ cristatæ Samnitium.	86	Glareani error.	122
Germanorum immanitas.	23	Gymnici ludi.	24
Gladiator, quis.	26	H Arpe, ensis falcatus.	82
Gladiatores orti ab Etruscis.	ibid.	Hecatomba.	29
Gladiatores primi publici Romæ.	27	Hercules athletis gladiatoribusq; præses. 121. eius templum vulgò in Amphitheatris.	ibid.
Gladiatores è quo genere hominum.	65	Hercules, epitrapezius dictus.	10
Gladiatorum varia genera.	65, 66	Harma.	11
Gladiatores bustuarij, 27. Cæsariani, 98. cateruarij, 99. coacti, 65, 71. cubicularij, 23. fiscales, 98. obsequentes, 100. ordinarij, 100. postulaticij.	98	Hirundines victoriæ nunciæ,	74
Gladiatores consummati.	100	Histriones Principum.	98
Gladiatores dati à plerisque Magistratibus.	30, 31, 32	Hoc habet, in vulnere dici solitum.	113
etiam Sacerdotibus & Principibus.	32, 33.	etiam, habet, simpliciter.	ibid.
à quo & quando sublati.	40, 42	Homines sæpè pro re ponuntur, ut contra res, pro hominibus.	26
Gladiatores, Venatio & Circenses Saturnalibus propriè dabantur.	19	Hoplomachos.	85
olim tantùm in funere.	28, 29.	Horatius explicatus, 22. & illustratus.	104
& super mensam.	22	Hordeaceus panis non bonus.	46
Gladiatores vbi dati.	53, 54	Hygeia.	7
etiam in Græciâ & Iudæâ.	33	I Anthina vestis.	15
Gladiatores pro ipsis ludis apud Ciceronem.	26	Ianus, Eanus.	11
Gladiatores Marti, vel potiùs, Saturno sacri.	19	Indictium funus.	28
item Diti.	21	Inuadere collum.	8
Gladiatoria rei intellectæ vtilitas maxima.	21	Inualetudo.	8
Gladiatorij ludi aliis celebriores.	24	Inuitandi mira, sed prisca ratio.	57
grauissimi plebi.	25	Iocus apud Senecam explicatus correctusq;.	88
Gladiatorij victus ratio.	46	Io Saturnalia, clamari solitum.	12
Gladiatorium, quid?	26	Iugulum petere.	9
Gladiatorum crebritas & numerus.	37	Iulius Cæsar munus Gladiatorium in filia memoriam pronuntiauit.	30
Gladiatorum editiones in morte priuatorum, idq; ex testamento.	29	Iunius Blæsus Pannoniæ Præfectus.	34
actis publicis perscriptæ.	28	Iuramentum in auctoratione.	71
Gladiatorum interfectorum numerus.	39	Iuuenalis dies dictus, Saturnaliū quintus, à Caligulâ additus.	17
Gladiatorum nomina interdum confusa.	91	Iuuenalis explicatus.	86
Gladiatorum pompa.	105	L Acæna simplicitas.	69
Gladiatorum tabulæ pictæ.	104	Læna, pro cænatoriis.	15
Gladiatorum munerum sumptus.	40	Læticia Saturnalium.	12
		Lampada dare.	103
		Lampridius correctus.	32, 52
		Lanistæ auium.	47
		Lanistæ ludorum, gladiatorum præfecti, 47. & pro ipsis gladiatoribus.	48
		Lanistæ honestiori verbo Doctores dicti, 48. & Magistri.	ibid.
		Lapitharum conuiuia.	23
		Laquea-	

Laquearij.	91	Meridiani, gladiatores.	96
Lassitudo animorum quæ?	60	modus pugnae inter eos.	97
Latus tegere, in vitando, præcipuum.		Millenaria nota sæpe corrupta.	38
112		Missio quid proprie? 114. inter eam &	
Lauabant sæpius in vno conuiuio Romani, 62. cuiusmodi ea lotio?		Rudem discrimen.	ibid.
ibidem.		sine Missione gladiatores dare.	ibid.
Lectio nimia infirmo vitanda.	7	Moneta dea.	24
Leges reprimendis munerum editionibus.	39	de Monomachia ex Artemidoro.	93
Libelli gladiatorij ante pugnam.	103	Mos arma consecrandi Herculi.	121
Libellus munerarius.	104	Mucro pugnatorius.	107
Libitina in Amphitheatro.	118	Munerarius.	25
Libitinenſis porta.	ibid.	Munerator, à Floro dictus est munerarius.	26, 29
Licentia plebis in flagitandis muneribus.	29	Munerum publicorum diligens in Livio recensus.	28
Lictores & accensus Editori.	43	Munus ad rogum.	29
Limen ipsum attigisti ostij.	82	Munus ostendere.	103
Lineam aduersum aliquem poscere.	26	Munus pronuntiare.	ibid.
Linguarium dare.	21	Musici agones.	24
Liuius correctus.	49	Mutitare, quid?	59
Locare se ad gladium aut cultrum, quid?	66	Mutitatio præscorum.	ibid.
Lorarij.	72	Myrmillones, Gallis Crupellarij dicti, 83. Eorum pugnandi ratio, ibid. toti in armis erant.	ibid.
Lubentia.	9	N Asiterna.	61
Lucanus correctus.	110	Neptunus.	11
Ludi ad artem gladiatoriam destinati.		Neptuni templum in Circo.	121
43, 46		Nero Quæstorum munera tollit.	32
Ludi pœna.	47	Nobiles re comesâ, gladiatores facti.	66
Ludorum arbiter populus.	116, 117	Nonius emendatus.	85
Ludorum catalogus.	44	Nouius Attellanarum scriptor citatus.	
Luforia tela.	107	18	
Luforium, locus exercendis gladiatoribus.	44	Numeria dea.	24
M <i>Μακροβιότης.</i>	26	<i>Νυμφίαι Πίσι.</i>	125
Macrobij centones.	12	Nuptunus à nuptu dictus.	11
Magistri pro lanistis.	48	O bsèques gladiatores.	100
Manes gladiatorum sanguine placari soliti.	20	Ocrea in sinistro crure.	86
Mantinenſes gladiatorie pugne inuentores.	26	Odrysa immaniter efferati.	81
Manus aleatoriae.	111	Opalia in eandem cum Saturnalibus incidebant diem.	16
Manus gladiatoriae, quæ?	ibid.	Opera vocata.	9
Mare malorum.	8	Ordinarij gladiatores.	100
Martialis illustratus.	50	Orientales non bibere soliti ad mensam.	73
Mastigophori.	72, 74	Ornamenta, arma dicta.	102
Mattiacus siue Maciacus ager argenti venas habet.	60	Ornamenta Boùm.	ibid.
Matulae modus est.	103	Ornamenta gladiatorum ante pugnam inspicere solita.	105, 106
Medici ludorum gladiatorum.	45	Ostendere munus.	103
Medici etiam pro chirurgis.	ibid.	P ædagogorum sceptrum.	50
		Pallium Malacum.	14

		I N D E X.		
134	Palliolati ægri.	42	num in Tartaro collocat.	20
	Palma, gladiatorum præmium.	119	Pronuntiare munus.	103
	pecunia item.	ibid.	Proponere munus.	ibid.
	Paludamenta Imperatorum coccinea.		Prouocatores siue Probaçtores.	86
20			Pugil pro gladiatore.	41
	Parma Threcibus data.	82	Pugnæ gladiatoria modus.	110
	Parmularij.	121, 122	Pugnare versis armis.	109
	Pares inter se commissi.	105	Purgamentum calcare.	74
	Patria nostra, quæ sit.	7	Q Vadrigarius correctus.	110
	Pegmares gladiatores vulgo.	95	Quinquatribus gladiatores dati.	
	Pegmares ineptè dici.	96	36	
	Pegmati.	ibid.	Quintilianus citatus.	26
	Pellæus.	10	R Ecipere ferrum.	117
	Penulati in munere funebri spectati.		Reliquiæ vini pincernæ puero data ritu prisco.	125
42			Repetere, arenæ verbum.	111
	Persius contra vulgum explicatus.	29	Retiarj, qui? 77. eorum origo.	ibid.
	Petere & Petitiones.	111	eorum arma & pugnandi ratio. 77, 78.	
	Petere arenæ verbum.	ibid.	sine galeâ pugnabant & clypeo. ibid.	
	Peti per alterius latus.	112	Romanus sedendo vincit.	8
	Petronius emendatus.	15	Rudis, quid?	50
	& interpretatus.	76	Rudis duplex fuit Tironis & Lanistæ.	
	Phæaces.	27	ibid.	
	Picunus.	11	Rude donare.	119
	Pilarij.	106, 107	Rudiarj gladiatores.	120, 121
	Pilunus.	11	Rudibus batuere.	49
	Pinnæ in galeis.	86	S acerdotes Saturni pallio coccineo velabantur.	20
	Pinnirapi.	ibid.	Sagina gladiatoria.	46
	Plautus explicatus.	14, 109	Salini religio in mensa.	9
	Plinius emendatus.	37, 53, 105, 122	Salinum sacram mensam facit.	ibid.
	explicatus.	118	Samnites. 85. eorum origo & arma.	ibid.
	illustratus.	95	Sanguinem aliqui victores bibebant.	118
	Pollicem vertere.	116	Saturni etymon Latinum.	11
	Pollices premere.	ibid.	Saturnus, vnde Pollucis filius dictus?	12
	Pompa gladiatorum.	105	Saturnus maleficus.	20
	Portunus à portu dictus.	11	intèr deos inferos habitus.	ibid.
	Postulari gladiatores solent.	98	Saturnalium Sermonum occasio & origo.	7
	Postulaticij gladiatores.	ibid.	Saturnalia, seruorum dies.	10
	Præstinare.	62	Saturnalia quando instituta.	12
	Prælusiois dies legitimo certamini præmissus.	106	Saturnalia veterum quo die?	10
	Prælusiones hastis fieri solebant.	ibid.	Saturnalium dies legitimi quinque.	17
	& rudibus.	107	Saturnalibus gladiatores dati. 36. manè lauabatur, 12. munera missitata, 51. vestis mutari solita.	13
	Prætextati Editores.	42	Saturnalibus togati.	ibid.
	Prandium caninum.	73	Scantina lex.	62
	Preio se vendunt aliqui in gladiatores.			
65				
	Probaçtores.	86		
	Procuratores ludorum ex ciuium primis.	44		
	Profana mensa quæ?	9		
	Prometheus, apud Æschylum, Saturn-			

Sciffiores, qui?	63	Stadius correctus.	95
Scriptores olim ex professo de re ludicrâ scripserunt.	24	Status.	110
Scutum argentatum.	86	σολὴ δειπνῆς.	14
Scythæ in conuiuiis è cranio mortui potabant.	58	Strictum frigus.	8
Secundarij suppositicij.	95	Structores.	63
Secutor.	74	Stupor è frigore.	8
Secutor Cæsaris.	75	Submittere arma.	113
Secutor Tribuni.	ibid.	Submittentium arma, mors aut falus à populi nutu pendeat. 113. & Editorum.	ibid.
Secutor Martis cognomen.	ibid.	Suetonius emendatus.	38, 67
Secutores, qui? ibid. eos cum Myrmillonibus confundit Ciceronis interpretes.	77	explicatus.	98, 122
eorum arma.	76, 77	& illustratus.	42, 112
Secutoriani.	122	Suidas explicatus.	16
Secutuleia.	76	Sumptus munerum gladiatoriorum.	40
Sedendo vincit Romanus.	8	Suppositicij gladiatoribus.	94
Seges curarum.	7	forte dari soliti.	95
Seneca explicatus & correctus. 10; 29, 57, 63, 66, 108.		Synthesinati Saturnalibus honestiores ciues. 13. & homines lautiores.	14
Sermonum Saturnalium occasio & origo.	7	Syris columbæ sacræ.	73
Serram reciprocare.	125	T Abulæ gladiatorum pictæ.	104
Serui in exsequiis immolari soliti.	27	Tacitus emendatus.	26, 61
Serui cum dominis vestem commutabant Saturnalibus.	10	& explicatus.	34, 39
Seruis Domini ministrabant Saturnalibus.	ibid.	Tela lusoria.	107
Sica vnde dicta?	83	Tertiarij suppositicij.	95
Sica Romanorum qualis?	82	Theologi veteres crebrò inuecti in Spectacula.	24
Sicarij.	ibid.	Threes qui, & vnde dicti? 81. pro quouis etiam gladiatore. 27. eorum arma.	82
Sigæum.	103	Threcem cum Secutore confundit Horatii interpretes.	81
Sigillaria sequebantur Saturnalia.	18	Threes cruenti.	81
Solinus emendatus.	85	Threciseus.	ibid.
Spartaci immane factum.	29	Threcidica, arma Thracum.	83
Spectacula & eorum diuisio.	24	Tibullus illustratus.	20
Spectaculum propriè munus appellatur, & quare?	25	Tirones, nouitij gladiatores.	49
Spectaculum bellicum est, munus gladiatorum. 123. ad mortis contemptum facit.	124	docti in ludis. ibid. vapulabant ferulis. 50. eorum arma grauia. ibid.	
Spectatores munerum, in quâ veste?	43	Togati spectatores in Voluptario munere.	43
Spoliarium, quid? vnde dictum.	54	Togati etiam gladiatores.	102
Spongia siue Baltheus, tegmen pectori Retiariis adtribuitur.	78	Traiani incredibilis gladiatorum editio.	37
Sponstones pro victoria.	122	Trebellius Pollio emendatus.	104
Stare in gradu.	110	Trico nummarius.	8
Stare in statu.	ibid.	Tridens pro gladio Retiariis.	78
		Trimalcionis conuiuium.	58
		Tuba terminalis.	108
			Tube;

Tubæ signo ludi commissi.	ibid.	Vestēs gladiatorum in genere.	102
Tunica, vestis Retiariorum.	95	Vestimenta accubitoria.	15
Turnebi originatio ridicula super Myr- millone.	83	Vestis conuiuialis.	14, 15
V Aletudo venæ tactu indagatur.	7	Veterani gladiatores.	49
Vara vibiam sequitur.	79	Victores gladiatores.	99
Varro emendatus.	88	Victores manum in vulnus mittebant.	118
& illustratus.	16, 50, 74	Vini reliquæ pincernæ puero datæ ri- tu prisco.	125
Vasum secundâ declinat.	9	Vitæ vana spes.	58
Venæ tactu, valetudo inquititur.	7	Vitalis fons curarū igne interficitur.	7
Veneris templum in theatro.	121	Vmbo pelliceus.	91
Ventilare.	108	Vocata opera.	9
Verfis armis pugnare.	109	Volones.	100
Vertunnus.	11	Voluntarij gladiatores.	65, 71
Vestales casu obuix, noxiorum pœnam protollebant.	114	Vsuraria seruorum libertas.	10

F I N I S.

A P P R O B A T I O.

Hi I. Lipsij Saturnalium Sermonum de Gladiatoribus libri
vtiliter recudentur, quod priscorum auctorum scriptis lu-
cem & medicinam adferant. 3. Cal. Iul. 1598.

*Guiliel. Fabricius Noviomagus, Apo-
stolicus ac Regius librorum Censor.*

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fidei dilecto IUSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantia tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cum itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, qui que iudicare de Litteris possint, acceperimus, insigneste animi ingenii que tui dores tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisi, dum vetusta Latine antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam aded & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitavit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue versaris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirifice recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere volumus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus,

mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum finestriginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumque hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, ut tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, hæredibusue tuis, auxilio Magistratus, ubicunq; reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindicæ: alter verò semissis, tibi hæredibusue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum iuorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiamue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscumque modis coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuerture indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RYDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senftenaw.

Ad mandatum sacra Cæsarea M^{tes} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{tes} in cera rubra.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsij Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscunque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalesve habeat. Qui secus faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latius patet in litteris, datis Bruxellæ xiv. Febr. M. D. xcvii.

Signat.

Verreycken.

T*ibi JOANNES MORETE, pro amicitia qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, uti hos SATVRNALIVM SERMONVM libros auctos & correctos, typis tuis excudas ac divulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Casar & Rex meus dixerunt.*

Iustus Lipsius.

SYMMA PRIVILEGIUM REGNI

Philippus Dei gratia Hispaniarum Rex
Litteris, diplomate sigillate, papali, apostolice
Sede vacante in absentia Venerabilis Patris
Magistri Petri de S. Jacobo in litteris apostolicis
litteris, sigillate, apostolicis, transmissis, per litteras
suis, volentes, nos, triginta annos a prima mensura
litterarum ecclesie comparandos impunitis, et
in litteris interdictis, in his interdictis Constantibus
nos imporet, venerationis, Quibus litteris, litterarum
liberum conditionem litterarum interdictis
litterarum interdictis. Venerabilis pater in litteris, eius
Basilie xiv. Febr. a. d. m. c. c. l. vii.

Signat.

Carolum

Tibi Johannes Moretti, promissit, per litteras
Litteras, diplomate sigillate, papali, apostolice
Sede vacante in absentia Venerabilis Patris
Magistri Petri de S. Jacobo in litteris apostolicis
litteris, sigillate, apostolicis, transmissis, per litteras
suis, volentes, nos, triginta annos a prima mensura
litterarum ecclesie comparandos impunitis, et
in litteris interdictis, in his interdictis Constantibus
nos imporet, venerationis, Quibus litteris, litterarum
liberum conditionem litterarum interdictis
litterarum interdictis. Venerabilis pater in litteris, eius
Basilie xiv. Febr. a. d. m. c. c. l. vii.

Julius I. filius